

מיומנו של הקצין מרדכי לייב שיפמן

על פרשת יוון וכרתים

1941

העתק של הנוסח המודפס, השמור בארכיון הציוני המרכזי בירושלים, בצרוף
ביאורים

העתקה : חמדה טל-אור (בתו של מרדכי לייב שיפמן)
שרית בוסתן (נכדתו של מרדכי לייב שיפמן)

ביאורים ומפתחות : יוסף (ספי) שקד (מנדל)

© כל הזכויות על נוסח זה שמורות ליוסף (ספי) שקד, חמדה טל-אור ושרית בוסתן. כל הזכויות על היומן ותוכנו
שמורות למרדכי לייב שיפמן ויורשיו.

(עדכון 3)

7 ינואר 2026

בפרוץ מלחמת העולם השנייה מנה היישוב היהודי בארץ ישראל קרוב ל-500,000 אנשים. במהלך המלחמה התנדבו כ-30,000 מהם לצבא הבריטי. בשנת 1941 נשלחו ליוון במסגרת חיל המשלוח הבריטי כ-2,800 חיילים ארץ-ישראלים עבריים וכ-600 ערבים, מהם כ-2,000 חיילים עבריים מחיל החפרים. הם לחמו בקרבות הקשים שהיו ביוון (אפריל 1941) וחלקם (כ-480) השתתפו גם בקרב על כרתים (מאי 1941).

אחד הקצינים העבריים שנטלו חלק במערכות אלו היה סקנד לוטננט (סגן משנה) מרדכי לייב שיפמן. הוא התגייס לחיל החפרים ביולי 1940. באוקטובר 1940 נשלח לקורס קצינים. בתחילת ינואר 1941, לאחר סיום הקורס הוצב בפלוגת חפרים עברית 603, ששהתה באותה עת בגבול מצרים-לוב, ובסוף מרץ 1941 נשלח עם הפלוגה ליוון. המערכה ביוון התחילה ב-6 באפריל 1941. ב-15 באפריל צורף שיפמן עם מחלקה בת 90 חיילים מפלוגתו לפלוגת חפרים עברית 606 עליה פיקד הקצין הסקוטי מייג'ור מורי (R. L. T. Murray). פלוגה 606 המתוגברת פעלה בנמל פיראוס בפריקת תחמושת וציוד מאוניות ושליחתם ברכבות לחזית. עם התקדמות הקרבות, ב-23 באפריל, מעט לאחר חצות, פונתה פלוגה 606 המתוגברת יחד עם חיילים מפלוגת החפרים הקפריסאיות, חיילים יוונים ונוספים, מנמל פיראוס ביוון באוניית משא יוונית בשם "פאנקרטיון" (Pancration) ליעד לא ידוע. בבוקר אותו יום הותקפה האונייה מהאוויר מספר פעמים. בקרב נהרג סגן מפקד פלוגה קפטן כריסטי (E. W. Christie) וכ-40 חיילים נפצעו. האונייה הצליחה להגיע למפרץ באי מילוס, ושם סמוך לחוף נפגעה מטרופדו. החיילים שהיו עליה פונו בסירות אל האי. בעת שהותם באי היו נתונים החיילים למתקפות אוויריות חוזרות ונשנות וסבלו ממחסור במזון ובתחמושת. ב-1 במאי 1941 פונו מהאי באשמורת הלילה באמצעות שתי משחתות בריטיות והגיעו לכרתים בבוקר אותו יום.

הקרב על יוון הסתיים ביום 29 באפריל 1941 עם כניעת הכוחות הבריטיים במפרץ קלמטה שבדרום יוון. לכרתים הגיעו בסך הכל כ-480 חיילים ארצישראליים יהודים שפנו מיוון במהלך הקרבות או נמלטו בסיומם. מייג'ור מורי המשיך לפקד בכרתים על פלוגת חפרים 606 המתוגברת (278 חיילי פלוגה 606 המקורית, 118 מצורפים מפלוגה 603 ומצורפים נוספים שנמלטו מיוון). שיפמן נמנה עם סגל המפקדים בפלוגה המתוגברת. הקרב הקשה על כרתים התחיל ב-20 במאי 1941 והסתיים בכניעת הכוחות הבריטיים ב-1 ביוני 1941. שיפמן היה הקצין העברי היחיד שהשתתף במערכה על כרתים. הוא פונה מן האי עם 280 חיילים מפלוגה 606 המתוגברת והמשיך בשירותו.

בקרבות ביוון ובכרתים, בשבי האויב וכתוצאה ממנו, נפלו חלל קרוב ל-100 חיילים עבריים. מקום קבורתם של עשרות מהם לא נודע. מספר החיילים העבריים שנפלו בשבי האויב במערכות אלו לבדן היה כ-1,670 (כ-1,500 ביוון וכ-170 בכרתים).

במהלך הקרבות רשם שיפמן את קורותיו ומחשבותיו ביומנו האישי. מאוחר יותר הוא ערך והדפיס במכונת כתיבה את רשומות היומן על מערכות יוון וכרתים. בשנת 1946 הועלה לדרגת קפטן ושוחרר מהצבא הבריטי.

הנוסח המובא להלן, הוא העתקה של נוסח היומן המודפס, השמור בארכיון הציוני המרכזי בירושלים (אצ"מ, תיק K13/197). שם התיק המקורי: **"מיומנו של קפיטן מרדכי שיפמן על פרשת יוון וכרתים 1941 (מתוך חומר בלתי מסודר)"**, לימים שונה שם התיק בארכיון הציוני ל: **"העתק מיומנו של (הקצין בדרגת קפטן בצבא הבריטי) מרדכי שיפמן בעניין פרשת יוון וכרתים (כתב מכונה), 1941"**.

כללי ההעתקה של הנוסח המודפס השמור בארכיון הציוני המרכזי מפורטים להלן לאחר המבוא. לנוסח הזה הוסיפו המעתיקים תיקונים וביאורים. כמו-כן, נוספו מפות ומפתחות של שמות אישים, מקומות, יחידות ושונות.

ביומן מתאר שיפמן בגוף ראשון ומזווית פיקודית את חלקם של החיילים הארץ-ישראלים בקרבות הקשים שהיו ביוון ובכרתים מול האויב הנאצי, ואת תרומתם למאמץ המלחמתי למיגורו.

מהדורה זו של היומן מוקדשת למורשתם של קפטן מרדכי לייב שיפמן וחבריו לנשק, מתנדבי היישוב העברי לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה.

1. נוסח כל עמוד נאמן למקור (כולל מרווחים ומחיקות).
2. סימני פיסוק, או העדרם, נותרו בהתאם לפיסוק במקור.
3. מרווחים בין המילים (בודד או כפול) הועתקו בהתאם להופעתם ביומן.
4. סוגריים עגולים () והתוכן שבהם מופיעים כפי שהם רשומים ביומן.
5. הכתיב ביומן הוא לרוב חסר והושאר במצב זה. במקרים מסוימים נרשם כביאור הכתיב המלא באיטליקס [איטליקס].
6. טעויות בכתב היד המקורי בכתיב ובשמות (אנשים, מקומות, אוניות, תאריכים), תוקנו במסגרת התעתיק לפחות בפעם הראשונה בהן הופיעו ביומן.
7. שמות יחידות בריטיות שנרשמו במקור בקצרה, נרשמו בתעתיק במלואם בסוגריים מרובעים [], לפחות בפעם הראשונה בהן הופיעו במקור [].
8. יחידות מדידה שונות מהמקור, נרשמו בסוגריים מרובעים [].
9. ראשי תיבות באנגלית שנרשמו ביומן מובאים לרוב בתרגום לעברית בפיענוח המלא, למשל הקיצור : P. C. יופיע במלואו : [Pioneer Corps].
10. שמות של מקומות הוספו גם באנגלית בסוגריים [] בפעם הראשונה בהם הופיע המקום בעברית ביומן, ופעמים נוספות אם נדרש הדבר לשם הבהרה.
11. תוספות והבהרות שנוספו במהלך תרגום כתב היד נרשמו בסוגריים מרובעים מוטים באיטליקס [איטליקס].

הארכיון הציוני המרכזי

מילוט של קפיטן מרצ' שפיגל
של פרשת יול וברט'ס
1941
(גמק מואס קלט מסובב)

K13

נסרקה
בתאריך: 27/2/2022

המכון לזיכרון
K13/197

.... אני מתחיל את היומן מיום הכרזת המלחמה על יון [יוון] ע"י גרמניה, ביום

6.5.41 . [6.4.41]

במחנה בקוקיניה [Kokkinia] היינו : הקומפני [הפלוגה] השלישית, השישית וקומפני אחת של ציפרוסים (מקפריסין). ביום עבדנו בנמלים שבסביבת אתונה ופיראוס [Piraeus], בערב היינו רגילים להפגש עם צאן או בן-אהרן או עם שניהם יחד. באותו הערב פגשתי את צאן ושוחחנו על התוצאות האפשריות של ההכרזה הזאת. דעת שנינו לא היתה אופטימית ביותר בהתחשב עם העובדה שאחד לא יודע מה שעושה השני, במה שנתקלנו שנינו בזמן העבודה. בשעה עשר בערב הלכתי בחזרה למחנה שלי. אחרי כחצי שעה שמעתי את האזעקה הראשונה מזמן שאני במקום וזה אומר שבוע ימים. תיכף אחרי זה שמעתי מרחוק התפוצצויות [התפוצצויות], הן באו מכיוון פיראוס [פיראוס]. לא עבר זמן רב והשמיים התחילו להאדים מצד זה. מספר התפוצצויות יותר קטנות שמעתי במשך השעות הקרובות והלכתי לישון. בשעה 4.10 [3.10] לפנות בוקר העירה אותי התפוצצות והכל הזדעזע מסביבי. אחרי שעה נקראו חצי הקומפני שלנו לעבודה. נסענו אתם המיור וסינטו.

7.4.41 .

יצאתי לנמל בזמני החפשי ומצאתי שם אנדרלמוסיה והרס. רכבת בת עשרים וכמה קרונות הפוכה ושרופה. מחסן באורך 50 מטר נעלם בכלל. מחסן שני באותו גודל נשארו רק סימנים ממנו ! טחנת גריסים וקמח ענקית, שמצד אחד הוכנסו אליה ע"י צנורות גרעינים מאניה ובזמן העבודה הוציאו המדלים (לינשטים) מהצד השני ישר אל הרכבת שנכנסה לחצר, שקי קמח חתומים. כל זה נהרס. רציפים נקרעו מעל היבשה. עמדותי נדהם, האם אפשר להרוס את כל זה במשך שעות או שלוש ? הלא קראתי בעיתונים שאחרי הפצצות ממושכות של שבועים או יותר נהרס נמל זה או אחר, לא האמנתי למראה עיני. בשיחות שחטפתי אח"כ הובררו שתי עובדות. (1) אותה הרכבת שנשרפה היתה מוכנה לנסיעה מפה בלילה הקודם בשעה 9.30 בערב. כרגיל עובדים האנשים עד 6.30 או 7 בערב, אבל הממונים על הרכבת האיצו באנשינו שיעבדו יותר מהר ויותר זמן בכדי לגמור להעמיס את הרכבת ולאפשר להוציא אותה מפה. האנשים עבדו כשדים וגמרו בשעה 9.30. ומאיזו סבה שהיא, בלתי ידועה לי, הרכבת לא הוסעה ו...ראיתי הריסותיה. (2) ספרו לי אנשים שונים שהיו בסביבות הנמל בשעה 4 בבוקר [3 בבוקר], בזמן ההתפוצצות הגדולה שלא היה שום אורירן בסביבה. ראו רק שאחרי ההתקפה על הנמל, שהיו בו הרבה ספינות משא קטנות אחת ע"י השנייה. התחילו הרבה מהן לבעור. ושוב מאיזו סבה בלתי ידועה לי לא עשו שום דבר במשך הלילה בכדי להרחיק את האניות האחרות מהבוערות או לכבות את האש. עד שהאש הגיעה והבעירה אניה גדולה מלאה תחמושת וחומר נפץ וזוהי ההתפוצצות שגרמה לכל החורבן הזה.

11.4.41 .

מספר ימים עברו תחת הרושם של הפצצות. בעצם, נוכחתי, שההפצצות אינן עושות כל כך הרבה נזק כמו שהן מפחידות. באחד הימים האלה עבדתי באחד הנמלים. והנה אזעקה, הסירנות מתחילות להרעיש עולמות מכל הצדדים. מספר אוירונים עושים סבובים רחוק רחוק מעל לראש. ולפתע כלם מסתדרים אחד אחרי השני מפנים את האף כלפי האניה הגדולה העומדת שם (באותו הזמן מתחיל גם רעש התותחים נגד האוירונים) ויורדים כאבן למצולות. הרעש הוא איום. הם אמנם לא יורדים יותר מאשר כמאתים מטר מעל פני האניה, אבל בזה הרגע רואים איך ששלושה או ארבעה צילינדרים מוארכים נופלים בזמזום צורם כלפי האניה למטה. וכך במשך רגע שלם, אוירון אחרי אוירון מריק את הצילינדרים המזומזמים שלו על האניה. ספרתי 16 במספר. והתוצאה – אפס. כל הפצצות נפלו מסביב לאניה ואף אחת לא פגעה בה, אחת רק פגעה בקצה התורן ושברה חתיכת עץ. מצד שני אוירון אחד כנראה נפגע מהירות וכשהוא איזן את עצמו מחדש לא יכול היה להתרומם יותר והמשיך לעוף באותו הגובה הנמוך עד שנתקל בגבעה שמהצד השני של הנמל ונתרסק. בינתיים מגיעות ידיעות על המהפכה ביוגוסלביה [יוגוסלביה], על כבוש סלוניקי, כניעת יוגוסלביה ולבסוף שהאוסטרלים שלנו הצרו את הקו בין לאריסה [Larissa] ואולימפוס ושם נלחמים.

14.4.41 .

מתחילים להרגיש עצבנות בין הקהל הציבילי [האזרחי] ויש הרגשה שגם בחוגי הצבא (בכל אופן אלה שבעורף) היא נדבקת. בצהרים נתקבלה לפתע פקודה שיש ליצור מאנשינו בהנהלת קצין בריטי פלוגה בת 100 איש מזוינת במלואה ברובים ומכונות יריה שתהא מוכנה לצאת לחזית תיכף. בחרו תיכף בחמישים איש

מהקומפני שלנו וחמישים איש מהקומפני השישית. בערב לוינו אותם לרכבת. בדרך התוכחתי עם סינטו. הוא אומר שהאנשים יוצאים לשחיטה היות והם אינם מאומנים ויש להצטער עליהם. אני העליתי שתי נקודות אחרות: (א) העובדה שהחלט המפקדה הבריטית [במפקדה הבריטית] להשתמש ביהודים כיחידה מזוינת ולוחמת (ולא לקחו למשל את הקיפרוסים) אומרת איזה דבר. (ב) ביחס לזה שהם אינם מאומנים אין לדאוג כי ראינו כבר גם במלחמה הקודמת שהחניך [שהחניך] שמקבלים בזמן שלום או בתוך הדפו אין לו שווי, עיקר החינוך בא עם הניסיון ובעיקר צריך מזל.

15.4.41.

יצאתי בבוקר עם 90 איש לעבודה בנמל. לפני הצהרים בא אליי הסרג'נט מיור מהקומפני הששית והודיע לי שכל האנשים מהקומפני שלי, חוץ מאלה שאינם בבית, ז.א. אני עצמי ו-90 האיש שאתי, עוזבים את הקמפ [המחנה] ונוסעים בכוון ללריסה. אחרי כשלוש שעות מצאתי את ההזדמנות לחזור לקמפ, לכל הפחות לראות את סינטו ואת האנשים לפני שהם נוסעים. מצאתי אותם כבר מוכנים וארוזים ע"י הדרך. סידרתי עם סינטו את החשבונות שנאשרו אחרי סידור ליל הסדר. העברתי את אנשי אל הקומפני הששית ואת עצמי – לאוהל של צאן ובן-אהרן ונהייתי בעל בית לפני עצמי. באותו הערב הייתי [הייתי] במשרד המפקדה של הקמפ ולפתע אני רואה נכנסים סינטו ועוד קצין (ד'ר קייזר). מה אתם עושים פה? הלא לפני שעתים נסעתם כבר, למה חזרתם? אחרי חקירה ודרישה מתברר שהקולונל והמיור שלנו שנסעו באוטו הראשון לא אמרו לשאר הנהגים לאן שצריכים לנסוע (לפי החוק יש להודיע לכל הנהגים ברגע האחרון את מטרת הדרך) אלא הניחו שכלם יסעו אחד אחרי השני וכל אחרי האוטו הראשון. קרה נס ובזמן שהקולונל התחיל לנסוע, הלך הנהג של האוטו השני לקנות משהו. הקולונל נסע ולא התבונן אם נוסעים אחריו או לא. כל הנהגים באוטומובילים האחרים חיכו כל אחד שהאוטו שלפניו יזוז וכלם עמדו. וכשבא הנהג הראשון בחזרה היה כבר מאוחר כי אף אחד לא ידע לאן לזוז. רק בשעה 11 בלילה הגיע טלפון בשאלה אם ידוע לנו משהו על כל הטרנספורט שנעלם. רק אז הם נסעו.

17.4.41

השמועות הרעות מגיעות אחת אחרי השניה. הצבאות שלנו נדחפים בחזרה. אחרי הצהרים מגיעים שני בחורים שנשלחו ע"י המיור שלנו עם מכתב אלי בו הוא מודיע לי שאין שום אפשרות להחזיק שם במקומו את המחסן של הקומפני, גם לא את האהלים, לכן הוא שולח אותם ברכבת אלי. אחד הבחורים, הקורפ, מספר לשאלתי "איפה הסחורה?" שהוא בא מגרביה [Gravia] ברכבת. ההנחה היתה שבשמונה שעות הוא יגיע אלי. הוא יצא ביום 16.4 בבוקר, במשך כל היום הפציצו את הרכבת ובכל פעם ברחו הנהג והמכונאי וגם הם עזבו את הרכבת. הם המשיכו בלילה כברת דרך עד שהגיעו למכשולים על הפסים. הם הורידו אותם והמשיכו את הדרך עד הבוקר, שהתחיל ג"כ [גם כן] בהפצצות, פצצה פגעה בפסים כ-50 ירד [כ-45 מטר] לפני הרכבת והם נאלצו לעזוב אותה לגמרי. בדרך השינוי אוטו משא וכך הגיעו אלי בלי הסחורה ובפחד גדול שיקבלו מנה על שעזבו את כל הדברים. אני הרגתי אותם עד כמה שיכולתי. מדבריהם מתברר שתיכף כשהגיעו למקום עם הקומפני התחילו להפציץ אותם ולהמטיר עליהם אש כדורים עד כדי כך שאפילו לא הורידו את הדברים מהרכבת.

18.4.41

יום של שמועות שונות ומשונות. אחרי הצהרים התחילו להגיע לקמפ חלקים שונים מקומפניות שונות שברחו מהחזית או שהקצינים ברחו מהם והשאירו אותם. הם סיפרו שהחזית היא כאילו בלמיה [Lamia] והגרמנים מתקדמים מהר מאד ומפציצים והורסים כל אשר בדרכם. ביום הזה בעצם ראיתי את הסימנים הממשיים של הנסיגה וכפי שהתברר לי מהחיילים קרו שני מקרים: (1) המיור של הקומפני השביעית אחרי שקבל רפורט מהגרד [דיווח מהשומרים] שלו באותו הלילה שהרבה אוטומובילים עם חיילים חוזרים מהחזית בדרך הראשית המובילה לאתונה. הוא נתן להם פקודה לשוב לעבודתם ולא לבלבל לו את המח. אחרי שהם הסתלקו העיר את המשרת שלו, ארז את חפציו, שם אותם בתוך האוטו היחיד של הקומפני והסתלק. בבוקר כשלא מצאו את המיור, המשרת שלו ואת האוטו התחילה הבריחה הכללית של האנשים שקפצו בכל אוטו שעבר והם גררו אחריהם אנשים בודדים של קומפניות אחרות. (2) מישוהו הפיץ שמועה שכאילו עומדים לעזוב את היהודים פה. לדידי היתה בזה יד הגייס החמישי.

במשך הימים פגה קצת המתיחות. העבודה בנמלים התנהלה בסדר ובטמפו [בקצב] הרגיל, שום סימנים נוספים שחושבים לעזוב את הארץ לא נראו. בן-אהרן, צאן ואני התחלקנו בעבודה כך שאחד היה במשרד של המפקדה, אחד עבד בנמל ואחד היה חפשי. אגב, ענין המשרד הזה היה דבר מיוחד במינו. לכתחילה נהל את המשרד קולונל בתור מפקד עליון של הגרופ (כל הקומפניות יחד) על ידו סגן בדרגת קפטן. תפקיד המשרד היה לרכז את העבודה שצריכים לעשות ולחלק את ההוצאה לפועל לקומפניות. כשהקולונל עם הסגן נסעו קדימה עם המיור שלי נוצר מצב שמפקד הגרופ היה בלי גרופ והגרופ היה בלי מפקד. אבל לסדר את העבודה הרי צריך. לקח על עצמו מיור מררי, מפקד הקומפני הששית, את עניני המשרד, מינה את סגנו הקפטן קריסטי [כריסטי] למנהל המשרד ואחד משלשתנו בתור היו עוזרים לו. כתוצאה מהסדר הזה – כתב קפטן קריסטי, סגן מפקד הקומפני [הקומפני] השישית, דו"ח על המצב בקומפני לקפטן קריסטי; מנהל המשרד. ועל סמך זה נתן קפטן קריסטי מנהל המשרד פקודות על מספר האנשים ומקומות העבודה לקפטן קריסטי סגן מפקד הקומפני הששית. וכל זה נעשה בצורה/מאד רשמית עם דופליקטים [העתקים] מכל מכתב ודו"ח. בבוקר בקרתי (פעם ראשונה) את אתונה ואת הגנים שלה וגם את האקרופוליס. הצטלמתי שם ושלחתי את התמונות ע"י כהנה אל הפוסטה [הדואר] [באותו היום לא נשלח].

21.4.41

הרגל כאבה לי מפצע והתחלפתי עם בן-אהרן. הוא יצא במקומי היום ואני צריך לצאת במקומו מחר. בשעת הצהרים לפתע מגיעה פקודה, שאין לעזוב את שטח הקמפ ושיש להיות מוכן לזוז שעה אחרי ההודעה שתתקבל אח"כ. פני הריסטי החוריר. תיכף אחרי זה התחיל כל אחד לשער אם הפקודה תהיה להתקדם או, מה שיותר רצוי, לסגת. אחרי הארוחה יצא המיור להודע מה קרה. לפנות ערב חזר בידיעה שאת הפקודה הזאת קבלו כל אלה שנמצאים בקמפ "קוקיניה" והם הקומפני הששית עם המיור מררי בראש, קומפני (חצי) שלוש אתי וקומפני אחת של הקיפרוסים. לפנות ערב חזר צאן מהעיר ובן-אהרן מהעבודה והם הודיעו שלא שמעו שום דבר. בשעה 9 בארץ עם פקודה חדשה. תיכף שלוח שני קצינים ארץ-ישראליים למפקדה העליונה לקופרנרס [כנס] שיתקיים בשעה 10. שם יקבלו הקצינים את ההוראות הדרושות. בינתיים להכין 30 איש לכל קצין עם סרגינטים וקורפורלים, כלם מזוינים ברובים ובתחמשת. המיור החליט שהיות ואני צריך לצאת מחר לעבודה יסעו צאן ובן-אהרן. מהאנשים יסעו 40 מהקומפני שש ו-20 מקומפני שלוש. היות ולקומפני הששית אין הרבה רובים ולקומפני שלי יש לכל איש רובה, אני אתן את הרובים לכל 60 האנשים. צאן ובן-אהרן נסעו ואני יצאתי לסדר את ענין הרובים והאנשים. שעה 11 אחרי הסיידורים ועדיין צאן ובן-אהרן לא שבו. הלכתי לישון. בשעה שתיים אחר חצות מעירים אותי, מהפכה באוהל. בן-אהרן בינתיים נסע בשעה 12.30 בלי שאתעורר. צאן עכשו [עכשיו] לוקח את המזודה שלו הקטנה (את הארגזים הגדולים שניהם השאירו) ואמר לי שלום חטוף ומסתלק. בנקובר שהיה באותו מעמד, ספר לי אח"כ שהם צורפו לקצינים אוסטרלים ומקום תעודתם לא ידוע. בינתיים, ספר לי, באה עוד פקודה, לא

לפשוט את הבגדים ולהיות מוכנים לנסוע בכל רגע. התלבשתי מהר והלכתי למס [מדר האוכל]. מצאתי שם את שניהם, המיור מררי וקפטן קריסטי שהתחיל לרמוז לי שלא אשאל הרבה שאלות כי המיור שלושת רבעי שתי. אחרי עוד שתיים או שלוש כוסות ויסקי נוספות החלטנו שהמיור ילך לישון ובכל מקרה נעיר אותו מיד. ואני וקריסטי נשאר במס לחכות לפקודה. נתתי פקודה לארוז את החפצים שלי והובלתי את המיור לאהל שלו.

22.4.41

קריסטי רוגז על הסידורים שמחזיקים מליאת אנשים במשך כל הלילה ערים. הוא בעצמו נופל על האף מתוך עייפות. אמרתי לו שילך לישון ואני אמשיך לשבת כי אני לפחות ישנתי שלוש שעות הלילה. המיור קם בשעה 10. באותו רגע נכנס בחור ומודיע שקפטן מקקולק (הקפטן שלי) עם 100 האנשים הגיעו לקוקיניה, שלחתי תיכף למשרד להודיע אם נכון הדבר והתברר שכן. אמרו לי שהוא נמצא באתונה ולצהרים הוא בעצמו יגיע למס שלנו. האנשים נמצאים כבר בקמפ. לשעה 1 הגיע קפט. מקקולק והתחיל לספר מה שעבר עליו ועל האנשים. הם נשלחו ללברדיה [לליבאדיה (Livadeia)] לשם שמירה על תחנת אוירונים בפני פרשוטים [צמנים]. בדרך נתקלו כבר באי סדר והם היו בתוך הרכבת 4 ימים עד שהגיעו למקום. עשרות פעמים במשך כל יום הוכרחו לעזוב את הרכבת מפני הפצצות. הוא בעצמו עמד עם האקדח ביד ושמר על נהג הרכבת היוני שלא יברח לגמרי. כשהגיעו למקום לא הספיקו להעמיד את האהלים והיו מוכרחים תיכף לסגת לצד אחר של ההרים כי בינתיים התברר שהקו הועבר יותר נמוך והם היו מוקפים משלושה צדדים גרמנים. אחרי שעזבו את המחסן לקחו רק מה שיכלו לסחוב בעצמם ואת הרובים ומכונות היריה ועברו כשלושים ק"מ אחורנית. בתנועה הזאת נפסק הקשר שלו עם איזו מפקדה שהיא בכלל. הפקודות באו ממיורים שונים שנפגש אתם במקרה וסתרו אחת את השניה. אחרי יומים שחכו לקשר היו מוכרחים לסגת שוב והפעם במהירות האפשרית כי הם היו כבר לפני כל השורות הקדמיות של האוסטרלים שלחמו בקו הזה. בהליכה ממושכת במשך כל הלילה הגיעו לתחנת רכבת עזובה שעמדו שם מספר רב של קרונות עם תחמושת ואף קשר או נהג לא היו במקום. הקפטן צלצל לתחנה קרובה ושלחו קטר, אבל בינתיים הגיעו יונים ורצו לתפוס את הקטר בשביל לברוח בו. הקפט. נתן אז פקודה לאנשים לפזר אותם. הטלפון קרא לו והודיעו לו שצריכה להגיע רכבת חולים ויש להמציא קטר כי קטר אחד לא מספיק. הוא נתן אז פקודה להוריד כמה קרונות עם תחמושת והעמיד משמר על הקטר שלא יברח וכשהגיעה רכבת החולים צרף את שני הרכבות והמשיכו את הדרך בחזרה. במקום אחד בדרך עליה לא יכלו שני הקרונות [הקטרים] למשוך את כל הרכבת, הוא הוציא את האנשים והם דחפו את הרכבת עד הגבעה וכך במשך יומים הגיעו הנה.

כך יושבים ומשוחחים ושומעים את ספוריו והנה מגיעה פקודה שבשעה 2.30 נצא ברגל לנמל פיראוס ושם תחכה לנו אניה. טרנספורט אין ויש ללכת ברגל. ניתנה פקודה להשאיר הכל מחוץ למה שאפשר לקחת על הכתף ולהסתדר לשם הליכה. מקקולק רץ לסדר את האנשים שלו ג"כ (בפקודה היה סתם שכל אלה שנמצאים בקוקיניה יבואו לאניה) על האוטו הקטן שמתי את חפצי הקצינים ולקחתי גם את הארגזים של בן-אהרן וצאן. בשעה 4 הגענו לפיראוס. מיליטרי פוליס [שומר צבאי] העמיד אותנו והודיע שיש לעייע [לעת עתה] להתפזר ברחובות הצדדיים עד שתבוא אניה. ירדתי לנמל והוסבר לי שהאניות אינן נכנסות לנמל ביום מפחד הפצצות. בינתיים מתחילות הסירות שוב לשרוק אזעקה "חדשה". חכינו ברחוב עד שעה 7 בערב ואז עלינו בסדר על האניה. על האניה הזאת PANKRATION שמה, שבית קבולה הוא כ-6000 טון וריקה לגמרי מבפנים עלו על הספון בסה"כ כ-600 איש. 400 ארץ-ישראלים מצד אחד של הספון וכ-200 קיפרוסים מצד השני. מהקצינים היינו: מיור מררי וקפטן קריסטי מקומפני 6; קפט. מקקולק ואני מקומ. 3; קפט. ריד, לויט, ששיקלי וד"ר סטפנידי [סטפנידיס] מהקיפרוסים. אתנו עלה גם קפט. גריס (כומר). האניה יצאה מהנמל אחרי הכנות שונות ומשונות בשעה 12.30.

23.4.41

השכם בבוקר ירדתי מהסיפון העליון אשר עליו ישנתי לספון האמצעי. האניה היתה בנויה בצורה דלקמן: לאורך האניה ספון ארוך מאד ומסביבו מעקה ברזל עבה חצי ס"מ. הסיפון הזה מחולק לשנים ע"י החלק האמצעי שמכיל את המכונות – למטה, וכשני מטר מעל הספון הכללי שני חדרים עם מסדרון פתוח חיצוני, ג"כ עם מעקה ברזל מסביב ומעל לחדרים האלה שוב סיפון פתוח ומעקה ברזל מסביב. כל החיילים נמצאו על הספון הכללי, הקצינים נמצאו על הספון האמצעי. הם אכלו בחדר אחד והמיור והכומר ישבו באותו החדר.

5/.

בשמונה בבוקר בערך אנו רואים אוירון מופיע גבוה מאד והוא נראה כצפור קטנה. לפתע הצפור הזאת נופלת באלכסון לים אבל האלכסון הזה היה בכוון לאניה שלנו וכאילו האוירון רצה ליפול על האניה. עצם הירידה היתה מלווה עם שריקה איומה של הפרופלור שהקריש ממש את הדם בעורקים. ברגע שהאוירון הגיע לגובה כ-20 מטר מעל פני האניה ראינו 4 חבילות כצילינדרים נופלות מתוכו באותו הרגע הוא התישר, עבר את האניה ולאט לאט עלה בכוון לשמים. הצילינדרים האלה נפלו הימה במרחק כ-10 מטר מהאניה בשורה ישרה. קודם נפלו לים כאבנים אבל אחרי חצי רגע התפוצצו ברעש גדול והרימו עמוד גבוה מאד של מים. קפט. מקקולק נתן תיכף פקודה ל [להעלות] את מכונות היריה על הספון העליון. הוא בעצמו לקח אחת ועל ידו עזר בחור משלי, עוד 3 מכונות ניתנו לסרג'נטים הבריטים ועוזריהם היהודים. על הספון התחתון היו מהצד הקדמי כ-200 רובים בידי היהודים. כלם טענו את הרובים וחכו. אחרי כשלושת רבעי שעה מופיעים שני אוירונים ושוב אותה השריקה מכופלת מצורפת קולות מכונות היריה שלנו ומכונות היריה של האוירונים ושוב כל אוירון שעבר זרק 4 פצצות שהתפוצצו משני צדי האניה. באותו זמן שמעתי מלמטה (אני הייתי על המעקה של הסיפון האמצעי) צעקות "פצועים", נתתי פקודה שיעלו אותם אלי, הכנסנו אותם לחדר וחבשנו את הפצועים (קלים כלם). בזמן החבישה נכנס קפט. ריד שהיה על הספון העליון והודיע כי קפט. קריסטי נהרג. כדור מהאוירון פגע בראשו. בשעה 11 שוב מופיעים שני אוירונים, שוב אותה ההתרכזות ביריות על האוירונים שכמעט שלא הרגישו בסכנה ושוב 6 פצועים קלים. הפצצות שוב נתפוצצו ע"י האניה.

בין הפצצה להפצצה היה לנו זמן להתבונן לאדמה ההולכת ומתקרבת. הקפטן אמר לנו שזה אי שקוראים לו מילוס [Milos]. רצנו למפה ומצאנו שהאי נמצא בחצי הדרך בין אתונה וכרתה. בשעה 12 בערך נסענו לתוך המפרץ של האי. הקפטן של האניה, המיור מררי והפצועים ירדו לסירה בכדי לגשת לחוף. לא עברו כעשרה רגעים ושני אוירוני ים מתקרבים אלינו בכל המהירות, הראשון מהם נראה כשהוא נושא מלמטה טורפדו שחור ארוך והנה הוא זונק למטה כמעט בצורה אנכית והטורפדו גולש בכוון לאניה. "פה אמרתי, בא הסוף" והטורפדו הזה נפל לים מצד אחד התרומם עוד הפעם עבר מעל לאניה כחתול שחור, נפל מהצד השני של האניה לים והתפוצץ בכסותו את כל האניה במים וחתיכות פצצות. עובדי האניה הסייעו תיכף את האניה בכוון לחוף ממול והעלו אותה במשך 20 רגעים על החול במרחק כ-50 מטר מהחוף. על האניה היו שתי סירות שהורדו תיכף, נקראה עזרה גם מהחוף השני אבל הסירות משם הגיעו רק בשעה 3 בערב. התחלנו להוריד לאט לאט את האנשים לסירות ומשם אל החוף. זה היה הרגע המסוכן ביותר כי כמעט שנהיתה פניקה בין האנשים שרצו לרדת מה שיותר מהר מהאניה הזאת וכלנו עמדנו משני צדי האניה והרגענו וסדרנו את הירידה. בשעה שש ירדו האחרונים מהאניה והם קפטן מקקולק וקפטן ריד. אותי שלחו כשעה לפני כן ליבשה לראות שהאנשים לא יתפזרו. רק אחרי שהסדרנו בתוך הכפים על היבשה הערכנו את היום שעבר עלינו, ולוליא [ולוליא] קפטן מקקולק [מקקולק] עם מכוונות היריה שלו מי יודע אם האוירונים לא היו חוזרים וסוף כל סוף מורידים אותנו הימה. הפרובלימה [הבעיה] החשובה ביותר היתה להוריד את האספקה מהאניה ואת החפצים. כי ברגע הראשון היתה רק מחשבת אחת – לברוח מה שיותר מהר מהאניה הצוללת. בקושי נאספה קבוצה קטנה עם הקוורטר מיסטר [C.Q.M.S.] טריג בראש שהתקרבו בסירות והתחילו לפרק ולהעביר את הסחורה ליבשה.

24.4.41

הבוקר התחיל בדאגות שונות. ראשית, צריך לגמור מה שיותר מהר את פריקת האניה כי איננו יודעים כמה זמן נהיה פה. שנית, בכלל מה יהיה אתנו פה? נוסף לזה לא ידוע מה המצב הכללי של האי הזה, מי הוא השולט בו ומה יחסו אלינו האנגלים? עוד דאגה – איפה לשים את האנשים? שדה פתוח עם מעט שיחים היכולים להיות הסתר מפני העין אבל בשום אופן אינם מחסה בפני הפצצה או מכוונות יריה מהאוויר. הקוורטר – מיסטר טריג שוב ארגן קבוצת מתנדבים לעבודה על הסירות, הם החזירו גם את גוית הקפטן קריסטי וקברנו אותו על הגבעה. אני הלכתי לבקר את השטח ומקום המצאם של האנשים. קפטן ריד וטשיגלי (שיונית היא שפת אמו) הלכו לעיר, (אם אפשר לקרוא לזה עיר) לברר את המצב. תשע וחצי בבוקר – שני האורחים הראשונים באים והם מתנהגים פה לא כאורחים אלא ממש כבעלי האי. אין שום דבר שיתנגד להם (אני [אנו] עם מעט הנשק שלנו לא עושים כלום בכדי לא לגלות את מקומנו) הם יורדים באוירונגיהם [באוירונגיהם] עד לגובה של כ-20 מטר מעל פני האדמה, ואז לא שומעים זמזום של האוויר אלא צריחה צורמת וכל הירידה הזאת נעשית במהירות משגעת. ברגע שהם מגיעים לגובה הנמוך רואים איך שהפצצות נופלות מתוך החלק התחתון של האוויר ואחרי שניה – התפוצצויות אחת אחרי השניה. בצהרים מגיע ריד עם דו"ח על המצב באי. ישנו פה מושל כללי יוני בדרגת קצין ימי, ישנה גם תחנת רדיו שהאחראי לה הוא יוני. הוא האיש היחיד שיוודע לשלוח מברקים. לכתחילה לא רצה המושל להרשות להשתמש ברדיו אבל אחרי שהוסבר לו שאם הוא יתנגד לצבא יחשב כאיש הגייס החמישי ודינו מות, הסכים לתת את הפקודה למשדר. הם שדרו טלגרמה המודיעה על ירידת האונס על האי ודרישת עזרה. בעצם לא ידענו איך יתיחסו לזה. פחדנו שנקבל תיכף פקודה לעלות על האניה שלנו ולהמשיך את הדרך. (אני בטוח שאילו היתה ניתנת פקודה כזאת, חצי מהאנשים לפחות היו מבכרים להשאר על האי ולא לעלות ברגע זה על האניה המקוללת הזאת) אנו כך משוחחים ושוב שני אוירונים מעל לראשינו והפעם הם פותחים גם במכוונות יריה על השדה מסביב. רגע אחרי זה שתי התפוצצויות אדירות. סבוב שני של האוירונים עם מכוונת יריה ונעלמים. אנו נגשים לחוף ומוצאים שהפעם הם קלעו למטרה כי נראה חור גדול מאד מהצד התחתון של האניה. האניה בכל זאת נשארה עומדת, כי היתה תקועה בחול. תיכף הוחלט לשלוח טלגרמה שניה ולהודיע שהאניה הוטבעה. ריד שוב הסתלק העירה ואני שוב עברתי את השטח לראות שלום האנשים אם לא נפגע מישחו. האנשים בינתיים התפזרו לשטח גדול מאד והציפרוסים בכלל נעלמו (שפת אדם היא יונית) הם התפזרו בכל האי בין התושבים המדברים באותה השפה. לפנות ערב התחילו לבוא יונים בסירות ולעלות על האניה בכדי להנות מן ההפקר. והיות ועל הסיפון היה עדיין חלק מן האוכל שלנו (את העבודה הפסיקו בשעה 9 בוקר) החלטנו להעמיד משמר ללילה על האניה. סדור המשמר ארך יותר משעתים, הפחד מפני האניה הזאת היה כה גדול בין האנשים שחלק מהאנשים ברח פעמים בדרך לאניה (בלי לשים לב על העונש שיקבלו בעד זה) ואי אפשר היה למצוא אותם על המקום וגם בפעם השלישית

הייתי מוכרח להחליף שנים שהודיעו שהם כה חולים שהם יבואו על האניה רק אם ישאו אותם באלונקה או יסחבו אותם בידים וברגלים. לבסוף בשעה 10 בערב עלו האנשים על האניה. למחרת התברר שהם היו שם אולי עד 2 בלילה ואח"כ ירדו לחוף וישבו שם עד הבוקר, וכלם היו ערים במקום ששנים יהיו על המשמר והשאר ישנו.

25.4.41

בשעות הבוקר הגיעה למפרץ השני אניה בערך בגודל של אניטנו. התקשרנו תיכף עם קברניט האניה וחשבנו להפליג בה באותו לילה. בזמן שישבנו בשדה ותכנו תכניות מתי להעביר את האנשים בכדי לא להפסיד זמן מיותר ויחד עם זה לא לסכן אותם ביותר – הופיעו שתי מפלצות ושוב אותו המחזה, זמזום ושריקה צורמת של האוירונים ולבסוף התפוצצות אדירה שזעזעה את האדמה בכל הסביבה, הסתלקות האוירונים בכדי לטפס אל על, סבוב שני וחוזר חלילה (היות ואת מכונות היריה האחוריים של האוירונים אפשר להניע לכל צד, מצפים בכל רגע לכדור). אחרי שהאוירונים הסתלקו התברר ששתי פצצות פגעו באניה הזאת והיא התפוצצה לרסיסים. קפט. ריד שוב רץ העירה והפעם יחד עם קפט. מקקולק ושוב שלחו טלגרמה בדרישת עזרה תכופה. העמידו בן-אדם בתוך התחנה במקרה שנתקבל איזו שהיא תשובה שיעביר אותה במהירות האפשרית. אחרי הצהריים שוב אותה תמונה. הפעם כנראה התכוונו אלינו כי עברו מעל לראשינו כמה פעמים עם מכונות הקצירה שלהם ואניני יודע איך זה קרה שלא פגעו באף אחד. לבסוף זרקו כמה פצצות בכוון לאניטנו והפעם גמרו אותה לגמרי. אחרי כשעה שוב שני אוירונים אחרים (אוירוני ים) שעשו מעלינו רק סבוב אחד (אמנם לא ירו ולא הפציצו אבל אין זה משנה כלפי עצם המחשבה שעוד שניה יכולים לקבל את הכדור). ופנו בכוון לנמל של הכפר (העיר) ושם הסתובבו כעשרים רגע ונקבו ממכונות היריה שלהם את כל סירות המפרש והמוטור שעמדו בנמל. התרוממו ונעלמו. קפט. מקקולק וריד ישבו מכווצים באותו הזמן בשדה פתוח על יד הנמל. אחרי ההתקפה הזאת החלטנו לעבור קצת הלאה משפת הים (את הדברים שהיה להם ערך בשבילנו גמרו כבר להעביר מהאניה). עברנו (בעצם מצאנו שחלק מהאנשים עברו כבר קודם בכוון זה פה היו מערות בתוך ההרים) קצת פנימה לצד ההרים ואנו הקצינים נכנסנו לבית עזוב. ע"י הבית עשינו צלום משותף. בצהריים הגיע קפט. ריד והודיע שנתקבלה טלגרמה מהאדמירליטי [האדמירליות] היונית ששלחו קמח וחמרי רפואה בסירות מפרש (קיקס) [Caiques]. לא ידוע אם המברק הזה בא כתשובה לקריאתנו או שבכלל שלחו את הדברים לאי ולבית החולים שם. חוץ מזה הוא הודיע שיתכן בכל רגע שתגיע איזו אניה והיות ולצד הזה שאנו נמצאים בו לא תוכל להגיע מסתבר שצריכים תיכף לעזוב אך המקום הזה וללכת בכוון לעיר (שעתים הליכה) וצריכים לעשות את זה תיכף כי אם תגיע אניה היא תגיע בהתחלת הערב ועד אלכסנדריה היא צריכה לנסוע כ-12 שעות. יוצא שאם נאחר בלילה נצטרך להפליג ביום-ביום. הוחלט שיותר כדאי לסכן הליכה ביבשה (שבמקרה של הופעת אוירונים האנשים יכולים להתפזר בין השיחים) מאשר נסיעה בשעות היום בים. יצאנו בשלוש והגענו בלי שום תקלה למקום בשעה חמש וחצי בערך. קפט. ממקולק הלך בראש וחלק [מחלק] את האנשים תיכף למקומותיהם. אנחנו נכנסנו לגור בבית מכוסה גג של עצים. קפט. מקקולק הלך לעיר לסדר סירה שתעבור את המפרץ אל מקום האניה איפה שהשארנו קבוצת אנשים עם כל מחסן האוכל ושאר הדברים בשביל להעביר אותם הנה. הובטח לו שתיכף כשיחשיך ישלחו את סירת המוטור. שעה 11 ועדיין אין סימן מהסירה והאנשים. חכינו עד 12. בשעה 12 הלכתי העירה ואחרי ריצה מאחד לשני במשך שעה שלמה התברר לי שעדיין לא שלחו את הסירה. התירוץ היה שהיות והים היה מואר באש סירה בוערת פחדו לשלוח את הסירה הזאת. פקדתי תיכף להכין את הסירה ובעצמי יצאתי אתה לצד השני. מה שיש לציין הוא שהפחד של האנשים בפני הים ביום היה עדיין כה גדול שכשהודעתי בשעה 6 בבוקר, כשהייתי צריך לחזור בסירות בפעם השנייה, מי רוצה ללכת בסירה יעמוד במקו [מקום] ומי לא יסוג לאחור – לא נשאר אצלי אף איש. במשך הלילה לא הגיעה שום אניה.

26.4.41

הגעתי הביתה בסירה האחרונה עם שאר דברי האוכל וחפצי הקצינים בשעה 7 בבוקר, והודעתי שראיתי מצד הים אניה גדולה ושלוש אניות קטנות מתקרבים. קפט. ריד רץ תיכף העירה להודיע על המצב. בשעה 9 הגיעה האניה לתוך המפרץ. היתה זאת אניה שהובילה פליטים יונים, חיילים וציבילים [אזרחים] וגם נשים וילדים. כאשר היא הגיעה לחוף לא נתן נציב החוף רשות לאניה לעגון על יד החוף והם היו מוכרחים להחזיר אותה לאמצע המפרץ. אתם באו שלוש סירות מפרש שכל אחת הכילה כ-50 איש. כולם "מהנדסים מלכותיים" [Royal Engineers] בריטיים על קציניהם. אל המפרץ נכנסה בעצם רק סירה אחת שאר השתים

התחבאו באחד הכיפים מהצד השני של האי. קברניט האניה ירד תיכף אחרי שעגנו, בסירה בכון אלנו ופנה למיור שלנו שיתן לו עזרה בהגנה על האניה היות ולהם אין שום נשק מחוץ למספר מועט מאד של רובים יוניים. כך אנו מדברים על האפשרות האוביקטיבית של הגנת האניה (כי המיור לא רצה לשלוח אנשים על האניה ממש) והנה הופיעו שני אוירונים שירדו בכון האניה וזרקו 4 פצצות שאחת מהן פגעה בצד האניה ועשתה בה חור בגובה פני המים. באניה נהיתה בחלה גדולה מאות אנשים התפשטו וזרקו את עצמם הימה בכדי להגיע בשחיה אל החוף. באותו הזמן עשו האוירונים סבוב שני, ירדו שוב והתחילו להמטיר אש ממכונות יריה על השוחים בים. יש לציין גבורת שנים מבחורינו, וינטראוב ובחור צעיר כבן שבע-עשרה, ריקליס שמו –תפשו סירת משוטים על החוף ושטו פמיים [פעמים] אל האניה והצילו מספר אנשים, מבלי לשים לב ליריות הניתכות מלמעלה. בצהרים הגיע קפט. ריד והודיע ששוב שלח טלגרמה על המצב והוסיף גם את ההפצצה של האניה הזאת. בשעה 2 שוב הגיעו שני אוירונים. הפעם פגעו הפצצות על היבשה ואחת מהם במקום שגר קפט. ריד (הוא גר ע"י הקפט. שלו) וטשיקלי. הבית נהרס וקבר תחתיו חייל אחד. גוש אדמה שנפל מלמעלה לתוך אחד הנקיקים ע"י הבית, הרג כמה יונים שניצלו מהאניה והתחבאו שם. בערב התוכחנו על האפשרות של נסיעה מפה בקייק [Caique] לכרתה [לכרתים] לפי מצב האיים והמרחק ביניהם שהוא בערך כך: בין מילוס וכרתה אין שום אי בדרך. המרחק בין שני האיים הוא כ-170 ק"מ; קייק מהיר עושה (7) שבעה ק"מ לשעה. יוצא שלפחות 24 שעות מוכרחים להיות על הים. ז.א. [זאת אומרת] אפשרות של חמשה נגד תשעים וחמשה להגיע לכרתה. לכן עזבנו לעת עתה את ענין שליחת האנשים בקייקס. הוחלט רק לנצל את הקייקים של ה"מהנדסים המלכותיים" ולשלוח אתם מחר מכתבים לאדמירלטי לכרתה. (הם אמרו לריד שהם עומדים להמשיך מחר).

27.4.41

היום עבר עלי בבקורים בין האנשים. ישבתי זמן מה עם כל קבוצה בתוך המערה שלה. בשיחה חברית השתדלתי להרגיע את עצביהם. השתדלתי להסביר להם את הכח של האוירונים בכדי שלא יגזימו בפחד שלהם (עד כמה שזה עלה בידי יעריכו אחרים). לפנות ערב היתה לי שיחה עם בנקובר וכהנה על מצבנו. מסרתי להם על מה שעשינו ועל תקוותנו שהקריאות שלנו יעשו סוף סוף פרי. הם שאלו אותי אם אנו בטוחים שהמברקים הגיעו לתעודתם. מוכרח הייתי לדאבונן להגיד להם שאנו רק בטוחים שהם הלכו אבל עדיין אין שום סימון מבחוץ כתשובה על איזה מברק שהוא (אם לא לקחת בחשבון את ההודעה על הקמח וחמרי הרפואה). מצב הרוח מתחיל לרדת.

28.4.41

בבוקר לפני שהקפט. ריד הלך לעיר קבלנו דו"ח ממנו שהמצב בעיר הוא חמור כי החיילים הכרתיים (יונים מכרתה) מאיימים על הנציב שיהרגו אותו, כי לדעתם הוא מהגייס החמישי. אתמול הוא הפגיש שני באי כח של החיילים האלה עם הנציב וסודר שהוא יתן להם מנת לחם קטנה עם תפוחי אדמה כדי שיוכלו להתקיים. הוטל על קפט. ריד לברר אם גם אנו נוכל לקבל לחם (כי האנשים קבלו מעט מאד אוכל רק להחזיק את הנפש כי לא ידענו כמה זמן נהיה פה ונצטרך להתקיים על מחסר האוכל הקטן שלנו) כ"כ [כמו-כן] בקשנוהו לציין בטלגרמה של היום שיש לנו אוכל רק ליום אחד וכמובן דרישה לעזרה במהירות האפשרית. שוב עברתי בין קבוצות אחרות של אנשינו. לכלם רק שאלה אחת – מה יהיה הסוף? אני מסביר להם שאנו עושים את הכל שלפי דעתנו אפשר לעשות בתנאינו. אבל שום דבר מסוים גם אני לא יכולתי להגיד להם מחוץ לדברי נחמה אפלטונית. לפנות ערב מסרנו 3 מכתבים למפקדי הקייקים באותו התוכן מתוך הנחה שלכל הפחות אחד יגיע לתעודתו. בינתיים התברר שהקייקים אינם יכולים לנסוע היום כי המוטור בשנים מהם אינו עובד בסדר.

28.4.41

המצב רוח של האנשים יורד מטה. מצאתי אחד בוכה בקול קורע לב. ועל שאלתי מה הבכי הזה? היתה התשובה "אנחנו אבודים רק אלוהים יכול לעזור לנו". מצאתי אחרים ששכבו בדד בלי לדבר עם מישהו, כמעט בלי לאכול או לשתות. לפנות ערב באו אלי סרג'נט בנקובר וכהנה להודיע על המצב וכששמעו שכל עבודתנו היא שליחת טלגרמה אחרי טלגרמה בלי להיות אפילו בטוחים שהן שנלחו [נשלחו] "כי יתכן" הם אומרים "שגם המשדר הוא מהגייס החמישי". אמרתי להם שאנו סומכים על הקפט. ריד שהוא בטח לא גייס חמישי/ואם הוא אומר שנוכח שהטלגרמות נשלחו אנו מאמינים לו. אז התחיל בנקובר בטענה אחרת, הנה, הוא אומר, "המהנדסים" נוסעים בקייקס לכרתה ואנחנו יושבים ואיננו עושים כלום. יכולנו כבר לשלוח הרבה אנשים בדרך זו לו התחלנו בזה תיכף בהתחלה. עניתי לו על/זה [על זה] שאני חשבת, עד כמה שידועה לי הדרך והתנאים, שאין אני יכול לקחת עלי את האחריות של חיי אנשים ולשלוח אותם בדרך זו. למרות זה שיתכן שפה על האי לא יהיה לנו יותר טוב אבל אם ימצאו מתנדבים שירצו ללכת בדרך זו אני מוכן להביא את הדבר לפני המיור ואני חושב שבאיזה אופן שהוא נוכל להשיג

קיק למרות זה שרוב הקיקים קולקלו ע"י האוירונים. בנקובר התחיל שוב בטענה, סטייטש [היתכן], מצבנו נורא וכו' וכו'. אבל על השאלה למה לא בא בטענה הזאת עד היום לא היתה לו תשובה. הוחלט שהם (בנקובר וכהנה) יגישו עד מחר רשימת מתנדבים ואני אשתדל להשיג סירה.

29.4.41

יום של זעזוע עצבים. בבוקר התחילו האוירונים להסתובב מעלינו במשך שעות. הם בעצם לא עשו שום דבר אבל עצם הזמזום הזה שמבשר שבכל רגע יכולה להיות התפוצצות או מה שיותר גרוע הם יכולים להתחיל במכוונות היריה שלהם עצבן יותר מאשר אילו היו זורקים כמה פצצות והסתלקו. בשעה 4 אחה"צ בא בריצה קוורטר מיסטר סרג'נט טריג מהעיר עם מכתב ביד ונפל על הרצפה מאפיסת כוחות. שנים [שניים] החזיקו אותו ונתנו לו משהו לשתות והמיור קרא את המכתב בו מודיעים שעל האי סרפוס [Serifos]. שהוא כ-20 ק"מ ממילוס, זרקו האוירונים הגרמנים קופסא ובה אולטימטום שבמשך 24 שעות יש לתלות שם דגל לבן כסימן כניעה. אחרת לא ישאירו על האי אבן על אבן. את הידיעה הזאת שלח מיור אחד שהיה על האי הזה יחד עם 6 חיילים בריטים. תיכף אחרי זה הגיע גם קפט. ריד ואישר את הידיעה הזאת. הוא הודיע גם שתיכף אחרי שהוא קבל את הידיעה על האולטימטום הזה שלח טלגרמה ובה הודיע על המצב ובמיוחד ציין שעל האי נמצאים הפיונירים היהודים שבמקרה של פלישת הגרמנים לאי יהיה מצבם נורא ויש להתחשב במיוחד במצבם. זה בערך תוכן הטלגרמה. הוא מצא גם קייק יוני שמוכן לקחת 25 מאנשינו אבל הקייק יצא רק מחר. לפנות ערב הביאו את הרשימה והודענו שאנשים יהיו מרוכזים ממחר בבוקר למקרה שיצטרכו לנסוע במשך היום. באותה שעה התחילו להגיע אלי דעות האנשים על המצב. אחד אומר שיותר טוב לאבד את עצמו לדעת מאשר ליפול בשבי הגרמני, אחר אומר נלחם עד טפת דמנו האחרונה. ובאה לפני דפוטציה [נציגות] בבקשה להרשות לכל אחד לחפש לו דרך על דעת עצמו איך להמלט מפה. אני עניתי להם שעדיין הגרמנים אינם על האי. בכל אופן אתיעץ עם המיור אם לתת למספר אנשים ללכת לקצה האי ולאתר לאניה אם היא תעבור (היתה הצעה כזאת מצד סרג'נט כהנה). פניתי למיור והוא אמר בהחלט לא כי הוא אינו רוצה לסכן אנשים בכדי [לחינם]. אמנם אנו כולנו בסכנה אבל מצד אחד שום אניה לא תעמוד בזמנו לפי קריאה מהחוף והשנית אם בינתיים תבוא איזו שהיא עזרה, מה שאנו מקוים בכל רגע האנשים האלה יאבדו. אני מסרתי את תשובתו של המיור לכהנה. אני בעצמי הייתי בדעה שיש לתת לאנשים לנסות את הכל בכדי שלא יהיו טענות, אבל פקודה היא פקודה. מתחילים להרגיש מצב רוח של דכאון במחנה.

30.4.41

בבוקר שוב בקור [בקיור] של האוירונים, כרגיל. בינתיים נודע לנו ש-4 אוירונים גרמנים ניסו אתמול לרדת על האי סרפוס, אבל בידי המיור שהיה שם היתה מכונת יריה אחת והוא התחיל לירות עליהם והם הסתלקו. אח"כ הוא בעצמו ברח בסירה קטנה יחד עם האנשים שלו אל מילוס מפחד הפצצה. היות ובעצם לא היה ברור לנו מה יכול היה לקרה [לקרות] לכל הטלגרמות ששלחנו (ואולי באמת עשה המשדר איזה קונץ ולא שלח אותם, אמרתי) החלטנו שקפט. ריד ישלח טלגרמה באנגלית פשוטה בלי קוד (שבעצם לא היה ידוע לאף אחד מחוץ לאיש המשדר) ובה הוא ישאל אם נתקבלו הקריאות שלנו מהתאריכים והשעות הנקובים. בשעה 10 הנציב שולח לנו הודעה שנתקבלה טלגרמה מהאדמירליטי היונית ובה כתוב: "אניות אין חפשויות בשבילכם. השתמשו בהערכתכם ועזרתכם העצמית". קפט. ריד שלח לנו פתקא בה הוא הודיע שהקיק הראשון ילך היום בשעה 4 אחה"צ והוא השיג עוד קייק לששים איש שיצא בלילה. את מצב הרוח אחרי הטלגרמה הזאת אין לשאר [לשער]. המיור התחיל לשתות תיכף מהבוקר (כרגיל מתחילים לפנות ערב) את הרום. (המשקה היחיד שהיה על האי מחוץ ליין שאינו בא בחשבון בשביל המיור). אח"כ קרא אותי להתייעצות מה לעשות, אם לאסוף את האנשים ולהגיד להם "הקומפני אינה קיימת וכל אחד יעשה מה שלבו חפץ" כי אחרי הטלגרמה הזאת אין מה לעשות, הוא אומר, כי אין בכוחי כלום. או להחזיק את הקומפני עד שיבואו הגרמנים – אם יבואו – ואז למסור את עצמנו כקומפני אולי הם יתיחסו אלינו אז יותר טוב. אמרתי לו שאיני מסכים לדעתו לגמרי. ראשית, אין להסתיר מאנשינו את המצב כמו שהוא, כי בטח יתגנב אליהם דבר ואז השמועות תהינה הרבה יותר גרועות מאשר האמת. חוץ מזה אנשינו אינם ילדים ולדעתי יש למסור להם על המצב בדיוק ולתת להם להחליט בעצמם. המיור קרא לסרג'נטים לשעה 2 לקונפרנץ. בינתיים ספרתי לבנקובר על המצב אבל היות והמיור עצמו יספר לכלם את אותו הדבר אחרי חצי שעה, בקשתי אותו לעתה עתה לא לפרסם את זה. בשעה 2 קרא המיור לפני הסרג'נטים את הטלגרמה, הסביר להם את המצב (בעצם לא היה צורך בשום הסברה) ושאל לדעתם. הם בקשו חצי שעה להתייעצות. (ספרו לי אח"כ שחלק גדול מהזמן הזה לקח הוכוח [מייכוח] אם לקרוא לשיפמן. היו שאמרו כי אין צורך כי הם עצמם

מבינים יותר טוב ממני. ואם המפקדה עשתה עד היום מה שהיתה צריכה לעשות). אבל סוף כל סוף הוחלט והם הודיעו למיור שלדעתם אין לפזר את הקומפני ולהביא לידי אנרכיה אבל יש לתת אפשרות למספר הגדול ביותר של אנשים, תחת בקורת, לחפש כל מיני אמצעים ודרכים להוציא מפה מה שיותר אנשים. המיור הסכים ומסר את ההוצאה לפועל של הדבר לסרג'נטים עצמם. אחרי כמה רגעים יצאתי, בא לקראתי טריג ומתאונן שאחד הסרג'נטים אמר לו שהסטף [שהצוות] הבריטי צריך להתביש בזה שלא עשו שום דבר בשביל הקומפני. אני נכנסתי לחדר שהיו בו הסרג'נטים ושמעתי שרבו עם סרג'נט סקלצקי שאמר את הדברים האלה. אני ג"כ הוספתי ואמרתי לו שראשית, זה לא נכון. האם הסטף היה צריך לברוח כמו שעשו אחרים היה אז בסדר? והשנית, לו גם היה זה נכון שהם יכלו לעשות משהו ולא עשו האם עכשיו הזמן לויכוחי סרק במקום לחפש עצה לצאת מן המיצר? ספרתי להם על הסירה לששים איש שצריכה להגיע אלינו הלילה. בזמן שאנו דברנו הגיעה סירת מוטור קטנה והודיעה שמוכנה לחכות 5 רגעים ולקחת עוד 25 איש אם יהיו במשך הזמן הזה. ברור ש-25 איש לא היו (החברה אינם יכולים לשבת במקום אחד) היו רק 18 והם נסעו. החלטנו א' שבשעה 7 בערב ישלחו הנה הששים איש; ב' שסרג'נט כהנה וקורפ. גרשנוביץ עם מתרגם יצאו לחפש סירות או קייקים. בשעה 6 בערב חזרו בסירה 13 מה-18 האנשים שנסעו בבוקר והודיעו שהקייק לקח רק 5 אנשים ואת השאר השאיר. בערב התחילו להתאסף האנשים בשביל הקייק שצריך להגיע הלילה. קבלתי פקודה להחזיק את האנשים עד חצות ואם הקייק לא יגיע עד אז בטח לא יסע הלילה. בשעה 11.30 בלילה מגיע הבחור שישב ע"י משדר הרדיו עם הודעה ששני דסטוריריים [משחתות] ששייכים ללאומיות בלתי ידועה מתקרבים אל האי. כמעט שהיינו חדלי עצה בלי לדעת מה לעשות כי – אם האניות הן אנגליות יש לאסוף את כל האנשים ולהכין אותם להעלאה עליהן. אבל אם הן איטלקיות יש לעשות את ההיפך – לפזר את האנשים ולא להחזיק אותם יחד. קפט. ריד רץ תיכף לנציב בכדי לדעת מה מצב (ההנחה היתה שאם הם יכנסו למפרץ, מי שיכנס, יפנה ודאי לכפר עם המעגן). הוא לקח אתו שני רצים במקרה של צורך בהודעה אלינו. אני בינתיים שלחתי רצים לכל הסקשנס [כיתות] והודעתי להם על המצב. נתתי פקודה שכל האנשים יהיו מוכנים לעזוב את המקום עם החפצים שלהם. מקקוליק [מקקולק] אמר שאאסוף את הקומפני 603 לצד הגשר (בערך כמאה צעדים ממקום המעגן שע"י המחנה שלנו). לקומפני ששית נתנה פקודה שיתאספו בצד השני במהירות האפשרית. הציפרוסים [הקפריסאים] היו צריכים להגיע האחרונים או לברוח הראשונים. בשעה 12.15 הגיע רץ והודיע שהאניות הן אנגליות ובאו לקחת אותנו. מצד העיר שמענו צעקות נוראות. האנשים שלנו שתקו (יש לציין את הסדר והמשמעת, אף אחד לא נדחק לפני השני אלא התקדמו לפי הפקודה אחד אחרי השני). בשעה 1.15 הגיעה הסירה הראשונה של האניה אל המעגן שלנו. בא קולונל עם שומרי ראש. כלם מזוינים מכף רגל עד ראש, טומי-גנס [Tommy-Guns] ואקדחים ופצצות. אח"כ אמרו לנו שהם קבלו אינפורמציה שהגרמנים כבר כבשו את האי. קבלתי פקודה ממנו להביא אותו למיור, הבאתי אותו לחדר שלנו. אחרי בירור המצב ומספר האנשים שצריכים לנסוע, נתנה הפקודה להעלות את האנשים על הסירות (היו שלוש סירות מוטור ואיליהן [אליהן] קשורות שלוש סירות אחרות). בשעה 1.30 התחילה העליה על האניות בשעה 3.30 עלה האחרון. על האניות הועלו גם 40 חיילים יוונים [יוונים] מכרתה ואחות רחמניה אחת מהאי. הסדר היה כדלקמן: הראשונים עלו הקומפני השלישית ובראשם קפט. מקקולק האחרון עליתי אני. אחרי התחילו הקומפני הששית עם השומר בראש ולאחרונה עלו הציפרוסים ואחריהם היוונים. בשעה 3.30 בערך עזבנו את האי ובשעה 7.30 בוקר בראשון למאי ירדנו על האי כרתה.

תארתי רק עובדות. על יחסים, מצב רוח וכל הכרוך בזה לא כתבתי פה. השארת את זה, חלק לזמנים אחרים, וחלק לאנשים אחרים שהיו באותה התקופה.

בשעה 1.30 הגענו אל סודא ביי [מפרץ סודה (Suda Bay)]. מפרץ עמוק אל תוך היבשה עם מספר הגון של אניות בתוכו ועם מזח אחד ראוי לשמו. בדרך אל המזח עוברים שבילים וגדרות על המים. במשך 15 רגעים היינו כולנו על היבשה. האניה היתה נמוכה כל כך שרק פתחו את החוטים ששמשו בתור מעקה וכלם בבת אחת כמעט יכלו לקפוץ אל המזח. הרבה לסחוב אתנו לא היה לנו כי את רוב הדברים השארנו במילוס. לי היה מזל שלקחתי תיכף בהתחלה את ילקוט הגב שלי, את החבילה עם שק השמיכה שלי וגם את המזודה. בהגיעי אל היבשה התברר שהשמיכות עם שקי השינה נעלמו ורק המזודה נשארה לי. אבל כשעזבנו את המזח ואמרו לנו שצריכים ללכת כ-15 ק"מ עד שנגיע למקום מנוחתנו הייתי נאלץ להשאיר את המזודה במחסן והעברתי אותה לסרגינט מיור אחד. התחלנו ללכת ואחרי הליכה של שעה בערך הגענו למקום איפה שהוכן בשביל החיילים העוברים טה [מה], לחם וחמאה וריבה וגם סיגרה לאיש. אנו הקצינים השגנו (בעצם השיג את זה ריד) אוטו שלקח אותנו לעיר הקרובה הקרויה קניה [מאניה (Canea)]. אכלנו שם ארוחת בוקר ושבנו. העיר כשלעצמה עיר אינה מודרנית, בתיה הגבוהים ביותר הם בעלי שתי קומות, אבל היא מפוזרת על שטח גדול מאוד. כשחזרנו גמרו בינתיים האנשים את ארוחתם. המשכנו ללכת עד הצהריים בשורה ערפית אחת בתוך התעלה שעל יד הכביש. האנשים הביטו בפחד לכל צד אולי יופיע חס וחלילה אוירון גרמני. אבל שום אוירון לא הראה את עצמו. המרחק גדל עד ל-20 ק"מ בערך והדרך היתה כל הזמן בין יערות זיתים. בסבוב האחרון נכנסנו אל תוך כרם זיתים שקראו אותו "קמפ ד" [Camp D], כך היה רשום על השלט הנמוך שבכניסה [הערה: בפועל מרחק ההליכה המדוד מהמזח ועד למחנה עומד על כ-13 ק"מ]. תיכף אחרי שהגענו למקום פנו אלי האנשים שאשיג להם אתים כדי שיוכלו לחפור לעצמם מקלטים. אני ומקקולק הסתדרנו מתחת לעץ על האדמה כך עשה גם המיור מורי. לפנות ערב באה אלי משלחת ובקשו שאשתדל שנסע מפה מה שיותר מהר, "אמנם – הם אומרים – אנו מבינים שנצטרך לנוח פה יום או יומיים אבל אם אפשר היה לותר על מנוחה כזאת ברצון היינו מותרים". המיור לע"ע [לעת עתה] אינו יודע בעצמו מה יקרה לנו והוא מנסה לנחש כמו האחרים. הקיפרוסים עברו לקמפ אחר. אתנו נשאר רק הכומר.

2.5.41 (ששי)

בבוקר פניתי לקמפ קומנדנט [מפקד המחנה] בבקשה שיתן לי אינפורמציה על האפשרויות של שליחת מכתבים וטלגרמות לארץ-ישראל, וגם אם ידוע לו כמה זמן נשאר אצלו בקמפ. ביחס למכתבים וטלגרמות, אמר לי, צריך לנסוע לסודה שם ישנו משרד הדואר של השרות (Field Post Office) וביחס לזמן שנשאר פה לא ידוע לו עדיין שום דבר. על השאלה מה נשמע ביון וביחוד מה נשמע עם חיל העזר הארץ-ישראלי, אין לו שום אינפורמציה מחוץ לזה שמיון יש אבקואציה [פעולת פיני] כללית של הצבא הבריטי. אחרי הצהריים הגיעו 5 האנשים שנסעו בקייק ממילוס. הדרך עברה עליהם בשלום. פעמים עברו מעליהם אוירונים גרמנים אבל הם לא התקיפו. אחרי שעה מוסרים לי שהבוקר הגיעו לקמפ אחר 45 פיונירים שהעבירו אותם אלינו. ביניהם מצאתי את סרגינט איזנברג ואת סרגינט דנציגר והם מסרו לי את האינפורמציה הבאה. הם עזבו את יון ביום 27.4 מעיר החוף קלמטה [Kalamata]. לשם הגיעו יחד עם הקומפני שלהם מס. 604 הם מצאו שם את הקומפניות 602, 605, 608 ואת ה [R.E. [Royal Engineers], ימאים עם הקצינים היהודים פרוסטג, גרשוני, לי והכהן. את בן-אחרן, צאן וסינטו לא ראו. כלם חכו לטרנספורט והם בראותם שמחכים לשוא השיגו קייקים והפליגו דרך קיטירס – אנטי קיטירס [Antikthera – kthera] וכך הגיעו הנה. מה שקרה לכל הקומפניות לא ידוע להם. אחה"צ נסעתי לסודה ומצאתי שמשרד הדאר עובר היום לדירה חדשה והוא יפתח רק מחר בבוקר. התנועה בנמל היתה קטנה, רק מאניה אחת קטנה פרקו מעט סחורה בשביל הנאפי [N.A.F.F.I.]. העבודה נעשתה ע"י [פלוגת תפעול רציפים] Dock operating Coy. קומפני אנגלית שעושה גם עבודת סוורים [סווארים].

3.5.41 (שבת)

הבוקר שוב נסעתי לסודה והפעם הצלחתי לשלוח מכתבים. קשר טלגרפי למצרים אין בכלל מהאי והאפשרות היחידה של קשר מהיר היא דואר האויר ובדואר הזה שלחתי מכתב הביתה ומכתב בצורת טלגרמה לרמז. הודעתי לו על מספר האנשים שהגיעו הנה, והם 230 עם מיור מררי ו-210 אתי [איתי]. עזבתי להם לנחש את מקום המצאנו. שוב בקרתי בנמל וראיתי שם אוירון ים גדול בעל 4 מנועים, חונה במפרץ (זהו הקשר הטלגרפי בין האי ובין מצרים). שני "האריקנים" עברו מעל לנמל, עשו כמה סבובים ונעלמו בחזרה. אחרי הצהריים חזרתי למחנה. מצב הרוח ירוד. "סטיוטש" [היתכן] – פוגשים אותי במחנה (בנקובר) – "מען דארף רייסען קריעה [צריך לקרוע קריעת אבלים], ואתה שקט!!" הסברתי להם שאינני רואה שום אפשרות של יציאה מפה לפני שתגמר האבקואציה מיון, כי אינני חושב שישלחו אלינו אניות (למקום פחות או יותר בטוח) במקום לשלוח אותם ליון. בשעת ארוחת ערב תחת העץ סדרנו מֶס מתחת

לעץ כשארזו אחד משמש לנו שלחן וכמה אבנים (כסאות). העליתי את השאלה של קשר עם המפקדה, בכדי לעמוד על המצב ולהשפיע ברגע הנכון. המיור ענה שהוא נסה היום לעשות את זה, אבל הקשר היחידי הוא ע"י הקמפ קומנדנט היות והוא האוטוריטה [בעל הסמכות] היחיד המוכר בשטח זה, ופקודתו היא לנוח פה עד שתקבל פקודה אחרת. וחוף מזה, הוא אומר, מה הבהלה? פה הלא אתם בטוחים.

4.5.41 (ראשון)

לפנות ערב הלכתי עם מקקולק להרים במרחק כ-5 ק"מ. טפסנו על הר בגובה של 600 רגל בערך [כ-200 מטר]. מהמקום הזה ראינו את כל העמק והתברר לנו צורת העמק הזה. סודה נמצאת בצפון ויוצרת צוואר שאת צדו השני תופסת העיר קניה עם הנמל הקטן שלה. לצד מערב דרום במרחק כ-15 ק"מ מקניה נמצא האוירדרום [שדה תעופה] שקוראים לו מלמרה [מאלמה (Maleme)]. בקו ישר בין מלמרה [מאלמה] ובין סודה נמצאת תחנת הרדיו ובשטח הזה מפוזרים כ-15 אלף חיילים עם כל הציוד והתחמושת שלהם. בזמן היותנו על הגבעה הזאת הופיעו 14 אוירונים בשלוש קבוצות והפציצו את סודה במשך 20 רגע. האוירונים הופיעו לכתחילה בלי כל צורה מסוימת אבל בהיותם מעל למטרה הסתדרו בשורה ערפית אחת ובעגול, עשו כשני סבובים ואח"כ צללו אחד אחר השני בדיקנות מטימטית [מתמטית]. במקום שהראשון התחיל לצלול צללו כלם.

5.5.41 (שני)

הבוקר נתקבלה פקודה חדשה "יש לעבור למקום חדש, יותר קרוב לסודה. המקום מסומן ע"י המפקדה. ההעברה צריכה להעשות היום, ומחר להתחיל בעבודה בנמל. פרטים בענייני העבודה יתקבלו במקום החדש הערב. הפקוד עובר למנהל ענייני העבודה בנמל". טרנספורט להעברת האנשים אין. ישתדלו לסדר רק אוטו אחד להעברת דברי האוכל, כלי הבשול המועטים שישנם וחפצי הקצינים. בקרב האנשים גברה ההתמרמרות על זה שבמקום לשלוח אותנו למצרים כדי לקבל את המנוחה המגיעה לנו, מסדרים אותנו לעבודה וזה בזמן שאין גם שום נוחות, אין אפילו שמיכה להתכסות בלילה. אבל פקודה היא פקודה ובשעה 3 אחה"צ יצאנו בכוון לסודה. המקום שבחרו לנו היה על שפת המפרץ במרחק כ-2 ק"מ מהמזח. מהצד השני לפנינו היו מחסני הבנוי, הלאה קצת במרחק כשני ק"מ מחסני התחמושת ומאחוריהם תחנת הרדיו. המחסנים בעצם לא היו בבנינים אלא מפוזרים תחת העצים שלא יראו מהאוויר. הכומר נפרד מאתנו ונשאר בקניה.

6.5.41 (שלישי)

הלילה עבר על האנשים ללא שינה. כלם היו נשוכים ע"י היתושים שישנם פה במספר עצום (אני לבדי ישנתי במנוחה הודות לכילה שהבאתי במזודתי). עיפים ורצועים יצאו 50 איש לעבודה. את האוכל קבלנו כעת ישר מהמחסנים. במשך היום הביאו גם כילות לכל האנשים וגם שמיכה לאיש. אחה"צ היה וכו' מסביב לשלחן (הארגז) הקצינים על המצב, הגיעו ידיעות שהאבקואציה מיון נשלמה וכל הצי האנגלי שומר כעת על האזי הזה. כשמקקולק העלה את ענין העברתנו מפה (הוא היה בדעה אתי שיש להשתדל לצאת מפה בכל הכוחות) אמר לו המיור שאין להעלות את זה לע"ע [לעת עתה] על הדעת כל זמן שצריכים את עבודתנו בנמל ובעצם – הוא אומר – מה הוא ההבדל איפה שעובדים? אמנם יש להשתדל לחדש לאנשים את התלבושת ולתת להם אוכל יותר טוב, ולע"ע יש לסבול (בעצם גם הוא סובל, אין להשיג ויסקי והוא מוכרח להסתפק בדז"ין ויין).

7.5.41 (רביעי)

נסעתי לקניה לשלוח מכתבים בדואר אויר. נפגשתי שם עם שני סמלים מה R.E., אחד סרג'נט מיור והשני סרג'נט. נכנסנו לקפה ושמעתי דו"ח על הימים האחרונים בקלמטה. הם שניהם עזבו את יון ב-29.4.41 בלילה ואת קלמטה בבוקר אותו יום. לפי דבריהם, שנאמרו בהתמרמרות רבה, לא נתנו להם לצאת מיון עד הרגע האחרון ועד בכלל. ולכן נשארו כמעט כל היהודים ביון בשבי הגרמנים. לשאלתי אם רק יהודים נשארו בשבי או גם חיילים אחרים, התחילו לספר ביתר סדר. ביום 28.4 פניה הקצין שמעון הכהן אל המיור שלו שיתחשב במיוחד במצב חייליו בתור יהודים וישתדל שהם יוסעו הראשונים (קוו שבאותו הלילה יקחו חלק מהחיילים על אניות) לכתחילה סרב המיור ואמר שחיילים הם חיילים ויש לחכות לפקודה, אבל לבסוף נתן מכתב אל הבריגדיר בידי כהן. הקצין הכהן פנה אל הבריגדיר וקבל את התשובה שלפי הסדר הפיונרים יעלו בפרטיה החמישית או הרביעית (למעשה האחרונים). בס"ה היו שם כעשרת אלפים חיילים בתוכם כשלשת אלפים וכמה מאות פיונרים ארץ-ישראלים (יהודים וערבים) וקיפרוסים. הבריגדיר הוסיף לבסוף שהכהן ישלח אליו את המיור שלו (כותב המכתב). כשהכהן שב כבר לא מצא את המיור שעבר בינתים למקום מחבוא אחר. (כי ההפצצה ואש מכונות היריה היו איומים). למחרת ב-29 לפנות בוקר הודיעו בשם הבריגדיר שהיות והאניות לא הגיעו הלילה אין לנו תקוה לצאת מפה ויש לחשוב את עצמנו לשבויים

יש לכם כשעה, תשברו את הנשק ותשמידו את הנירות. חלק קטן (כמה מאות איש לפי הערכות) התחיל לברוח בדרך לקצה קורינט ושני אלה בתוכם. אחרי טלטולים שונים השיגו סירת מוטור, נסעו כמה ימים ואתמול הגיעו לכרתים.

9.5.41 (ששי)

האנשים עובדים בנמל ועובדים טוב. לכאורה השלימו עם הרעיון שהם מהווים לעי"ע [לעת עתה] חלק מהכוחות המבצרים את האי. הבוקר האנשים קבלו מעט אוכל (לא היה לחם במחנה) פניתי לקצין אנגלי והסברתי לו שלדעתי יש לתת לאנשים בסקוית (שהעבירו מהאניות למחסנים) על המקום מבלי לחכות לסדורים כלליים (קודם למחסן, אח"כ למחנה – כרגיל), בקשתי נתקבלה בסבר פנים יפות וב-10 קבלו האנשים טה, בסקוית וחמאה (מרגרין). היום פגשתי את בנו של ספקטור מתי"א (הממונה על הגפירים) שמו יצחק ועוד שנים מחבריו. הם עובדים בימיה האנגלית במחלקה מיוחדת וכעת הם מחכים לצאת עם האניה הקרובה למצרים ומשם לחפש [לחופש] לא"י. בנקובר הקשיב להרבה מספוריהם ואני נצלתי את ההזדמנות הזאת ומסרתי לצבא ליצחק חלק מיומני שיעבירו לא"י.

10.5.41 (שבת)

האנשים קבלו תלבושות חדשות, גם תשלום בכסף. ומספר הגון מהאנשים יוצא אחרי העבודה לבלות בקניה. בימים האחרונים היו אי אלה הפצצות קלות בנמל עי"י 3 או 5 אווירונים שלא עשו שום נזק והפסיקו את העבודה רק לזמן קצר. הקצינים העבירו את חדר האוכל שלהם לבית עי"י הדרך הראשית המובילה מסודה לקניה, בית מס. 111. מצב האוכל עדיין לא בסדר ויש מחסור בלחם וביסקוית.

12.5.41 (שני)

האנשים פוגשים אותי במנוד ראש – הנה נותנים לנו תלבושת חדשה ז.א. [זאת אומרת] שנשאר פה, היינו מוחלים לכם את הכל ובלבד שתוציאו אותנו מפה. בצהריים קבלנו את הידיעה שמספר אניות איטלקיות שהלכו ללוביה טובעו. בערב שמענו כאילו צירציל אמר "אנו בהחלט לא נעזוב את כרתים וכל כוחות האויר והים יעמדו לרשותה במספר ובזמן הדרוש". בלילה בשעה 2 בערך התחילה הפצצת לילה הראשונה שארכה כשלוש שעות. כמה עשרות אווירונים היו בפעולה מצד אחד והתותחים האנטי-אוויריים מצד שני ושוב שום נזק לא נגרם. בשעה 5 בערך יצאתי עם מקקולק לפני הדלת והתבוננו לאוירון בודד שטס בגובה של כ-2000 רגל (היינו רגילים שהמפציצים משליכים את מטענם מגובה נמוך, לכן לא נכנסנו למחסה). לפתע שריקה צורמת של פצצה אחת ושניה שבאו כאילו על הראש והתפוצצות אדירה עי"י פסי הרכבת העוברים במרחק כ-30 צעד [כ-20 מטר] מהבית, קבלתי דחיפה עזה שהפילה אותי אל המטבח. הפצצה השנייה התפוצצה במרחק כ-200 ירד [כ-180 מטר] מהראשונה בתוך המחנה שלנו אבל לא עשתה שום נזק ולא פצצה אף אחד.

13.5.41 (שלישי)

יום של שמועות. אחת אומרת שאמריקה קבלה על עצמה את שמירת הים האטלנטי ובריטניה הוציאה את הצי שלה מהאטלנטיק והביאה אותו לים התיכון ואת הצי שהחזיקה קדם [קודם] בים התיכון הביאה מסביב לכרתים. (מקקולק אמר תיכף – זה יותר מדי שיהיה אמת) כששמעתי את החדשה הזאת נזכרתי במצב קוריוזי ששמתי לב אליו עוד מקדם. מדי פעם בפעם הסתובבו מעל לנמל ומעל לכל העמק שאנו נמצאים בו לפעמים שנים ולפעמים שלושה הריקנים. אבל אף פעם עוד לא קרה שהם יהיו באויר בזמן שמופיעים אווירוני האויב. תמיד נעלמים כרבע שעה לפני ההפצצה ומופיעים כחצי שעה אחר זה. הבעתי את תקותי שזה לא יהיה סמל ל"החזקת מעמד כללית". במשך הימים האחרונים הגיעו עוד כמה אנשים מיון וכל אחד עם ספוריו. אחד ראה בעצמו איך שמספר יוגוסלבים, שכנראה היו גרמנים מחופשים, הגיעו לחוף בקלמטה בלילה של ה-28.4 וכשבאו אניות אנגליות לקחת את הצבא החונה על החוף התחילו לירות עליהם ממכונות יריה ואפילו מתותחים והאניות הסתלקו. אחר מספר שבכלל היתה שם אנדרלמוסיה על החוף והאניות אפילו לא ניסו להגיע לחוף והוא שמע הסברה מפי קצין שעוד לפני שהאניות הגיעו לחוף קבלו פקודה לפנות הימה ולפעול נגד אניות איטלקיות הנמצאות בסביבה. את סינטי אף אחד לא ראה. את בן-אהרן, שמעון הכהן וצאן ראו עוד בבוקר האחרון וכנראה שכלם נשארו. לי בכלל הפסיק את הקשר שלו עם אנשיו והיה כל הזמן כרוך אחרי הקפטן שלו ולאנשים לא היה למי לפנות. כל אלה דברים שהביאו למחשבה שהקצין היהודי היחידי החפשי זה אני. הבוקר בא בחור ואמר לי שידוע לו שדר' קיזר נמצא בכרתים בבית החולים הכללי השביעי. הוא בעצמו ראה אותו שם. התלבשתי תיכף ובקשתי רשות מיוחדת ויחד עם קפט. מקקולק נסענו להוספיטל [בית החולים]. ההוספיטל הזה נמצא בצד השני של רוחב האי עי"י האוירדרום [האוירדרום] מלמיה [מאלמה]. מצאנו שם את דר' קייזר. וזה מה שהוא ספר. הוא הגיע לקלמטה יחד עם

מיוזר סיגור והקולונל ליסטר [לוטננט קולונל ליסטר] מפקד הגרופ [קבוצת הפלוגות] של החפרים בא"י וביוון. כלם היו מפורזים בין העצים, גם המפקדה. הוא הספיק לראות שם את בן-אהרון, הכהן ולי מהקצינים היהודים. קול. ליסטר היה באותו היום מפקד האבקואציה. בלילה הגיעו אניות שלקחו ניוזילנדים, אנגלים ואוסטרלים מהיחידות הלוחמות. כשדבר עם הקולונל על הפיונירים אמר לו הלז שכלם יצאו וגם תורם יגיע. קייזר הסתלק אח"כ אל בין העצים ולא ראה יותר את המפקדה במשך כל היום 27.4.41. באותו הלילה קראו אותו לקצין אוסטרלי פצוע שנמצא עם המפקדה. קול. ליסטר נתן לדר' קייזר אז פקודה לא לעזוב את המקום, למקרה שיביאו עוד פצועים. בלילה עלו על האניות מספר יחידות אנגליות ואחרות אבל לא חפרים. בערך בשעה 23.30 הגיע ידיעה מהאניה שיש מקום לעוד 1000 איש אבל הם מוכרחים להגיע עד שעה אחת אחר חצות. הקול. נתן פקודה לעוד יחידות לרוץ מהר לאניות וכשסכם את החשבון מצא ששלח 998 איש. הוא שאל אז את קייזר אם הוא בעל משפחה ואיפה משפחתו וכששמע שאשתו של קייזר הרה נתן לו פתקא ואמר לו לרוץ לאניה. כל הקונבוי הפליג [כל השיירה הפליגה] בדרך למצרים. בדרך הפציצו אותם הטביעו את האניה שבה היה גם קייזר. הצילו כמעט את כלם אבל במקום להביא אותם מצרימה הורידו אותם בכרתים הקרובה ביותר. כעת הוא פה בעירוס ובחוסר כל. הבטחתי לסדר לו מה שנוכל ונסענו בחזרה. לפנות ערב באו אלי שני בחורים וספרו שסרג'נט פרלר מקומפני 4, וארנסט מקומפני 8 ועוד אחד שלא ידע את שמו נסעו בסירות קטנות עם מספר אנשים. בראש היתה סירת מוטור שסחבה את שאר הסירות. בדרך פקד סרג'נט פרלר שהיות והסירות מאיטות את המהלך הכללי, להתיר את הסירות האחוריות והן תמצאנה לעצמן את הדרך. הבחור שע"י המוטור ניסה לסרב לנהל את הסירה המוטורית אז נגש אליו סרג'נט ארנסט, ואיים להרגו אם הוא לא ימשיך. בינתיים חתך אחד הסרג'נטים את החבל והסירה המוטורית הפליגה לבדה. הבחורים האלה נגשו במשוטים בחזרה אל החוף ואחרי הרפתקאות הגיעו הנה (נדמה לי ששמות שני הבחורים האלה נמצאים אצל סרג'נט בנקובר, וונדרמן או כהנא).

14.5.41 (רביעי)

בבוקר נסעתי לקניה קניתי חפצים בשביל דר' קייזר ונגשתי עוד פעם לבית החולים. שם מצאתי 22 מבחורינו פצועים או חולים שני פצועים יותר קשה והשאר קל. בישבי ע"י השלחן לטה [לתה] שמעתי שקולונל פקד על אחד הרופאים האנגלים ועל קייזר לסדר רשימת חולים שילכו עם אניית החולים הקרובה. שאלתי את קייזר מה טיבה של אניה זו, והוא הסביר לי שיש ידיעה שאנית בית חולים צריכה להגיע הנה מחר או מחרתיים. זה היה במסדרון חדר האוכל. באותו הזמן נגשו אלי כמה בחורים ושאלו אותי עצה מה לעשות, ללכת לקומפני או להשאר בבית החולים עד שיוציאו אותם. אמרתי להם שבמקרה שכזה בזמן שבכל יום מפוצצים והסכנה היא בכל מקום אין אני יכל [יכול] לקחת על אחריותי חיי איש. יותר טוב אל תעשו כלום חכו ותראו. מה שימנה לכם הגורל זה יהיה. אחרי שהלכו הבטיח לי קייזר שאם רק יהיה באפשרותו יכניס את כל הבחורים שלנו ברשימת החולים בשביל האניה בכדי שיצאו מפה מה שיותר מוקדם.

15.5.41

תנועה רבה בנמל. עובדים בקדחתנות משתי אניות גדולות מורידים מכוניות משא גדולות (10 טון) ויותר קטנות פרוזקטורים [זרקורים], תותחים אנטי אוויריים, המון תחמושת, צרכי אוכל ו..... מערכת שלמה של כלי נגינה לתזמורת צבאית. שני קולונלים המון מיוזרים, קפטינים..... הרויל מרינס [הרויאל מרינס] הגיעו. העבודה בשלש משמרות, 150 משלנו למשמרת, את השאר ממלאים ה"דוק אופריטינג" קומפי האוסטרלים ומעט מהקיפרוסים. (הם פה במספר של תשע מאות איש). אני עבדתי במשמרת של הבוקר. אחח"צ מופיעים בנקובר ועוד שני סרג'נטים ומביאים לפני טענת האנשים: למה הביאו אותנו אל תוך המפרץ איפה שמפציצים בכל יום וכל אווירון מתחיל את הצלילה שלו בדרך מעל לראשנו. העצבים מתוחים האנשים חלשים וכו' וכו'. בקיצור יש להעביר את המחנה שלנו אחורנית. אני הבעתי את הסקפטיות שלי ביחס לבטחון בכל מקום, איפה שלא יהיה. אבל בכל זאת אביא את הדרישה לפני המיזר. מארבע מאות האנשים שאנו בקמפ, היו היום 75 חולים. לפי הרפורט [הדיווח].

השכם בבקר מעירים אותי. הסרג' בנקובר וואנדרמן וסקליצקי, רוצים לראות אותי. יצאתי מהר אליהם והם מודיעים לי שהם רוצים אינטרוויו [ראיון] עם המיור. הם רוצים להודיע לו שאם לא תעשה פעולה ממשית ודחופה בשביל להוציא אותנו מפה הוא יתקל בכל מיני תופעות בלתי נעימות לגמרי החל מהליכה בתור חילים [חולים], וגמור באי משמעת כללית. את האינטרוויו הם רוצים עוד הבוקר, אבל הם באו להודיע לי בכדי לא להעמיד אותי במצב של פתע. אני אמרתי להם שלדידי הדרך הזאת היא לא נכונה וגם לא יהיו לה התוצאות הרצויות, והצעתי להם להתמין עד אחה"צ. בנתיים אני אדבר עם קפטן מקקולך ואסביר לו את המצב וכשהוא יברר את הענין למיור במילים שלו יש יותר תקוה לתוצאות טובות. בכל אופן עד כמה שידוע לי דעתו של מקקולך היא מתאימה לדרישה הזאת. הם החליטו להשאיר לי את השיחה והבאורים ע"י מקקולך ובאותו זמן לא מותרים על האינטרוויו [האינטרוויו] אצל המיור. בזמן ארוחת הבקר ספרתי למקקולך את הענין. המיור בנתיים הלך למשרד ולא היתה הזדמנות לדבר אתו. מהרנו לכן שנינו אל המשרד (שלחן וכסא תחת עץ זית). סקלצקי הסביר שהאנשים חלשים מתוך רעב פפפ ממושך במילוס ופה, הם עצבנים אחרי יון מילוס ופה. מאתמול ראינו אסיפות ושמענו שאם לא יסודר שתיכף באפשרות הראשונה יוציאו אותם מפה אז... וכאן מתחילה רשימת המעשים שהאנשים יעשו. המיור רתח והודיע בכעס שאם האנשים חושבים שבאיומים פועלים בצבא הוא מודיע להם שהוא ידרוש בדיוק את ההיפך שיחזיקו את האנשים פה עד סוף כל הפעולה וכמה שיותר זמן. הוא דורש שתיכף יגישו לו רשימת האנשים שמארגנים אספות בצבא. והוא מוצא את הסרג'נטים בעצמם חלשים במלוי תפקידם אם הם אינם יודעים להחזיק את האנשים כחילים!... דיס מיס [משוחררים]. הוא קם וראה שקפט' מקקולך ואנו [ואני] עומדים מאחוריו. הוא קרא אז תיכף את מקקולך הצדה לשיחה xx והתיעצות. ראיתי מרחוק שהזקן מתחיל להתקרב ואחרי כשני רגעים הוא קרא גם לי. נגשתי מסרתי סלוח [הצדעה], ומחכה. הוא שואל אותי אז אם שמעתי את האינטרוויו ומה דעתי על זה. עניתי לו, שלו לא היה שואל אותי לדעתי הייתי פועל לפי החלטתו כמו שמתאים לחייל אבל אם הוא רוצה לדעת את דעתי הנני למסור לו שני דברים: (א) לדידי, ועד כמה שאני מכיר את החיילים היהודים הם באופן ממוצע [ממוצע] יותר אינטליגנטים מאשר החייל הממוצע [ממוצע] האחר, אפילו האנגלי, ולכן יש להשפיע עליהם לא באותם הדרכים הרגילות, ואני חושש שדבריו יעשו את האפקט ההפוך מאשר הוא רצה. (ב) היות ולפי דעתי רק הדרך שהם אחזו להסברת מצבם היא לא נכונה יש לעשות הכל בכדי לספק את הדרישה ויחד עם זה יש למצוא [למצוא] דרך איך להודיע להם על זה. המיור ענה שהיות ודעתי מתאימה לדעתו של מקקולך, הוא מוכן להתחשב בזה ולתקן את הרושם שהוא עשה בדבריו.

בזמן השיחה הזאת מופיע מיור (פנים חדשות) והזקן הולך לקראתו. מקקולך הסביר לי שזה ה. A.D.P.L. (סגן דירקטור לענייני פיונרים) שנשלח כעת ממצרים. שמו מיור פנינגטון.

הם הלכו, ומביאים לי בחור שלפי דבריו הוא יצא מיון ביום 29.4.41 ז.א. [זאת אומרת] יומים אחרי האחרים. והנה מה שספר. ביום שלישי לפנות בקר (29.4.41) הוא שמע ואומרים שיהיו שבויים אחרים, שיש לברוח. הוא הצטרף לקבוצה של כשלושים איש שבראשם רץ סרג' טג'ר (כל הקבוצה מהקומפני השמינית) קפצנו לתוך אוטו שעמד במרחק כשלושה ק"מ מהמקום ונסענו עד שנגמר הכביש. המשכנו לרוץ בין ההרים עד 10 בבוקר אז אמר לנו סרג' טג'ר שנתפזר בין הסלעים ובעצמו עם עוד חייל (שניהם מדברים יונית) הלך לכפר הקרוב. אחרי שעתים שב החייל בלי אוכל וספר שסרג' טג'ר מצא שם בחורה ומתעלס איתה ואינו רוצה לשוב. להמשיך אי אפשר היה כי האוירונים הסתובבו מעל לראש שכבנו לכן עד הלילה. לפנות ערב הופיע סרג' טג'ר עם בחורה ואמר שהוא לוקח אותה אתו. בלילה התקדמנו הלאה. אבל הותקפנו מצד ההו [ההוא] במכוונות יריה. התפזרנו אז לצד שפת הים. אחרי ריצה של כארבע שעות הודיע טג'ר שהבחורה אינה יכולה יותר לרוץ והוא נשאר איתה. אנחנו המשכנו עוד כשעה עד שפפ שנפלנו מעיפות. נדברנו שננוח קצת ואחר כך נצא לראות איפו [איפה] שאנו נמצאים ואולי נמצא סירה. בקשתי את החברים בשזמן [שבזמן] שיתעוררו ועירו [יעירו] גם אותי. התעוררתי לפנות בוקר ומצאתי את עצמי בודד בתוך המערה כולם נעלמו ולא העירו אותי. לפתע שמעתי צעדים מתקרבים וכשהוצאתי את ראשי קצת ראיתי פטרול גרמני מחמשה אנשים עם טומי ג'ינס הולכים בדרך שנמצאת כמה ירד נמוך ממקומי. נשארתי בתוך המערה בלי מים ואוכל כל היום עד לפנות ערב. אח"כ ירדתי לכפר דייגים (את שמות המקומות איני יודע) ושם מצאתי כמה יונים מתכוננים להפליג בסירה לאי קוטיירה [קיתירה] והם צרפו אותי אליהם אחרי שנתנו לי מעט מים לשתות. וכך הגעתי אליכם.

שבתי למס שם מצאתי את מיור מוררי [מררי] ואת פנינגטון על כוס יחד עם מקקולך.

מקקולך תיכף מסר שנוסחה טלגרמה ומיור פנינגטון הבטיח להעביר אותה במהירות לבריגדיר בולטון, במצרים. המיור יצא אח"כ וקרא לסרג' וואנדרמן ושוחח אתו כחצי שעה והסביר שהוא מרוגז הבוקר ובעצם עשה הכל מה שבקשו ממנו ויש להרגיע את האנשים.

שעה 17.15. הופיעו 35 אוירונים והתחילה הפצצה על הנמל. ההפצצה ארכה כשעתיים. התוצאות, האניה הגדולה (כמעט ריקה) נזוקה. שתי אניות אחרות

שעמדו במפרץ הוטבעו. 4 אנשים (מלחים) נהרגו. 35 נפצעו (ביניהם 4 מהקומפני שלנו). ספרו שהורידו 4 אוירונים. אחרי ההפצצה המשיכו את העבודה במשך הלילה. אבל היתה הרגשה שאם תהיינה עוד כמה הפצצות כאלה יוצא הנמל משמוש.

17.5.41.

אחד הקורפרלים בקר בבית החולים ושב אלי בבשורה שכל החולים הפיונרים 32 במספר (מהם 22 משלנו) הפליגו אתמול באנית בית החולים. ד"ר קייזר הפליג אתם. המיור הלך היום לאינטרוויו לבריגדיר ברנסקיל להשפיע שגם הוא יתן יד ויאפשר את הוצאת הפיונרים הא"י מהאי. בריגדיר ברנסקיל אמר לו כמה מחמאות על חשבון העבודה של הפיונרים, וביחס ליציאה למצרים אמר לו, שבעצם הוא מסכים שהאנשים האלה הם עייפים ואולי גם מעוצבנים ומגיע להם מעט מנוחה. אבל היות ונחוצים לו פה כמה קומפניות פיונרים להמשכת העבודה הוא יכתוב עוד היום למפקדה העליונה שישלחו כמה קומפניות פיונרים הנה בכדי שיוכל לשחרר אותנו. ותיכף שהם יגיעו אנחנו נסע..... (ידעתי שהפסדנו את המשחק).
... למחרת הודיעו לי ששנים עשר אנשים נעלמו, כנראה התגנבו לאניות שיצאו הלילה.

היום התחילה ההפצצה בנמל בשעה 16.00, הפעם 23 אוירונים. ההפצצה ארכה 4 שעות. אני משער שהשתתפו יותר אוירונים כי זה היה המספר בהתחלה לפני שהתחילו לצלול אבל בהמשך הפעולה הגיעו גם אחרים והם התחלפו. התוצאות: 6 אוירונים הורידו. פגיעה ישירה במזח שעשתה חור בעומק של 2 ירד והדימטר [קוטר] 3 ירד. המחסן שע"י המקום הזה נהרס למחצה. האניה VOLD שעמדה מצד המזח נהיה בה חורים לעשרות. – כלם בגובה שמעל פני המזח. פגיעה שניה ישירה באניה עם רבע המטען תחמושת (שלושת רבעי הוצא מקודם) האניה התפוצצה בלילה. שוב מספר מלחים הרוגים ופצועים. מאתנו אף אחד.

18.5.41. (ראשון)

עבדתי ב"דוקס" [ברציפי הנמל] בבוקר. כשרק הספקתי להגיע לשם ולסדר את האנשים למקומותיהם, אזעקה. בריגדיר ברנסקיל עומד ברחוב המוביל למזח וצוח [צווח] שאין לעזוב את העבודה עד שממש רואים את האוירונים מופיעים. הרבה זמן הוא לא צעק, כי תיכף הופיעו האוירונים שהתחלקו לשלוש קבוצות. (הוא, הבריגדיר, בנתים רץ בכל כוחותיו למקלט הקרוב ביותר) (הספקתי לראות שכשצריך הוא יודע לרוץ יפה מאד). קבוצה אחת צללה אחת אחרי השניה מעל המזח והאניה שעמדה על ידה (עדיין VOLD) קבוצה שניה התפזרה וחפשה את התותחים האנטי אויריים והתקיפה אותם במכוונת יריה. והשלישי [שלישית] היתה כל הזמן גבוה מאוד. כל ההתקפה הזאת ארכה כשלושה רגעים, באו והסתלקו. אז רק התחילה העבודה שלי לאסוף את האנשים מכל מיני מקלטים רשמיים ובלתי רשמיים היו גם אנשים שלא יכלתי בכלל למצוא אותם וברחו אל ההרים בבקר ובאו למחנה מצד שני בזמן החזרה מעבודה. עזרו על ידי כמה סרגינטים. ביניהם בנקובר, אביש, סקלצקי ועוד. אחד האחרונים היה סרג' וסר. הוא בכל זאת הופיע עם מספר אנשים מהמחלקה. אבל סרג' דמיטר [דמיטר] למשל הופיע לבדו ולשאלתי איפה האנשים? אינני יודע! באה התשובה. האם אני יכול להחזיק אותם בשרוול? לך חפש אותם!... מבלי לזוז מהמקום הוא עונה לי, אינני יכול למצוא אותם הם בטח בהרים. בריגדיר ברנסקיל בנתים רץ ממקום למקום וצועק, איפו האנשים? בעצמי לא שמתי לב הרבה לצעקות האלה כי היו מופנות יותר לקצינים האנגלים ביחס לאנשיהם מאשר לנו כי אנשינו בכל זאת עבדו תיכף, במקומות הצדדים. למזח קשה היה לאסוף אותם (משם היו צריכים לרוץ למקלט הקרוב ביותר כמאתיים מטר). עוד לא הספקתי לבקר את כלם בחזרה והנה ריצה חדשה. (הדגל האדום הופיע מעל לתורני האניות, סימן לאז-לאזעקה), ושוב אותו הדבר בצורה זו או בצורה אחרת. ההפצצה עורכת כחמשה ששה רגעים, נעלם, וחוזר חלילה. ריצה מהירה למקלט והליכה אטית – אטית מאד – בחזרה לעבודה. וכך ארבע עשר פעם במשך אותו היום.
(אחרי אחת ההפצצות כשהלכתי לקרוא לאנשים, עברתי ע"י מקום שבמרחק מה ממנו נתפוצצה, ומצאתי חייל אנגלי פושט את תחתוניו...)

19.5.41. (שני)

אחרי יום אתמול קבלתי היום מנוחה. נצלתי את זה לנסיעה לקניה בכדי לשלוח מכתב בדואר אויר הביתה. (זה היה המכתב האחרון מכרתים). לפי הרפורט היו היום 85 חולים (בעצם חלשים)

"בליץ". בשבוע בבקר הופע אוירון, הסתובב כשעה מעל לחלק שלנו לכל אורך ורוחב העמק. בשעה שבע בערך נעלם. בשבע ורבע שמענו זמזום שאי אפשר להבחין את כוונתו. הזמזום התגבר עד כדי מין צווחה שאף פעם עוד לא שמענו אותה. יצאתי למקום פתוח מעצים ונהיה לי חשך בעיניים. מארבע כוונים הופיעו אוירונים כענן יתושים. הסקרנות גברה על הפחד והתחלתי לספור בפינה אחת והגעתי עד קרוב למאתים. בנתיב התקרבו והתחילו לעשות תמרונים שאבדתי את המספר. (לפי הידיעות שקבלנו מהמפקדה אח"כ האוירונים באו ממקומות שונים החל מוינה, אתונה, פליפונסיס, רודוס, ופאל ומילוס, כלם כלם נפגשו מעל לאי כרתים. שום צורה מיוחדת אי אפשר היה לבחון זה היה בלי סדר והוא הכביד מאוד על ספירת האוירונים וגם על הכוון אליהם (הסביר לי את זה קצין מהירואל מרינס – אי אפשר היה להעריך את מקומו של האוירון השני לפי הראשון אבל כלם יחד עשו רושם כענן ברחש שכל זבוב יודע בדיוק את מקומו. מהענן הזה התבלטו חמש קבוצות. אחת, הגדולה ביותר התרכזה בקצה הדרומי של העמק איפה שנמצא האוירודורם מלאמיה [מאלמה] ובית החולים הכללי מס 7 [General Hospital No.7]. קבוצה שניה מעל העיר קניה. שלישית מעל תחנת הרדיו [מדוייק – מעל סוללה אנטי אווירית 234]. רביעית מעל העצים בכל השטח שבין הרדיו ובין הנמל והחמישית על הנמל סודא [סודה]. – מאותו היום הושבתה העבודה בנמל ביום. במשך שעות היה האויר מלא זמזום, שריקה, תקתוק הכדורים ורעם ההתפוצצות של התותחים האנטי אויריים והפצצות על האדמה. בשעה 9.30 בערך באה ידיעה, "האוירו-נים מורידים צנחנים". תיכף הוצאו כחמשים איש מהמקלטים שלהם (מקלט זה אומר בור בצורת ד ישר צדדים שרחבו 60 ס"מ אורך כל צד 1.50 מטר ועמקו 1.20 ס"מ. פתוח מלמעלה (אינו נראה מהאויר כי נמצא מתחת עץ) הוטענו הרובים והאנשים סודרו בשורת. עלי עם קבוצת האנשים הוטל להחזיק ולהתבונן אל הפנה [הפינה] של הדרך הראשית המובילה מסודה לקניה והרחוב הארבעים ושנים [42nd Street]. האנשים הסתדרו לאורך התעלה שמצד הרחוב (הסדורים עלו כשעתים – כי קשה מאד היה להוציא איש מהמיקלט בזמן שהאוירון מעל לראש והם היו כל הזמן – אבל האמת נתנה להאמר שלא ראיתי אפקט גדול בזה כי האנשים בשום אופן לא רצו להתבונן מעל התעלה בפחדם מפני התפוצצות ואלה היו כל הזמן ובכל הצדדים. בצהריים הוקל קצת מעל לראשנו כי האוירונים התרכזו (אחרי שגילו את מקומם) מעל העמדות של תותחים האנטי אויריים. אחה"צ הגיעה ידיעה שהצנחנים תפשו את האוירודורם ואת בית החולים. הם ניסו את מזלם גם ע"י תחנת רדיו אבל הרגו את כל הצנחנים עד האחרון והתחנה בידינו. העיר קניה מפורצת באופן שיטתי בית אחר בית. את החולים של בית החולים לקחו בשבי. חלק מהם מחזיקים בתור ערבון והם משמשים קיר בטחון בפני הצנחנים ואת החלק השני העבירו לאוירודורם והישובים [והישובים] על צדי המסלול בכדי שלא יפציצו אותם. ידיעה אחרת אומרת שהורדו במשך היום 6000 צנחנים ומהם נהרגו 5500 רק מתו [מתו] מספר מחזיקים באוירודורם ומבית החולים הוצאו ואת החולים שחררו. והנה בא בחור משלנו עם ידיעה מרעושה שהוא בעצמו ראה צנחנים מצד השני של הדרך סודה – קניה. מובן שתיכף מחזיקים את הפטרול בכוון זה (אח"כ התברר שאמנם אי אלה בודדים במקום הזה אבל נלקחו תיכף בשבי ע"י האוסטרלים. ובאותו הזמן מתחילים להרגיש גם את האוקואציה [הפיני]. הקיפרוסים שישבו ע"י תחנת הרדיו מצד השני של המו-נסטיר [מנזר], התחילו לזרום בכוון אלינו (היו להם כמה אבדות) החיילים עברו את המחנה שלנו ועברו הלאה בכוון אל הנמל אבל יותר קרוב להרים, והקצינים שלהם התאכסנו אצלנו. (גם קפטן ריד אתם) – נזכרתי בטענת המשלחת שיש להעביר את אנשינו למק[ום] יותר מרוחק מהנמל צחוק הגורל.

בשעה 5 אחה"צ קבלתי פקודה לקחת 30 איש וללכת אתם אל טוברוק אונ' [Tobruk Avenue] ע"י המונ'סטיר [המנזר] (בערך כחצי ק"מ מתחנת הרדיו) שם יש להעמיס תחמושת בשביל תותחי ההגנה שנשארו (חלק, וחלק האגן הגון הושמד כבר) [בסוללה אנטי אווירית 234]. בשעה 7 יצאתי עם האנשים, סדרתי אותם בשורת עורף נתתי להם פקודה להתפקד (חלק מהם שמעו בפעם הראשונה את הפקודה הזאת והיה צריך להסביר להם כוונת הפקודה הזאת. אח"כ הסברתי להם את ההתנהגות האלמנטרית בהתקדמות בשורה, וזינו. כשהגענו למקום אחרי הליכה של שעות ואחרי שחמש פעמים הותקפנו בדרך (אינני חושב שהתכונו ממש אלינו, אבל עברו מעלינו בירויות וזרקו כמה פצצות. כנראה לשם ה"סדר") וכשסוף סוף מצאתי את הקצין הממונה על התחמושת, הודיע לי שבעצם אין לו צורך בנו הלילה כי יש לו רק מעט לטעון (שני אוטומובילים) אבל היה רוצה שאנו נשאר פה הלילה ונהיה על ידו מחר במשך היום למקרה אם הוא יצטרך לעבודתנו. אחרי שהסברתי לו שהאנשים אין להם שמיכות ולא יוכלו לנוח ולישון ענה לי טוב "אני משתדל לא לתת להם מחר עבודה", ובכן למה אתה רוצה שיהיו פה? "בכדי שיהיו פה על ידי ואוכל להשתמש בהם במקרה הצורך ובכלל יותר טוב נעזוב את הבירור למחר", רק עכשיו עמדתני על סיבת הטענות האלה לפי ה"ריח" שנדף ממנו. חזרתי עם האנשים הביתה. בדרך שמענו הרבה התפוצצויות באות מכוון הים. וכשחשבתני את ההבדל בזמן בין האור של ההתפוצצות ובין הקול שהגיע אלינו מצאתי שהם היו במרחק של כארבעים ק"מ מזרחה בים. כנראה קרב ימי הוא ארך כל הלילה.

21.5.41 (רביעי)

ה"יום" התחיל בשעה 5.30 בבוקר, באותו הסדר כאשר אתמול. אינני יודע אם באו

18%.

– 18 –

באותו המספר, אולי בחלק אחר של העמק. בכל אופן התקיפו פחות מעלינו ומסביבנו התנהלה ההתקפה בכל תקפה. ההתקפה הזאת היתה משלושה צדדים. מאחורנו על הנמל, משני הצדדים על הבטריות האנטי אוויריות, ומלפנינו על מחסני הבנזין והשמן.

היה זה יפה לו האויבים היו יודעים בדיוק איפה שכל דבר נמצא. היו לנו אבל מספיק סימנים שהטייסים אינם יודעים בדיוק את מקום המחסנים והתותחים. אחרת, לגמרי לא מובנת הסיבה למה שפזרו כל כך הרבה פצצות וכדורים על השטח שלנו שלא היו בו לא תותחים ולא מחסני נפט. במשך היום הזה ברובו היינו נמצאים במקלט (מקולקל התחיל לחפור לעצמו מקלט אחר היות וזה יותר מדי קטן בשביל כלם 11 קצינים) וחוף מזה הוא רוצה לעשות לעצמו מקלט מכוסה ז.א. לעשות אותו קצת יותר עמוק ולכסות אותו מלמעלה בפחים ואדמה. בענין כסוי המקלט התנהל וכוח מענין מבחינה צבאית. כלנו ידענו שאין בטחון בפני פגיעה ישירה לתוך המקלט ידענו גם אם אוריון יעבור בדיוק מעל למקלט לארכו ויפזר את כדוריו, אף אחד לא ישאר חי בתוך אותו חלק מהמקלט. אבל הוכחו [מליכוח] היה, מה יותר עדיף? אם לא לראות את האוריון כשהוא מפנה את אפו לאורך המקלט וקצת בכוון כלפי האדמה – כי אז נשארת התקוה היחידה שמכוונתי היריה שלו יחדלו לזרוק אש דוקא ברגע שיעברו מעל למקלט. (הם עשו הפסקה קטנה אחרי כל 20–30 כדורים). – ובמקום זה לשמוע ולהקשיב (בעל כרחו) במשך שעות את זמזום האוירונים מעל לראש ולחשוב שבכל רגע תבוא התפוצצות שתקבור אותנו או שתיכף יכסו אותנו בכדורים והם יגמרו אתנו [אמת]. בקצור מה יותר עדיף, האי בטחון הממושך ובלבד שלא לראות את המות בעינים, או מתיחות העצבים במשך שתי השניות שהאוריון מתקרב ועובר מעל הראש, לא מעל הראש בדיוק, (אמנם למעשה ההבדל היה לא גדול ביותר, כי היו שעות שבכל כמה רגעים עבר אוריון אחר מעל לראש ובכוון אלינו). מקולקל היה מהצדדים [מהמצדדים] במקלט מכוסה ולכן הוא התחיל לחפור מקלט בשביל עצמו – דרך אגב אמר שאם יהיה צורך (בלילי ירח) הוא גם יישן שם. – בשעות הבוקר בא רץ להודיע שלנס/ק, וגנר – בחור צעיר כבן שמונה עשרה – נפצע מכדור בירכו – רצתי דרך השדות – חשבתי, פחות סכנה – אל הנמל לתחנת העזרה הראשונה. ואחרי כשעה שבתי עם אמבולנס, (בדרך יותר שכבתי מאשר רצתי) שלקח את הפצוע אל חדר הנתוח [גיתוח]. את הכדור לא הוציאו מחוסר מכשירים. תיכף אחרי שחזרתי אל הבית, התחיל לעלות עשן שחור וסמוך [סמך] כמאתים ירד [כ-180 מטר] מלפני. פגעו עם כדורים מציתים באחד המחסנים של השמן והוצת. רק אחרי זה התחילה ההפצצה האמיתית מעל לשטח הזה. סוף סוף באו לידי הכרה שבשטח הזה כדאי לבזבז חומר מפוצץ וכדורים. אבל במקום זה קצת הוחלש הזמזום מעל לראשנו. יצאתי אל מקום האנשים להודיע אם לא קרא [קרה] איזה דבר ומצאתי שהאנשים נעלמו. אחרי שסוף סוף מצאתי את אחד החיילים הוא ספר לי שהאורדרי קורפ. נתן פקודה בשם הסרגינט מיגור לעזוב את המחנה ולעבור לצד ההרים. את הפקודה הזאת מסרו תיכף, אחרי שהעשן ממחסן השמן הבוהק כסה את המחנה שלנו והסרגינט מיגור יחד עם הסטף הבריטי ברחו הראשונים. שבתי אל הבית ושאלתי את המיור, היתכן שלא ספר לי כלום על פקודה של עזיבת המחנה בזמן שידע שהלכתי לבקר את האנשים. הוא הביט עלי משתומם. הוא אינו יודע כלום על פקודה כזאת. את הסרגינט מיגור אי אפשר לקרוא, כי לא ידוע לאן שנעלם. לכן עזב את זה. בנתיים בא מיור פנינגטון ה. A.D.P.L. מקניה, מלוכלך, והנשמה על קצה האף, ואחרי שכיבה כחצי שעה ושתיים כוס מחזקת התחיל לספר. אחרי שעתים הפצצה מסביב לאוירודרום ועל העיר קניה התחילו להוריד הבוקר צנחנים על דאונים. כל דאון היה מחובר איזה אופן שהוא אל האוריון. על הדאון היו 20 איש במלוא התחמושת. היו דאונים עם קצת פחות אנשים אבל היה להם גם מוכטר [מורטר = מרגמה]. חלק גדול יחד עם החיילים נהרסו לפני שהגיע ארצה זה בא בגלל רבוי העצים בעמק הזה. אבל אותו החלק שהספיק לרדת ארצה, עשרים האנשים שהיו בו היו קבוצה חזקה והתארגנו במשך רגע אחרי הירידה. שלושה או ארבעה דאונים שכאלה הספיקו לרדת ברחוב (על הכביש) וויול, ע"י הבטריה של התותחים האנטי אויריים בקוטר 3,7 אינטש, את הבטריה הזאת שמשו 140 איש. הם היו מזוינים מחוץ למספר אקדחים – גם עם 6 רובים. כמעט כל האנשים האלה נהרגו ע"י הצנחנים ואח"כ נהרסו התותחים לפני שהצבא החונה בסביבה הספיק להגיע למקום ולהרוג אחרי מלחמה של חצי שעה את הצנחנים. המיור מנה שתי מעלות בדאונים האלה. (א) הם יורדים במהירות רבה ואין מספיקים לירות עליהם בהיותם באויר. (ב) ברגע שדאון נעמד על האדמה (אם הוא לא נהפך בדרך ע"י מכשול, פפז כמו העצים במקרים שלפנינו) תיכף נמצאים יחד 20 אנשים, בצורה אחידה ומאורגנת מוכנים למלחמה. הוא הוסיף לספר שהאוריונים הספיקו להשמיד כמעט את כל העמדות האנטי אויריות. אמנם הם הפסידו עד היום בצהרים כ-250 אוירונים. אבל כעת אנו נתונים לחסד האוריונים שלהם. הוא מסר ג"כ שהלילה היה קרב ימי גדול והימיה שלנו הטביעה 4 אניות אטלקיות ובהם 25,000 חיילים גרמנים שהתכוונו לעלות על כרתים ומצד הזה באמת ירדה הסכנה. בדרך כלל אנו מחזיקים את כל האי, מחוץ למקום אחד שקוראים לו "מחנה הרכוז" במקום הזה נמצאים אלף גרמנים, הם ניסו להוריד צנחנים גם בקצה השני של האי על האוירודרום שקוראים לו "הרקליון" ע"י הבירה באותו השם, (קוראים אותו גם קנציה) גם שם נהרגו הרבה צנחנים אבל מה המצב בדיוק לא ידוע. על השאלה מה ביחס לאוירודרום מלמירי [מאלמה]? הוא אמר שהמחנה כולל גם את האוירודרום. ואיך זה שאלף אנשים עם ציוד קטן – טומי גנס ואקדחים – יכולים לעמוד נגד הטנקים שלנו והתותחים ואי אפשר לבער אותם? יש שתי סיבות, הוא אומר, (א) ציוד שלהם הוא

19/.

– 19 –

לגמרי לא כל כך קטון. יש להם גם מורטיכס [מורטרס = מרגמות] וגם תותחים קלים וב) וזה העיקר, יש להם אוירונים שאינם נותנים לאנשינו לעשות שום תנועה לא ברגל ולא במכונה. הגרמנים נותנים סימנים לאוירונים איפו שהם נמצאים – יש להם רקטות מיוחדות למטרה זאת. כשהם בשטח פתוח, ומרבדים עם סימנים מיוחדים שפורשים אותם מעל

לעצים, כשנמצאים במקום מיוער – (קבוצה ניוזילנדית שתפשה מרבד שכזה פרשו אותו מעל העצים ותיכף התחילו ליפול, במקום פצצות, חבילות אוכל ותחמושת). והאירונים מפציצים את כל השטח מסביב בירדם לגובה של 20–15 מטר מעל פני האדמה. בזמן שאנשינו מוכרחים לשכב בתוך התעלות ואינם יכולים להוציא את הראש, האויב מתבצר, ובינתיים מורידים להם עזרה ע"י הצנחנים. בכל אופן, הוא אומר, המפקדה היא אופטימית ביחס למצב כי לפי דעתם אין הגרמנים יכולים להחזיק הרבה זמן מעמד, ואם עוד תגיע איזו שהיא עזרה באויר נגמור אתם במשך שעות. זה לא משנה את העובדה שאחרי שיצא מקניה והספיק להגיע עד חצי הדרך בערך האירונים התחילו "לטאטא" את הדרך הזאת הוא נאלץ להשאיר את האוטו בדרך ובעצמו ירד אל בין העצים לתוך מקלט. לא עבר הרבה זמן ופצצה הרימה את האוטו שלו ו"סדרה" אותו. את שאר הדרך עשה ברגל חלק בריצה וחלק בזחילה. המיור פנינגטון יעץ לנו לעזוב את השטח שאנו נמצאים בו ולעבור לצד ההר באותו הרוחב משני טעמים: (א) אחרי שהם כמעט גמרו עם התותחים שהיו בצדי ההרים הם עכשיו יתרכזו בנמל ובכלל בעמק. (ב) באם הם לא יספיקו היום להצית עוד מחסנים בשטח שהדליקו הבוקר, יש להניח שהם יחילו ל"סייר" את השטח שמאחורי המקום הקודם ובזמן שכזה כדאי להיות מן הצד. ירדתי תיכף עוד פעם לצד הנמל אל הקולונל הניוזילנדי להודיע לו שאנו עוזבים את השטח שלפניו ולבקש אותו שיתן לנו בערב אוטו להעביר את החפצים. כשחזרתי פגש אותי המיור מוררי בשמחה. שמעתי חדשות. מיור מרויל מרינס [מהצי המלכותי] סיפר בשם מי שהוא ששמע ברדיו שטשרציל [צ'רציל] אמר "שאת כרתים אנו לא נעזוב ונתן לאנשנו [וניתן לאנשינו] את העזרה בים ובאויר, בזמן והמספר הדרוש"! היות ולא קבלתי הבטחה שהלילה תגיע העזרה וחששתי שמחר עוד יפציצו אותנו. הלכתי לארוז את חפצי. בלילה עברנו לכפר בנוי בתוך ההר. חדר האוכל שלנו סדרנו בתוך בית, שנתן לנו ע"י כרתי בחפץ לב ובעצמנו הסתדרנו בחוץ מתחת לעצים. האנשים היו לא רחוק, בואדי ובמערות בתוך הרים.

22.5.41. (חמישי)

מפה רק ראיתי באמת איך שהמלחמה מתנהלת. באותו יום היתה התקפה עיקרית על אותה השטח שאנו נמצאו בו אתמול. מובן ששום דבר לא מצאו שם. באותו היום הפציצו באופן איום את העיר קניה, לא היה רגע במשך כל היום שלא תתפוצץ פצצה בשטחה [בשטח] של "מחנה הרכוז". מפה מהגובה רק ראיתי איך שהדבר נעשה. סוג מיוחד של אירונים גדולים מאוד וטסים לאט באופן מיסטטי מעל לשטח הפתוח שמצד השני של העמק. דרך המשקפת ראיתי ברור איך שלפתע כאילו מי שהוא נותן בעיטה באחור לכל 20 הצנחנים, כי בבת אחת, כאילו חבילה מארכת [מארכת] נופלת מתוך האוירון וברגע נעים נקודות בודדות עם שמשיות מבריקות בשמש. בזמן שהתבוננתי למחזה הזה, אוירון בודד בא מאחורי ההרים אל צד העמק עובר מעל לראשי ובאותו הרגע בום – בום – בום. הבוקר (תותח לתחמושת של 5 ס"מ עם קנה ארוך) עובד. שולח כדורים, שהמעלה שלהם היא שרואים כל כדור בין ביום ובין בלילה, לאן שהוא הולך והוא מתפוצץ לכל נגיעה. הכדור החמישי או הששי התפוצץ במרכז האוירון וראיתי איך שהוא התחיל לחפש את שווי המשקל ב[מנורות] [בתמונות] עם הכנפים אבל האף שלו היה מופנה קצת כלפי מטה ואחרי כמה שניות קרשש [התרסקות]... מצד השני של העמק אל רכס ההר. לא עברו שני רגעים ואוירון שני בא באותו כוון. בום, פעם אחת רק והכדור התפוצץ שוב אל מרכז האוירון והוא מצא את קבורתו על יד הראשון. שני אירונים בשני רגעים, לגמרי לא רע. אבל אין להכפיל את הרגעים במספר השעות ביום ולחשוב בכל רגע, אוירון, כי לא תתקבל תמונה נכונה. אחה"צ בא בריצה חייל מהגרד והודיע בשם הקורפורל ששוטר יוני אמר לו להודיע למפקד שהורדו צנחנים בסביבה הזאת ויש לתפוס עמדות. אני ומקקולק וריד היינו בדעה שזה היה גייס חמישי והוא התכוון לעיף אותנו באופן פיזי וגם להשפיע על העצבים. אבל גם אנו הסכמנו שיש לשלוח קבוצה של צופים על הרכס העליון של ההר. אחרי זמן מה התברר שקבוצת צנחנים ירדה מצד השני של ההר וכלם נלקחו בשבי. בלילה שלחנו קבוצה לעבודה – לקבור צנחנים.

23.5.41. (ששי)

ההפצצות על נמל סודה ועל העיר קניה. בנמל לא נשארה אף אניה בלתי בוערת. המזרח [המזרח] הופצץ. המחסן הגדול בקצה המזרח [המזרח], נעלם. בכניסה לנמל היה בית חרושת. בית בן שלוש קומות – נהפך למפולת. וקניה ממש רתחה. היתה לנו הרגשה ששם רעידת אדמה ממושכת. אינני חושב שהפעם התכוונו לכפר בו גרנו. בכל אופן גם אנו קבלנו את חלקנו. כמה פצצות התפוצצו בקרבתנו הבלתי אמצעית כמה פעמים עברו מספר אירונים וכנראה "גששו" בחלק הזה של מורדי ההר. לפנות ערב הודיע לי המדיקל אורדרלי לנס: ק. טוֹבֶּ – בִּין [טורבין] (Torbin) שלנס/ק וגנר מת מפצעיו. באותו הזמן הגיע קצין מקשר מהמפקדה העליונה והודיע לנו שעלינו לשלוח קבוצת אנשים להקים אוהלים בשביל

הוספיתל. לפי המפה שבידי נמצא השטח שעליו רוצים להקים את בית החולים בין מחסני התחמושת ובין תחנת הרדיו, קצת משמאלם, בפנה שהכביש מוביל אל כפר שני בין ההרים. כל מה שחוץ וגם קצין מדריך יהיו במקום. קבלתי פקודה לארגן את הקבוצה ולצאת אתם. יצאתי עם 35 אנשים אל מחסני ה R.E לקחתי אתם ומכושם (לפי הפקודה) ולפי האינטואיציה הובלתי אותם בין העצים בכוון אלכסוני אל רגלי ההר. יש לציין את משמעת האנשים. בזמן שהיינו בשטח פתוח ואוירוני גשוש עברו נמוך מעלינו, האנשים שכבו במקומם, לפי הפקודה, ולא רצו לחפש מחסה. בדרך פגשתי כמה חיילים יונים ומהם קבלתי אינפורמציה שהם שומרים על מחנה רכוז של שבויים איטלקים ובכוון שאני הולך אין יותר אנגלים, אמנם יש שם כפר שיש לו דרך סלולה מקושרת על הכביש הראשי. הגעתי לבסוף אל פנת הדרך הזאת ושם פגשתי את הקצין שהיה אחרי הצהרים אצלנו. איפו הקצין המדריך? הנה. הוא אומר, או – רדרלי קורפרל [קורפורל] שיראה לך איפה להקים את האהלים ובינתיים האנשים שלך יורידו את האהלים מהאוטו. נתתי את הפקודה המתאימה והלכתי עם הקורפרל הזה. שאלתי אותו מה המצב בסביבה? והוא ישנם פה איזה יונטיס בריטיים? [יחידות בריטיות?] בעצם אין שום אנגלים בסביבה אבל אני מקוה ששום דבר לא יקרה לכם, כי לא שמענו שום דבר רע על הסביבה הזאת. הוא מכניס אותי לתוך יער זיתים ומראה לי עם היד. הנה פה תסדר תחת כל עץ אוהל ובס"ה תקים 25 אוהלים. אני נכנסתי קצת הלאה לקבל מושג מהמקום ונחשבו ומסתובב לשאול אותו אם להקים גם מהצד השני של התעלה ו... הילד איננו. אני חוזר אל הדרך. שב אל המקום שפגשתי את הקצין עם האורדרלי והנה אין קצין אין אורדרלי והנה אין גם אוטו. כלם נעלמו. מה לעשות? חשבתי. ללכת בחזרה? ואולי אין שום דבר בסביבת הכפר הזה וכלם יצחקו ממני שאני מפחד בעד החשכה וחוף מזה אני יכל עוד לבוא לדין, שלא מלאתי את הפקודה. שמתי לכן 5 בחורים בתור במשמר בגבולות השטח שעבדנו בו ובטחתי בגורל שלא יקרה לנו שום רע. במשך הלילה עד 5 בבקר הספקנו להקים 12 אהלים מתוך 25, אהלים גדולים שהיו צריכים לתחוב אותם בין 3 עצים שיהיו מעט מכוסים. אגב, אהלים חדשים ולבנים כשלג. בלילה הזה ראיתי דברים מעניינים מאד. בשעה 2 אחר חצות הואר לפתע כל השטח באור ורוד. התבוננתי בכוון האור, בעלותי על גדר אבנים על יד הדרך, לכתחילה נדמה לי שעל קצה העמוד של תחנת הרדיו בוער כוכב ורוד. הוא עמד במקום אחד בלי לזוז והיה נראה לי בגודל 15 ס"מ דימטר [קוטר], אבל כשהתבוננתי היטב ראיתי שהעמוד [שעמוד] הרדיו הוא הרבה יותר קרוב אלי מאשר הכוכב, בס"ה הייתי במרחק של כחצי ק"מ מתחנת הרדיו. הכוכב לפתע נעלם.

אחרי כמה רגעים שוב נדלק כוכב שכזה לא רחוק ממקומו של הראשון אבל כבר לא בקו ישר עם עמוד תחנת הרדיו, רק אז עלה בדעתי שזו רקיטה חדשה. החדוש המיוחד היה שהרקטה עמדה באוויר במקום אחד כאילו תקועה על חוט במשך 60 שניות. בזמן שהופיעה הרקיטה השניה, שמעתי זמזום אוויר, ושוב דבר משונה, למרות ליל החושך (ואולי בגלל זה) ושום פרוז'קטור לא עבד (כלם הרוסים) ראיתי את האוירון, שהיה בגובה של כאלפים רגל, ברור, כאילו כולו מרוח בזרחה.

האוירון עשה כמה סיבובים, ובכל פעם הוציא פרשוט [מצנח] עם חבילה כבדה שירדה מהר אל האדמה (בשריקה קלה).

אף אחד מהקצינים לא באר לי אח"כ איך הובטח הדיוק שבין הופעת הרקיטה ובין הופעת האוירון.

בשעה 5 עזבנו את העבודה ו6 הגענו בלי תאונה "הביתה".

24.5.41 (שבת)

בחזרי מהעבודה בהקמת האהלים מצאתי בדרך את סרג' לב עם עוד שני אנגלים שבאו מבית החולים שע"י האוירודורס. אחרי התקפה הראשונה שלקחו אותם בשבי ואח"כ שחררו אותם לקחו את כל החולים והחזיקו אותם שלושה ימים בין העצים בזמן ההתפוצצות בכל לילה הם הלכו מעט ממקום למקום עד שלבסוף אמרו להם שכל אחד יחפש לעצמו את הרגימנט שלו ויסתדר איך שיוכל. הם שלשתם הלכו יחד במשך כל הלילה עד מקום מחננו הקודם אבל פה לא מצאו כמובן אף אחד, אבל כשעברו ע"י ה R.E אמרו להם שהלכתי הלילה לעבודה ושבווקר עלי לחזור עם הכלים ולכן שיחכו לי. וכך מצאתי אותם, לכל אחד פני מת, מלובשים בתחמושת כחולים, ומכוסים בשמיכה. השארתי שני סרגינטיס שילכו אתם לאט.

אינני יודע אם מזלו של סרגינט לב גרם לכך, אבל עד היום (במשך יומים) היתה לנו מנוחה פחות או יותר במקום הזה. היום הגיע תורו של המקום הזה. בלי הפסקה תקתוק הכדורים וזמזום הצורם של האוירונים הצוללים. אלה היו אוירוני התקפה צוללים בלי פצצות (אינני יודע מה יותר טוב או המפציץ העובר אותך והפצצה שלו לא הורגת אותך, אתה נח זמן מה כי הוא הולך לאט – או המתקיף שעד שאתה לא מספיק לנשום נשימה עמוקה הוא כבר עבר את השטח וכבר אתה שומע את זמזומו ואת תקתוק הכדורים בחזרה). וכך כל היום, רגע אחרי רגע שעה אחרי שעה. אבל שעה אחת היתה גרוועה ביותר במשך כל היום וזו היתה השעה שארבע אוירונים הסתובבו במעגלים קטנים מעל למקומנו במהירות ענקית בזמזום צורם, ובלי לעשות כלום לא הוציאו אף כדור. במשך השעה הזו ראיתי אחרים נושכים

את ידיהם, מתוך התאמצות ואחרים עשו העויות משונות עד שחשבת יאבד את עצמו לדעת. שמעתי אז יריה בודדת. ברו לי אח"כ כי חייל אחד (קינפרוס) [קיפרוס] התחיל לרוץ על הגבעה מתוך טרף הדעת, הרביצו בו כדור והשכיבו אותו.

לפנות ערב, אמר מיור מוררי. אמנם לא היה שום קשר עם אף אחד במשך כל היום ולא ידוע מה שנעשה בסביבותנו, אבל היות ולא גמרנו אתמול את כל העבודה, צריכים ללכת עוד פעם, ובדרך להודיע על המצב. היות ואני הלכתי אתמול, על מקקולק ללכת היום. התחילו לטעון על אי ידיעת הדרך. על המקום, הודעתי שאני אלך עם מקקולק ואח"כ אחזור לחטוף שינה. בדרך נודע לנו שצנחנים לא הורידו היום, אבל הורידו תותחים קלים ומורטרים ותחמושת. עיקר המלחמה מתנהלת על האדמה בין התותחים שלנו ושלם. הגענו למקום, השארנו את האנשים בחוץ ונכנסנו לתוך היער לברר איפו לסדר את שאר האהלים כי בעצם 12 האהלים האלה תפשו את המקום מיועד לכל 25 האהלים. כשנכנסו אל בין העצים היה כבר חושך כמעט. אנו הולכים בכוח לאוהל הראשון ופתאום אני תופס את מקקולק בשרוול. סיגרה! מי שהוא מעשן סיגרה! הנה בכוח זה. אה, כן! הוא עונה. אבל הנה עוד אחת! והנה שלישית! רביעית! חמישית! שכבנו תכף על הארץ. הרובים לפנינו, ומתחילים להתקרב. באותו הרגע חשבתי: "בכל זאת אינני מאמין שהגרמנים הם כה טפשים שחמשה מהם ישבו בלילה במקום זר לעשן סיגריות". אנו מתקרבים, מה שהוא ומקקולק סוחב אותי בשרוול הלא אין איש מאחורי הסיגריות האלה. נגשנו כבר קרוב והנה..... האוהל נעלם. נשארו רק העמודים של האוהל והחבלים עם הקצוות הבורים. הולכים לאוהל שני והנה נתקל לפני הדלת בחור. הבד של הכניסה קרוע לחתיכות מרסיסי פצצה. ממשיכים הלאה ומוצאים שאין אף אוהל שלא יהיה מלא חורים מכדורים ככברה. מה! התרגו מקקולק. אני אקים אהלים, לחיילים כביכול. ובעצם בשביל אוירוני האויב! לא, יצאנו לדרך ובהתפלאות רבה שמעו האנשים פקודה להסתדר ולחזור הביתה.

25.5.41. (ראשון)

כשחזרנו אמש מהעבודה חתה לנו פקודה שקצין עם 20 אנשים צריכים להופיע בבוקר ב Tobruk Avenue למחסן התחמושת. בקושי רב נמצאו 20 האנשים הבוקר בשעה 5 ויצאו עם קפטן PORTER. בשעה 6 בערך התחילה חזרה על יום אתמול ונגמרה בשעה 9.15 בלילה עם החושך. באותו היום לא אכלנו לגמרי (אני מתכוון לקצינים כי האנשים כבר מיום ה-20 לחודש באו רק פעם בלילה, לקחו אוכל יבש לכל יום המחרת, לפנות בקר מלאו את המימיות וזה היה המזון לכל היום, שום דבר מבושל אפילו תה אי אפשר היה לסדר. מחוץ ליומים במשך הזמן שסרגי כהנה סיכן את עצמו ובשל בגת זיתים ואורז בשביל ארוחת הערב. בענין האוכל הצטיינו שני אנשים. הסרגינט מיגור נימן – בחור ארצי ישראלי, שנמצא מצורף אל הקיפרוסים. אחרי שבא בחזרה מצרפת עם כמה מאות לא"י רוח שבגללם הורידו לו לזמן מה את הכתר מהיד. הוא יצא מיון בסירה והיה עם כמה קצינים אנגלים שלושה ימים ושלושה לילות על המים עד שהגיעו לכרתים. – הסרגינט טריג, שהיה אתנו במילוס וגם שם היה אקטיבי מאוד. שני אלה לקחו את האוטו. נימן נהג אותו לקניה. נכנסו למחסנים שבחלקם היו הרוסים אבל בדרך כלל עזובים. העמיסו על האוטו מכל טוב. אוכל לאנשים וגם מעט משקה בשביל הקצינים לא שכחו, ובצורה שכזאת האכילו 1200 חיילים במשך כל השבוע. הניר לא יספר אם אעלה את כל הספורים שלהם כמה פעמים ובאיזה אופנים הם ניצלו ממות. וכך יום אחר יום. בשעה 10.30 הגיע פורטר ומספר ש"ה [שסך-הכל] עבדו במשך 16 השעות שהיו ע"י המחסנים – שעה וחצי, בהפסקות, והשאר ישבו צפוף – פים תחת גשר קטן לגמרי לא בטוח בפני פצצה, בכל זאת החליט המיור שמחר ילך מקקולק עם קבוצה שניה לאותו המקום.

26.5.41.

במשך הלילה היתה תנועה גדולה ברחוב של הכפר. המפקדה הכללית של האי עברה מההרים מצד קניה אלינו. גם ג'נרל פריבורג [פרייבורג] עם בריגדיר ברנסקל [ברנסקיל] עברו הנה. ובזמן הארוחה היה וכוח על אפשרויותנו בהחזקת המקום הזה, על ההבטחה של צ'רצ'יל שיתנו אוירוניים במספר הדרוש והם לא היו ולא נראו. וכתוצאה מזה הגנרל והבריגדיר נודדים מקום למקום כאחרוני הקבצנים.

בשעות הבוקר הגיע אוטו עם כמה קצינים ובתוכם שני צנחנים. – בחורים חסונים כבני 20 – 19 מלובשים בגד עליון מבד אפור – לבן מכנסים ירקרקים – אפורים שנכנסים לתוך חצאי מגפים עם סוליות עבות מאוד, כ-3 ס"מ גומי. ממחטה צבעונית על הצוואר וכובע פלדה. – הם עשו רושם של "רזיגנט" ["מתפטרים"] שני נפש. – הקצינים שאלו איפה המפקדה, ודרך אגב ספרו שהגרמנים התקדמו כשלושה ק"מ, והסבו נזק רב לב-ריגדה ניוזילנדית אחת שניסתה להחזיק בעמדות הקדמיות. מקומפני אחת של יותר ממאה איש למשל, נשארו רק כשלושים חיילים וסרגינט אחד, בתוכם כחצי פצועים. לא נשאר אף קצין בחיים וגם הסרגינט מיגור והקוורטר מסטר סרגינט [C.Q.M.S.], כלם נהרגו. בצהרים התחילו כבר לדבר בקס על נסיגה. בכל אופן בשבילנו, והטענה היתה שהנה נמצאים פה כאלף ומאתים חיילים שמתוכם עובדים באמת בימים האחרונים רק עשרים איש, וגם הם אינם פרודוקטיבים. מסמר הוכוח היה – איך לסגת – פה נתחו את

התוצאות של הנסיגה ביון ששם היו מפקדים עם אנשיהם במקום והבריגדיר ההוא יכול היה לתת פקודה לכמה קצינים שהפיונרים נשארים לאחרונה והם "נשארו". אבל לו האנשים היו יום קודם מפוזרים והמפקדים היו אומרים להם "חפשו כל אחד אפשרות להסתלק" (לא היו מחזיקים בהבטחות שתבאנה אניות) היו אם לא כלם, בכל אופן מספר הרבה יותר גדול, יוצא מיון אפילו באותן האניות שהיו, ושבהן הלכו רק ניוזילנדים אנגלים ואוסטרלים. בשטח זה היה מקקולך אתי בדעה אחת שאם לא נהיה בטוחים במאה אחוז שכלם יוכלו לבא למקום מבטחים – אם יהיה מצב שכוה, המפקדה של הקומפני אינה צריכה לקחת על אחריותה את החזקת הקומפני עוד. בדרך כלל היתה הרגשה מדכאת מאד במסיבה הזאת. בגלל אי היכולת שלנו, ובמיוחד העובדה שמיום התחלת הבלץ לא ראינו אף אוריון אחד שלנו. ודאגת המפקדים הגבוהים היא להעסיק את אנשינו ב P.T [Physical Training] (המיון הזכיר את השיחה שהיתה לו עם בריגדיר ברנסקיל כשהמיון בקש סדור שאנשים יוצאו מהאי והבריגדיר אמר לו שהוא זקוק לעובדים ענה לו המיון שבעצם מעסיקים כמאתים שלש מאות איש בנמל וישנם אלף ומאתים. האנשים לכן בעצם מיותרים ענה לו על זה הבריגדיר: "אם אין לך מה לעשות עם אנשיך, * תעסיק אותם ב P.T ודרייל") [אימון גופני ותרגילי סדר].

בזמן השיחה הפסימית הזאת הגיע הודעה מהמפקדה שעלינו לפנות את המקום הזה ולחנות יותר קרוב לנמל מצד ההרים, ואת הפקודה צריך להוציא לפועל לפני הלילה. שום באור לא ניתן לפקודה הזאת. מיון מורי וכל הקצינים של הקומפניות הקיפ-רוסיות ממש רתחו. איך זה אינם מבינים שאין לסכן 1200 איש בהעברה ביום? אחרי התיעצות קצרה הוחלט שקפטן ריד ילך לבקש באורים על הפקודה הזאת. (מקקולך בעבודה פורטר חצי חולה וחצי שכור אחרי יום אתמול). אחרי כחצי שעה בא ריד לגמרי חור. הוא מספר שהגרמנים תפסו את כל השטח שבין האוירודורם ובין העיר קניה. הקו הוא מצד השני של תחנת הרדיו ושם לעת עתה מחזיקים את החזית. המפקדה הודיעה למצרים שאם לא ישלחו עזרה תכופה באויר – אין להם תקוות גדולות להחזיק בחלק הזה של האי והפקודה היא בעצם לטובתנו שנהיה מה שיותר מרוחקים מקו החזית. בשעה שלוש וחצי הגיע מקקולך לפתע בלו [בל] שידע אם כל האנשים הגיעו אתו (אח"כ הודיע לי סרגינט וואונדרמן שכלם הגיעו שלמים – אבל לא ידוע אם בריאים) וזה שספר... בעצם עבדו הבוקר בס"ה אולי כחצי שעה, כי בשעות בוקר האש של ההתפוצצויות של התחמושת במחסנים, האש של התפוצצות פחי הבנוזין והרעש של התפוצצות הפצצות ושריקת הכדורים, זמזום של האוירונים כל זה יחד לא נתן אפשרות אפילו לחשוב על עבודה. בשעה כעשר וחצי השתתק קצת וכל השטח היה מכוסה עשן שחור. הם ניצלו את חצי השעה הזאת להעמית 2 אוטומובילים עם תחמושת שאחד היה צריך ללכת את נמל סודה אל הבונקר היחיד שעדיין היה פועל – והשני להגיש את התחמושת אל התותחים. אפשר לתאר – הוא מוסיף – מה יכולים לפעול תותחים שבמשך כל הבוקר מגישים להם רק אוטו אחד עם תחמושת. ולמזל הרע גם האוטו הזה לא הגיע כי הוא הופצץ בדרך עם הנהג בתוכו. (ענין נהוג האוטו זה היא פרובלימה [בעיה] בפני עצמה. הנהג אינו יכול לשמוע את זמזום האוירונים כשהם מרוחקים הוא רק מרגיש בהם ע"י ההתפוצצויות בסביבה או כשהכדורים פוגעים או בו בעצמו. הפעם פצצה פגעה בתוך האוטו. ובכל זאת ישנם עוד בחורים אנגלים אוסטרלים גם יהודים שיושבים ע"י ההגה וממשיכים). בצהרים הבחין מקקולך בנסיגה כללית של השורות האחרונות (היה הוספיטל בסביבה שהחזיקו אותו עד היום, אגב הזכרת ההוספיטל הזה אני נזכר בספורו של ד"ר סטפנידיס – יוני ממולדתו – קצין בצבא הבריטי – שהכניס שני פצועים ביד ובראש לתוך האמבולנס ונגש לנהג להסביר איפו נמצא ההוספיטל שאליו צריכים להוביל את הפצועים האלה. הפצועים שמעו כנראה את השיחה וכשהד"ר חזר בשביל לסגור את דלת האמבולנס מצא ששני הפצועים נעלמו). על שאלתו לאחר [לאחד] הקצינים מהיא [מה היא] הסבה [הסיבה] שמסכנים את החולים – ובאמת מספר מהם נהרגו בדרך – הוא קבל את ההסברה שבכלל אינם יכולים להחזיק יותר מעמד וניסוגים והגרמנים כבשו כבר את פרברי קניה וגם מתקרבים לתחנת הרדיו. קפטן מקקולך החליט אז שיותר כדאי לסכן אנשים בודדים מאשר להביא את כלם בשבי של הגרמנים. הוא נתן אז פקודה שבקבוצות יסתנו בכוון הביתה ואחרי שלוש וחצי שעות הגיעו הנה. אחרי כשעה נוספת היו כל האנשים בבית (אף אחד לא נפצע אפילו). המיון נתן את הפקודה להתכוון לעזוב את הכפר אבל את פקודת היציאה השאיר לאח"כ בכדי לצאת מה שיותר מאוחר. (אני בינתיים ארזתי את הדברים היותר נחוצים לתוך החגורה והילקוט צד, מעט אוכל מימיה מלאה מים וגם סמיכה [שמיכה] אחת שלא אדקק לשום מזודות – עשיתי את זה מתוך איזו אינטואיציה שסימנה אינה ידוע לי). עם חושך יצאנו ועברנו בערך כק"מ אחד לצד הנמל אבל החזקנו את עצמנו עם ההרים. האנשים עלו למעלה. כל סיקשן [כיתה] עם הסרגינט שלה, ואנו הקצינים הסתדרנו מתחת לעץ למטה ע"י הואדי. כשהגענו למקום היה וכוח בין הקצינים איך לסדר את ארגז המשקאות לבסוף הוחלט שפה ישגיח על זה מקקולך אבל אם נזוז עוד פעם יקח כל אחד בקבוק לכיסו. לכל צרה שלא תבוא מלאו המיון פורטר ועוד אחד הקצינים את מימיותיהם עם רם [רום].

כמתוך חרדה פנימית מתחת לסף ההכרה, שכבתי לישון בבגדים בלי לפשוט

כלום.

בשעה 4.55 נגש קפט. דזימס והעיר את הקולונל רייט [לוטננט קולונל רייט] (הוא נציג פוליטי ע"י הקיפרוסים מטעם ממשלת קפריסין) ואמר לו שהמפקדה הסתלקה מהסביבה הזאת הלילה כי הגרמנים שברו את החזית הזאת, ויש לחשוב שהגרמנים יגיעו אלינו במשך כמה שעות. הוא גם מסר פקודה בשם אחד הקצינים מהמפקדה שעלינו להגיע לצד השני של האי מצד דרום במרחק של 50 מיל בערך. יתכן שמשם נוכל להמלט הלאה, הוא אמר גם שם של כפר אבל עד שהדבר הגיע לאנשים השם נשכח. הקולונל אמר לקפטן למסור את הפקודה למיור מורי – שהוא בעצם המפקד של הרגימנט הזה – אני בנתים הערתי את אחד הבחורים ושלחתי אותו לקרוא לסרג'נט וואנדרמן. הלכתי למיור ומצאתיו במכנסים בלי חולצה ובלי נעלים רץ שני צעדים הנה ושוב. מה לעשות? מה לעשות? ראה אותי ופנה אלי: "שמעת את הפקודה? – שמעתי אותה אדוני. – קרא לי את וואונ-דרמן" – קראתי כבר אדוני... איפו הסרג'נט מייג'ור: אינני יודע אדוני. תוך כדי דבור אני פונה אליו, כדאי היה שאדוני יתלבש. אה, כן כן! תודה רבה..... אחרי כחמשה רגעים הופיע וואנדרמן. המיור אמר שישלח את הסיקשינס בכוון דרומה 50 מיל. אמרתי אז לוואנדרמן רק הגד לסרג'נטים שיודיעו לאנשים שכל אחד ימצא לעצמו את הדרך לכפר הזה על שפת הים שהוא 50 מיל דרומה. "המיור פנה אז אלי ואמר: אני מצטער מאד שכך נהיה אבל גם אתה תצטרך למצוא את דרכך ואני מודה לך בעד כל עבודתך! (אלו היו המלים האחרונות ששמעתי ממנו). בענין הפקודה שהאנשים ילכו למצוא את הכפר, שמעתי אח"כ לדאבוני תלונה שאחד הסרג'נטים – במקום ללכת אל האנשים שהיו במערה ולהודיע להם, הסתלק בעצמו. והאנשים עזבו את המקום אחרי שמי שהוא שם לב שאין איש מסביב, והם שמו לב לתנועה על הדרך שמצד השני של ההר בכוון אחורנית, זה היה בשעה 7 בוקר בערך. פניתי בחזרה אל העץ היתה השעה 5.05 ומצאתי את מקקולק מתלבש שם, בכיסו בקבוק ברנדי ומתחיל לסדר את החפצים שלו. פקפקתי רגע אם לחכות או לא. אחרי שהמיור אמר לי שעלי למצוא את דרכי הבנתי שהוא אינו רוצה יותר מדי אנשים באוטו. אח"כ פניתי לבדי בכוון צפונה. (שמתי לב שבפקודה היה שהגרמנים יגיעו הנה, – אולי אחרי כמה שעות – וחשבתי שיש לי פנאי מספיק וכדאי לי ללכת בחזרה אל הנמל ומשם להמשיך בכביש מאשר לטפס למעלה על ההר ולרדת מצד השני של הכביש). כל האנשים בלי יוצא מן הכלל פנו אל ההר דרומה. – שחק לי המזל ואחרי הליכה של כעשרה רגעים ראיתי במחנה עזוב ע"ץ עומד זוג אופנים. בלי לחשוב הרבה קפצתי על האופנים וקדימה. רכבתי כך עד לפני שבע על הכביש שעל שפת הים של מפרץ סודה. לפני הכפר בקצה של המפרץ רציתי מהר לרדת מהכביש כדי לפנות את הדרך לאוטומובילים שרצו אחד מול השני ואני הייתי להם מכשול. באותו הרגע שמעתי את שריקת הפנימי [הפנימיים] של הגלגל הקדמי. עזבתי את האופנים אמרתי לו תודה רבה בעד זה והמשכתי ללכת. בזמן נסיעתי על האופנים עברתי הרבה רויאל מרינס שהלכו בסדר, על הקצינים שלהם. האוסטרלים שוב הלכו בקבוצות בלתי מסודרות בתלבושות משונות, יותר נכון בחלקי תלבושת. לכתחילה חשבתי שבכלל הרויאל מרינס הם יותר מסודרים אבל אח"כ נוכחתי שיש סיבה לדבר. כשעברתי את הכפר העמיד אותי קצין והודיע לי שפה אוספים את היחידות ובערב הם ימשיכו הלאה. פחדתי להשאר פה, כי אולי יבואו באמת מספר אנשינו ונצטרך לשמוע ל"פקודות", ופקודות בזמנים שכאלה מה הם, אנו כבר יודעים מתוך הנסיון של אחרים. אמרתי לכן לקצין שהיות ואנשי כלם הולכים דרך ההרים והם בכלל לא יגיעו הנה לכן אני מוצא לנכון להמשיך עד שאפגוש מצד השני את אנשי והמשכתי. מצד השני של הכפר פגשתי בשלושה אוסטרלים, ניוזילנדי אחד ושני ערבים ארצי ישראלים (יודעים אנגלית) האוסטרלים תיכף הציעו את עצמם לשרות לסחוב בשבילי את הילקוט הגב והחד, כי הם היו לגמרי ריקים [ריקים]. הודיתי להם ואמרתי בזמן שאהיה עיף אגיד להם, ואמסור להם את חפצי. ידעתי מתוך הנסיון, שלפתע התקפה, האנשים מתפזרים כל אחד לחור אחר. אחד קם תיכף אחרי שהאויורים עוברים מעל לראש, השני יושב שעה אחרי וכן הולכים החפצים לאבוד. בדרך האוסטרלים ספרו כל אחד את קורותיו. שנים היו בבית החולים שע"י תחנת הרדיו וברחו משם בזמן הנסיגה אתמול אחה"צ. בדרך נכנסו לקמפ ומצאו שם תלבושת ולבשו אותה, אחד חולצה שכזאת ואחד אחרת. הניוזילנדי היה שייך לקומפני אחת שמקומה היה מצד השני של מלמיה [מאלמה]. ביום העשרים לחודש הורידו את הצנחנים על ראשם ממש. – הם היו בתוך מערות טבעיות במורדי ההרים. באותו בוקר נהרגו כאלף צנחנים ע"י מאה ועשרים חיילים עד שכנראה הטייסים הבחינו שמה שהוא לא היה בסדר וחדלו להוריד שם צנחנים ובמקום זה כיסו את השטח בפצצות. כשמונים איש נקברו באותם המערות שאר העשרים נסוגו בלילה הראשון לצד השני ולקחו אתם את עשרים הפצועים. את הפצועים העבירו אח"כ לבית החולים שע"י תחנת הרדיו ומשם לאניות משחית באותו הלילה. למחרת הותקפו השורות הקדמיות שע"י האוירודרום ונהיתה מבוכה ואז הוא אבד את כל חבריו ובהיותו עיף הלך לאט ממקום למקום בלילות עד שהגיע לכפר הזה, פה היה יומים ועכשיו ששמע שנסוגים ופה אין אף אחד מהקומפני שלו לכן הוא מתקדם. הערבים בכלל היו פה בכפר כל הזמן הם לא השתתפו בשום עבודה בנמל (שייכים לקומפני הרביעי). עברנו ע"י מקום שנחו קומפני של הרויל מרינס, מחולקת עם מחלקותיה עם הקצינים בראש. לשאלתי איך זה שאנו מוצאים את הרויל מרינס בסדר מופתי שכזה? הניוזילנדי צחק. אלה הם – הוא אומר – הרורבים שהיו

בימים של הבליץ במחנה אחורי ולא הספיקו כבר לחזור לעמדותיהם כי העמדות בינתיים נהרסו, כי כל אלה שהיו על יד התותחים באותם שני הימים נהרגו יחד עם התותחים, אחרי שהם הראו חתיכה עבודה יפה. בהורידם כל בטריה אוירונים לעשרות. בדרך עברו אותנו הרבה אוטומובילים, צעקנו להם לעמוד אבל כנראה גם הם קבלו פקודה, כל אחד לעצמו – המשכנו לכן את דרכנו ברגל. הלכתי עד 10.30 בערך. רק בינתיים הצטרפו אלינו שני בחורים מהקומפני שלנו וסרפוגל ועוד אחד ובאנו למקום שהיה מסומן שעד מרחק של 12 מיל אין מים. בסך הכל היו לנו 2 מימיות אחת שלי אחת לאחד הבחורים. חלקתי את המים מלאנו את המימיות מחדש והמשכנו ללכת. לא עברנו כמאה צעדים ואוטו שעבר אותנו לקח את כלנו. בישבי באוטו ומנסה לנוח כשארבעה בחורים התבוננו לכל הצדדים (X) על העושר שנוזק לצדי הדרך. ילקוטי גב, מסכות גז, מעילים מזוודות רובים ארגזים מלאי תחמושת וכו'. (וב) עוד נמצאו אנשים ש שמצאו להם זמן לחפש בדרכים האלה, ע"י מזודה אחת ראיתי שני קיפרוסים רבים, מה כל אחד יקח. אחר זמן קצר שוב אוירונים, האוטו נעמד, קופצים מתוכו. כל אחד מוצא לעצמו חור (אם הוא מוצא) ושוכב. העיקר לשכב ולא לזוז. (לא אבוא לתאר שוב התקפת אוירונים כי מהתאריך 20.6.41 [20.5.41] היומן מלא תאורים אלה) מעלה אחת היה למקומות האלה שעברנו שהכביש היה מעוקל מאוד בין ההרים – רק במקום אחד היתה כבדת דרך ארוכה כחצי ק"מ – והאוירונים סיכנו מקום קטן מאד בכדוריהם לכן המחשבה על הסכנה שנמצאים בה איננה כה חריפה. אגב, ביחס לאפקטיביות של הכדורים והפצצות של האויריה באופן פיזי אפשר להעריך לפי התוצאות – וביחס אלינו הן אפסיות. במשך כל הימים בכרתים, עד היום היו לנו 2 פצועים, אחד אחד שמת מפצעיו והשני פצוע קל מאוד. – אינני כולל את הפצועים בתאונות בתוך העבודה. מובן שאלה שבאו במגע עם הגרמנים שעל האדמה והיו באש משני צדדים ומתוך זה היו נאלצים לצאת מהחפירות, להם היו אבדות כבדות מאד. בדרך נודע לי ששם הכפר שאליו צריכים להגיע הוא ספקיה [Sfakia]. אחרי כמה "תחנות" שאחת מהן היתה בגלל אוטו של הנאצי שנתקלקל בדרך ומשם הנהג חלק את כל מה שהיה בתוכו. סיגריות חבילות של 500 (גם אני לקחתי חבילה שכזאת בידעי שהחברה מאוד צריכים סיגרה – אני בעצמי אינני מעשן) בסיקויטים בוליביף כל מיני סרדינים, חלב בקופסאות, וכו', וכו'.

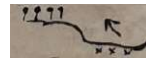
בשעה 12.30 הגעתי לכפר בשם אימברוס [Imvros] שם עמד משמר ואמר שיש להשאר בסביבת הכפר. את הנהגים שלח בחזרה להביא עוד צבא, חלק מהם באמת הלך וחלק אחר הוציא את האוטו לשדה, העמיד אותו מתחת לעץ ובעצמו הסתלק וחכה לערב. לפני הכפר פגשתי בדרך את סרגינט דונט ועוד כמה חיילים ולקחתי אותם על האוטו. בהגיעי לתוך הכפר נודע לי שישנם כבר מספר אנשים שלנו עוד מלפני שעה. ביניהם סרג' בנקובר, קלר, קמנצקי דימנטר ועוד, וגם מספר חיילים שלנו. הודעתי לסרג'נטים שיקחו את האנשים שישנם אתם ואחרי כשעתיים או שלוש יתקדמו הקבוצות הקטנות בכיוון לשפת הים. אני בעצמי נשארת בתוך בית איפו שהסתדרו הסרג'נטים הנ"ל: הכרתים קבלו אותנו בסבר פנים יפות נתנו לנו כל האוכל שהיה להם. אמנם לפי עצת החברה שלא אוכל להמשיך ולסחוב את ילקוט הגב שלי בין ההרים בדרך הארוכה שנשארה לנו – מסרתי את החפצים לכרתי בעל הבית. השארתי לעצמי רק את השמיכה, וילקוט הצד. אחרי שאכלנו ארוחת הצהריים: בוליביף מטוגן וחם, לחם טרי, שעועית שחורה, טה עם חלב. אחרי הארוחה שכבנו לישון (בעל הבית והמשפחה עזבו בינתיים את ביתם לנו והלכו להרים הם רק בקשו שכשנעזוב את הבית נסגור את הדלת ונשאיר את המפתח מתחת לאבן שע"י הדלת. לשאלה מה הסיבה שהם עוזבים את הבית? היתה התשובה שהיות ובאים הרבה צבא בטח תהיה פה מלחמה). ישנו בשקט עד השעה 7 לפנות ערב. אלה היו השעות היחידות שנחנו בהן ביום ה"בליץ". – אני מתכוון לאלה שהגיעו לכפר. כי הרוב הלך ברגל. בלי כביש. כל הדרך בין ההרים והם הגיעו אחרי 24 או 36 שעות אפילו. – היתה התייעצות איך להתקדם ובאו הצעות שונות שמהן קבלתי את הצעתו של בנקובר שנלך בקבוצות קטנות של 2 שנים. ואני ובנקובר יצאנו יחד. בשעה 9 בערך אחרי שמונה ק"מ בערך [המרחק המדוד בפועל הוא כ-4 ק"מ] הליכה הגענו שוב למשמר של כמה קצינים שהודיעו לנו שעלינו להתפזר פה בין העצים ולחכות להודעה. בינתיים פגשנו עוד כמה סרג'נטים וסדרנו שאני אחיה עם בנקובר למטה ע"י הכביש וקמנצקי יהיה המקשר בינינו ובין השאר. ואח"כ יתחלפו. כששכבנו שנינו על השמיכה זכרתי את הספור על יוסיל אה הארוך עם שמיכתו הקצרה. הפרובלימה [הדילמה] היתה בעצם קשה. אם לשים את השמיכה למטה הרי קר. אם להתכסות בה הרי קשה. אחרי שהסתובבתי כשעה ולא מצאתי לי מנוחה החלטתי שלפחות אחד יהנה, עזבתי את בנקובר ויצאתי לכביש. עבר הבריגדיר והודיע שהלילה אין מה לחכות לאניות. יש לקוות שאולי מחר תגענה איזו אניות לקחת את החולים, והלאה נראה מה לעשות. אחרי ששמעתי את ההודעה הזאת וזה היה בערך בשעה 3.30 לפנות בוקר, הערתי את בנקובר ואמרתי לו שאינני חושב להמצא פה בצפ-יפות שכזאת ובלי שום כסוי במשך כל היום. קמנצקי הודיע לאנשים שכל אחד או בקבוצות ימצאו להם מערות או מקומות אחרים ולפנות ערב הבא שוב נפגש אם אפשר יהיה באותו המקום או יותר למטה ע"י הנמל. אני ובנקובר, כהנה, גרשנוביץ, קמנצקי דימנטר אח"כ הגיע גם סקלצקי כלנו הלכנו חזרה כשלושה ק"מ עד גשר מתחת לכביש ושם נשארו. שנים מהחברה הלכו הלאה להביא מעט מים ומה שהוא אוכל למשך היום לכלם לפני שיאיר היום.

שמתי לב לתופעות הבאות. ענין העשון היה חמור מאוד במשך כל הזמן בשביל

המעשנים והנה בהגיעי לכפר אימברוס חלקתי לאנשים כל אחד קופסא מהסיגריות שקבלתי בדרך ואח"כ לכל שנים קופסא מלבן [מובן] שגם הסרגינטיס קבלו את חלקם. אח"כ התברר לי שאחד מהם היה לו מספר הגון של קופסאות סיגריות, גם הוא קבל בדרך קופסא של 500. ומצא לנכון לקחת גם ממני. הדבר השני שלחץ על כלם היה המים. היו כאלה שלא אבדו את ראשם וחשבו גם על היום הבא והכינו לעצמם מים במימיה או באיזה פח. אחרים שהיו כה נפחדים שאפילו לפנות בוקר פחדו לצאת ואולי היו עיפים מדי ובקרו לשכב במקום ולא לזוז. לאלה נהפך חוסר המים במשך היום לענ- ויים. אבל על פי רוב כל אחד החזיק את מימיתו חבויה ולא נתן לשני אף טפת מים.

28.5.41. (רביעי)

ישבנו מתחת לגשר הזה שהבטיח בפני כדורים אבל מובן, שלא הבטיח בפני פצצה. לא פחדו הרבה, כי כאמור הנסיון של אנשינו הראה שעדין הפצצות לא עשו להם הרבה נזק. בתוך החור הזה – שרצפתו היתה אלכסונית – כי זה היה עשוי שהמים מההרים ירדו דרך החור הזה ולא יעלו על הכביש. – ישבו במשך היום בין 40 ל 50 איש. לפחות מששה או שבעה רגימנטים שונים. הרצינות בין האנגלים השונים היתה כה גדולה שלא נתנו לאיש להרים את קולו בשיחה שמא לא ישמעו את זמזום האוירון בהתקרב, וכשנשמעה הקריאה AIR RAID [תקיפה אווירית] והיו אחדים שעמדו ע"י הכניסה עלו הצעקות עד לב השמים, שתיכף יכנסו פנימה, שמה יראו על ידי הטייסים. דבר שהיה בהחלט בלתי אפשרי כי המקום היה מכוסה עצים. מדי פעם בפעם עברו רצים נעמדו רגע ושאלו אם ישנם מרגימנט זה או אחר. זה באמת היה מעצבן נדמה היה שאי שם מארגנים את האחרים ואותנו חושבים שוב להשאיר. לרגלי התנועה הזאת התחיל בנקובר לטעון אלי מה יהיה בסופנו? אמרתי לו אז שלדעתי אם אנחנו נופיע יחד יגידו לי טוב מאד שארגנת את Palestinian Pioneers. החזיק אותם עד שיגידו לך ללכת ואולי יוסיפו לי איזה קומפלימנט, אבל כלנו נחכה לפקודה ומי יודע עד מתי נחכה! בינתיים הגיע וואנדרמן פצוע ברגל. הלך 30 שעות בערך. ממנו שמענו שהיו גם תאונות בדרך שהיה מי שנהרג. היו גם פצועים אמנם פרטים לא ידועים לו אבל עצם העובדה מספיקה. אלה בעצם הקרבנות הראשונים שלנו על האי הזה. הוא גם ספר שכאילו ישנם איזה סדורים לקראת הלילה להפלגה באניות. בנקובר התחיל אז להוכיח אותי שמוכרחים לצאת מן האי הזה כי הנה למשל כל הקצינים שם, ביון נשאר. אמנם הם היו בסדר מבחינה פורמלית אבל מה יוצא למי שהוא מהפורמליות שלהם אם הם שם. (הגיעה אלינו רק שמועה שצאן יצא את יון. מהאחרים לא שמענו כלום) יש לכן לנצל את כל הדרכים ולצאת מפה. מובן שהסכמתי לו שצריכים לצאת, אמרתי לו רק שכרגע אין לשבור את הראש על הדרכים, זה יבוא עם הזמן. בצהריים כמעט שפרץ ריב בגלל מים. אחר הצהריים, בשעה 3 בערך נגשו אלי כהנה ובנקובר בטענה שיש ללכת ולהתקשר עם המפקדה אם לא בכדי לקבל פקודות, בכל אופן להודיע על המצב. לשאלתי איפו המפקדה? אף אחד לא ידע לענות. הם אמרו רק שיש ללכת בכוון למקום שהיינו שם אתמול. עניתי להם שאמנם אני אינני מסכים שיש לחפש עכשיו את המפקדה בזמן שכל אחד מתחבא באיזה חור, וגם הם בודאי באיזה מחבוא אבל בכל זאת אם בא מי שהוא בהצעה שיש לעשות מה שהוא אני תמיד מוכן. יצאנו דלקמן: הראשון הלך קורפ חסיד, אחריו קמנצקי אני במרכז, בנקובר אחרי וכהנה סגר את השורה. אחד אחרי השני במרחק של עשרה צעדים, כמאתים מטר בכוון דרומה הכביש מוביל בין קיר כשישים מטר גובה מצד ימין וקיר שיוירד עמוק מאוד מצד שמאל. מאותו הצד, הכביש נגמר במעקה לארכו. באחד העקולים לפתע נגמר הקיר מצד ימין ובגובה הכביש יש יער זיתים:

והנה כשהגענו לעקול הופיעו 3 אווירונים שהם עפים בכיוון החץ. המקום היחידי להתחבאות היה הכביש. כי תהומה אף אחד מאתנו כנראה לא חשב לקפוץ. נשארו לשכב על הכביש לחוצים אל הקיר. מחוץ לשני הקדמיים שהראשון מהם קורפ חסיד ע"י היער והשני קמנצקי היה עשרה צעדים אחריו. שניהם היו מתחת לעצים. השני במרחק כחמשה עשר צעד לפני והראשון במרחק כעשרה צעדים נוספים. האוירון הראשון פתח בתך – תך – תך שלו בהתכוונם אל הכביש. השני אחריו בהיותו עוד כברת דרך הגונה מאחורנו הוציא חמשה צילינדרים שעפו בכוון לאותו חלק הכביש שבין העקולים. בהתכווני לירידת הפצצות שבהיותם מעל לראשי (בכל אופן הראשון מהם – כי הם מתפזרים לאורך) היו בגובה של עשרים מטר מעלי פחות – היתה לי אותה הרגשה שהיתה לי על האניה פנקרטיון בזמן שהטורפדו ירד בכוון לאניה. – "זה הוא הסוף" חשבתי. הפצצה הראשונה נפלה בין העץ הראשון – והשני לתוך האדמה הרכה, חתכה את ענפי העץ ונכנסה לתוך האדמה, רק אחרי כחצי שניה התפוצצה. בהעיפה מסביב חתיכות עץ ורגבי אדמה. הפצצה השניה כעשרה צעד לפני וכך אחת אחרי השניה. אני קבלתי רק דחיפה אל הקיר. קמנצקי שהיה לפני שהפצצה התפוצצה מצד השני של העץ שהוא היה מתחתו קבל זעזוע הגון נתכסה באדמה אבל כנראה מתוך זה שהוא היה קרוב מאד למקום ההתפוצצות והפצצה נכנסה עמוק באדמה לא קבל אף רסיס. אותו הדבר קרה עם חסיד שהיה כעשרה צעדים לפניו והפצצה נפלה בדיוק מצד השני של העץ שלו וגם הוא יצא בזעזוע. (הלחץ זרק אותו אחורה). קראתי לבנקובר והוא ענה לי שלום, וכשראיתי ששני החברים הקדמיים רצים בכוון

ביום נכנסו למקלט הזה יותר אנשים מאשר היו בלילה... בעצם לא היה הרבה חשק לתת להכניס לעוד כי זה הביא לידי צפיפות ואי נוחיות, התחילו לכן צעקות "מה אתם עושים שם ואינכם מוצאים לכם איזה שהוא מקלט? אבל בזמן שנתקבלה ידיעה שאירונים מתקרבים תיכף נעשה מקום בשביל השאר וכלם נצטופפו מאוד. אמנם במשך יום וחצי שהייתי מתחת לגשר הזה הספקתי לשמוע מריבות שונות, החל ממריבה שהחלה מהערה מתוך רוגז, למה אחד מתעטש בקול רם? ומרגיז את עצביהם של האחרים וגומר במריבה על מימית מים שנגמרה בשפיכת המים "לא לי ולא לך".

ובנגוד למתיחות העצבים שהתבטאה ברוגז ובאי סבלנות כלפי אחרים מצאתי מקרים של עזרה מקסימלית. בחור אחד רץ על אופנוע שלו הנה ושוב ובכל פעם הביא חייל פצוע אחר על המושב האחורי (פגשתי אותו כמה פעמים בהליכתו עם בנקובר בדרך אל הנמל) עד שחל לקלול מה במכונה. זרק אותה תהומה והמשיך ברגל. אבל כל אי הסבלנות והרוגז נגמרו ברגע שנשמעה האזהרה AIR RAID כלם ברגע זה הפסיקו את המריבות והתחילו לקרוא מהר לעומדים בחוץ שיכנסו פנימה וכל אחד הצטופף עד כמה שיכול היה. (אני לא שם אז זה לא כל כך על הדאגה לזולת כמו על הפחד שמא תראה תנועה בחוץ ויפציצו במכוון את המקום הזה) בכל אופן זו הסיבה, לדידי שלא הגיעו למכות כי לעיתים יותר מדי קרובות היו האזעקות. בנתיים הגיע רץ ושאל אם יש איזה קצין פה. הוא ענה שהמפקדה רוצה שהקצינים יארגנו קבוצות חיילים בשביל לרדת באופן מאורגן לנמל הלילה. אחרי שהרץ הסתלק נגש אלי סרגינט כהנה ושאל אותי אם אני מוכן לסכן שוב וללכת לאימברוס (הוא שמע ששם המפקדה) בכדי לקבל אינפורמציה מדויקת יותר על המצב ובנתיים נקח גם מים כי אזלו. בשעה אחת עשרה יצאנו סרג' כהנה דמינטר ואני. בדרך עבר אוטו שלקח אותנו וכעבור עשרה רגעים היינו באימברוס. (היתה יותר סכנה שהאוטו יתהפך בשבילי ההרים מאשר פגיעת כדור).

פנית אל המיור הממונה על התנועה Movement Control Officer והוא אחרי שמסרתי לו אנפורמציה על הרגימנט שלי והבאתי לו את התעודה אמר לי שמקום הלילה xxxxxxxxxxxx חייילים בלי לשלם לב ליחידה שלהם, כאשר כלם מעורבבים, וללכת אתם אל הנמל. אתה תלך לבדך ותודיע לאנשיר, עד כמה שתוכל להגיע אליהם, שהם יפנו לקצינים הקרובים אליהם ויצטרפו אלי היחידות שלהם.

יוסף (ספי) שקד

ההסברה. בנתים נודע לי שהפקודה ניתנה לבריגדות הניוילנדיות ה-19 – 20 – 21 להחזיק את הקו לאפשר את היציאה וכל חייל מהבריגדות האלה שנמצא בסביבות שלנו, בלי שיהיה חולה או פצוע שלחו אותו בחזרה (אמנם היו רק שני מקרים). היו גם צריכים להשאיר חלק כמפקחי התנועה. בשיחה עם קצין ששיך למפקחי התנועה בשמעו שאנשי ואני בתוכם צריכים להגיע הלילה לאניות ענה לו [לי] "והלאו ואני הייתי יכול להגיד כך". בשעות שלפנות ערב הייתי במחסן הנשק עוזר לסדור מכוונות יריה לפעולה. היו שם מכל המינים. גרמניות שהוצאו מהאווירונים, שנלקחו מהצנחנים, ואנגלים כבדים וקלים. הנשק נשלח לבין ההרים לעמדות ניוילנדיות מיוחדות ששמשו צופים בהרים. הידיעות האחרונות שקיבלנו היו שהגרמנים התקדמו עד ל-25 מיל מאימברוס והניוילנדים לוחמים בחרף נפש נגד השמים והארץ. (פלוגה אחת הורידה שני אוירונים עם מכוונות היריה שלהם). אחרי הצהרים הייתה התקפה חזקה ואורית על סביבות ספקיה (ספרתי כחמישים אוירון שעברו מעל אימברוס בדרך לספקיה) והרגו כמה עשרות חיילים. הגיעה גם ידיעה שבתאונת דרכים (אוטו שנפל תהומה) נהרגו כמה חיילים ביניהם החייל שור מהקומפני הששית ונפצעו עוד שלושה אחרים. הייתי עסוק כך עד 7 בערב בערך ואז התחילה התנועה מכוונות הצלב האדום (צלב אדום על בדי לבן פרוס על מוטור של מכונית משא). קפצתי לתוך אחת מתוך הרצון שיוביל אותי עד מקום אסוף הפצועים. בדרך הנהג התחיל לאסוף חיילים עייפים (הוא האמין להם) ופצועים קל. בעברי על יד המקום שהייתי בו אתמול והבוקר (הגשר) ראיתי מרחוק את וואנדרמן רומז אלי. העמדתי את האוטו ובאו בריצה וואנדרמן, קמנצקי בלָהֶרִי [בלכרין] ועוד שני חיילים. בדרך הועמד האוטו ע"י קצין ורצה להוריד את היותר בריאים מהאוטו, הנהג התוכח אתו ובנתים 2 חיילים ירדו והנהג המשיך. אחרי כרבע שעה נסיעה הגענו כמעט לקצה הכביש וירדנו מהאוטו. הסתדרנו בשורה ערפית אחת ופה שמעתי בפעם הראשונה את השם Walking Wounded פצועים מתהלכים. הבקורת בעצם לא היתה חזקה ומי שרק היה לו שכל לקשור לעצמו יד רגל או את הראש היה בטוח שיעבור באופן חפשי. שמעתי רק מקרה אחד על בחור משלנו שעמד ע"י המשמר והראה על כמה מחיילנו שהם Palestinians ואינם חולים והוציאו אותם מהשורה. ירדתי עם השורה הזאת אל ספקיה, הדרך ארכה כשש שעות. עמדו בדרך כמה וכמה משמרות וכל אחד שאל האם אתה פצוע וכשענו כן המשיכו ללכת. כשהגענו למטה מצאתי קבוצות חיילים מסודרים ופה החלטתי לחדול מלהיות חולה. וכשנשאלתי אמרתי "לא". אם כך צא בבקשה, ויצאתי. וואנדרמן מתחיל לטעון אלי אל תהיה טפש אתה הורג את עצמך הכנס והמשיך. אמרתי שימשיך הוא היות והוא פצוע אני אלך עם הבריאים. שפת הים היתה מכוסה חיילים יושבים במנוחה ומחכים והשיירה של הפצועים המתהלכים אין לה סוף. התחלתי להודע על פיונרים והראו לי שיותר נמוך קרוב לשפת הים יושבים הפיונרים, נגשתי לשם ומצאתי כמאה קיפרוסים עם שני קצינים. (היינו יחד במילוס). הם ספרו לי שהם הקצינים הבריטים היחידים – דים שאספו 100 חיילים פיונרים וירדו אתם הנה. קפטן ריד התרעם מאד על התנהגות קצינים אחרים שלא רצו לאסוף לשורותיהם את הפלסטינים והקיפרוסים. לכן הוא ארגן רק קיפרוסים ולא לקח אחרים. כך אנו משוחחים ונגש קצין גבוה ומודיע לו שהפרטיה הזאת תהיה החמישית. הקפטן התרעם מאד אבל פקודה היא פקודה. כשספרתי לו על הפקודה שקבלתי ללכת בעצמי לא מצא מלים להביע את רוגזו. הקבוצות התחילו ללכת. אני התקדמתי קצת ויצא לי להיות בשורות של יחידה אחרת. נזדמנו כמה קיפרוסים שרצו להדחק לתוך השורה. השורות הלכו צפופות וכל אחד שלא היה שייך ליחידה תפסו אותו בצוארון והוציאו אותו בתוספת ברכה כפולה ומכופלת. אחד פנה אלי בשאלה מי אתה? עניתי לו שאל יתחצף בדברו לקצין. הוא אמנם בקש סליחה אבל אני חזרתי והצטרפתי אל הקיפרוסים. בשעה 2 אחר חצות הגעתי עיף ורצוף לסירה שהובילה אותי לאניה [Glengyle] Glengyle. בשעה 4 לפנות בוקר האניה בלוי אניות משחית וצלבניות עזבו את ספקיה.

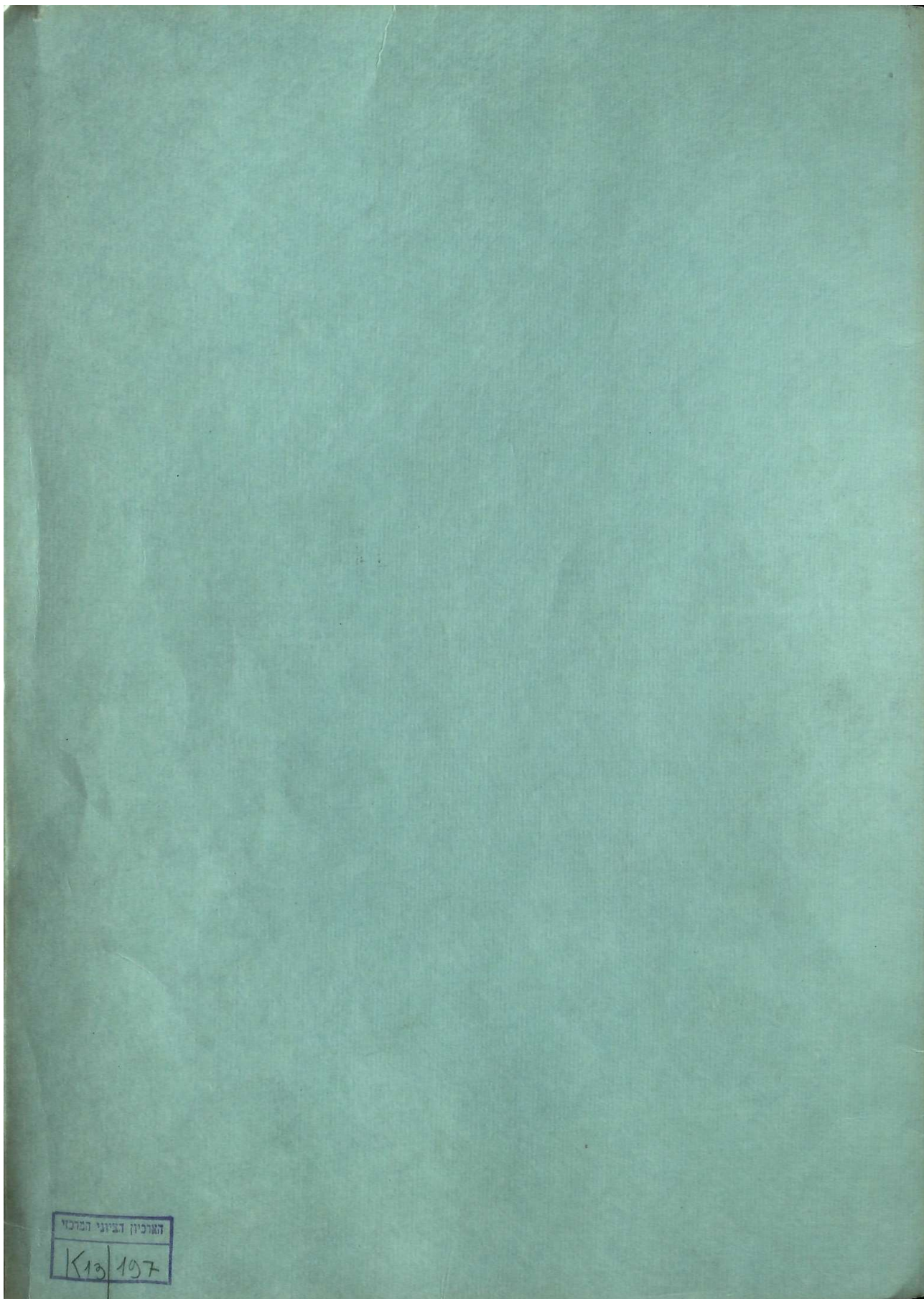
30.5.41 (ששי)

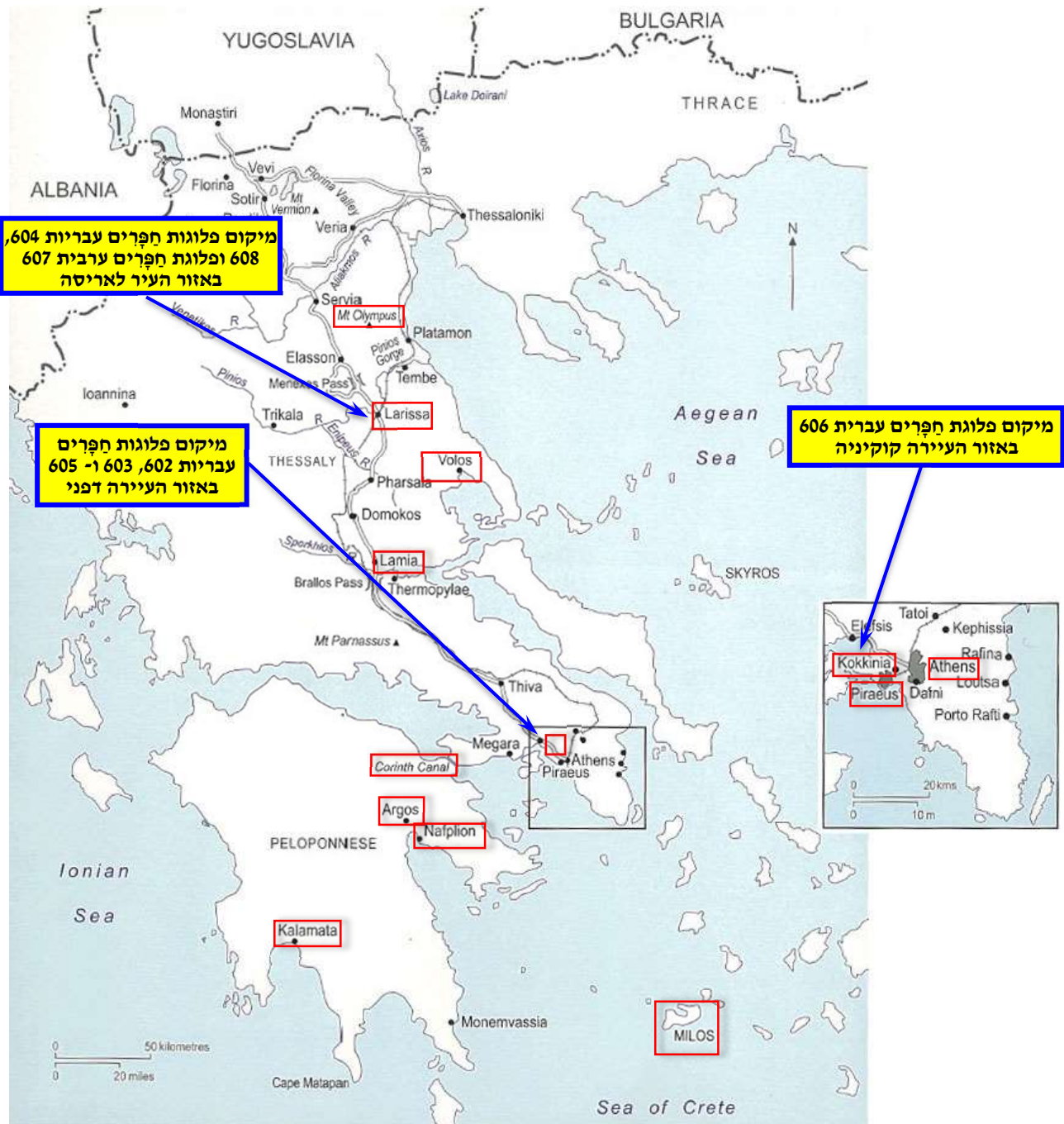
בשעה 6 בבוקר הושמעה האזעקה הראשונה. אוירון משקיף אחד עבר מעל פני השיירה. אחרי ארוחת בוקר עברתי את הספונים השונים ומצאתי מספר הגון של חיילי הקומפני שלי. הטלתי על בנקובר (הוא הגיע מאוחר בלילה שירד אל הנמל וכבר לא הספיק לעלות על האניה והיה נאלץ לחכות עד למחרת הלילה וכך יצא שנשענו באניה אחת) שישדר רשימה של האנשים שלנו הנמצאים על האניה. (לבסוף עשיתי אותה בעצמי) התברר שישנם 88 איש. היום עבר עלי בשמועת [בשמיעת] ספורי האנשים איך שהגיעו אל האניה. כלם כמעט הגיעו בתור Walking Wounded [פצועים מתהלכים]. מתי מספר עם קצינים אוסטרלים וניוילנדים, היתה התמרמרות של הרבה אנשים על זה שהקצינים האנגלים לא רצו לצרף אותם אל היחידות שהם יצרו. למרות הפקודה שנתנה להם, בטענה שאין הם רוצים לדאוג לפליסיטנין פיונרים. גם בשורות הפצועים המהלכים לא היה הכל כשורה. היו מקרים שאנגלים הראו על ארצי ישראלים בהגיעם אל המשמרות בדרך, שהנה פלסטינים אלה עושים את עצמם פצועים, ואין מקומם בשורה והוציאו אותם. אחרים עשו סבוב נכנסו לשורה במקום שני והגיעו אל אניה, אחרים אבל התיאשו ונשארו באי. ספרו לי במקרה על בחור אחד בלי להגיד את השם, שנגש עם חברו אל קצין אנגלי לבקש שיכניס אותם בין אנשיו והוא ענה להם בצורה גסה שידאגו לעצמם כי הוא אינו רוצה לעשות זאת. הוציא אקדח ונסה לאבד עצמו לעיני הקצין. פה שמעתי גם על המקרים של האוטומובילים שנהפכו בדרך, ועל בחורים שנפצעו ואחד נהרג בדרך. ואחרי

שסכמתי את כל הספורים האלה באתי לידי הכרה שלו היו סומכים על נדיבות הקצינים האנגלים, היו הרבה יותר מאנשינו נשאים באי. הערכתי את היוצאים בשלוש מאות בערך, אחרי שלקחתי בחשבון את המספר שנמצא על אניתנו והוספתי עוד 9 אניות שהלכו אתנו שגם הם הובילו מספר אנשים בכל אניה. (בנקובר העריך ב 280–200). במשך היום היו עוד כמה התקפות אוויריות שבאחת מהן הצליחו לפגוע באניה האוסטר-לית "פרט" בפצצה אחת, הרגו 13 אנשים והקטינו את מהירות האניה לחצי (קלקלו מכונה אחת) אבל לא הוציאו אותה משמוש. אחה"צ הודיעו לי שהמשרת של קפטין מקקולק מחזיק את החפצים של הקפטין. קראתי לו, הוא מסר לי שהקפטין מסר לו את הדברים שלו (פנקס התשלומים פורטפל עם כתובות ותמונות, קופסא עם מכשירים לקריאת מפות, צלמניה ואת הכסף של הקומפני ואמר לי שימסור אותם לקצין שיצא) קבלתי ממנו את כל הדברים והבטחתי לו להעביר אותם למפקדה העליונה. חלק של הכסף (עשרים וחמש לא"י) היה של ה"ועד למען החייל" שנתן לטובת הקומפני וחלק של הקנטין. בלילה פנה אלי בנקובר והתחיל להסביר לי את הצורך לתפוס קשר עם הישוב תיכף אחרי שנגיע לאלכסנדריה (רק עכשיו ידענו שהולכים לאלכס). נתתי לו רשיון לחופש לשלושה ימים. נתתי לו 4 לירות – מהכסף הצבורי ואמרתי לו לראות אותי בבוקר, נצא יחד מהנמל, נגש יחד לבן-אשר והוא יסע אח"כ.

31.5.41 (שבת)

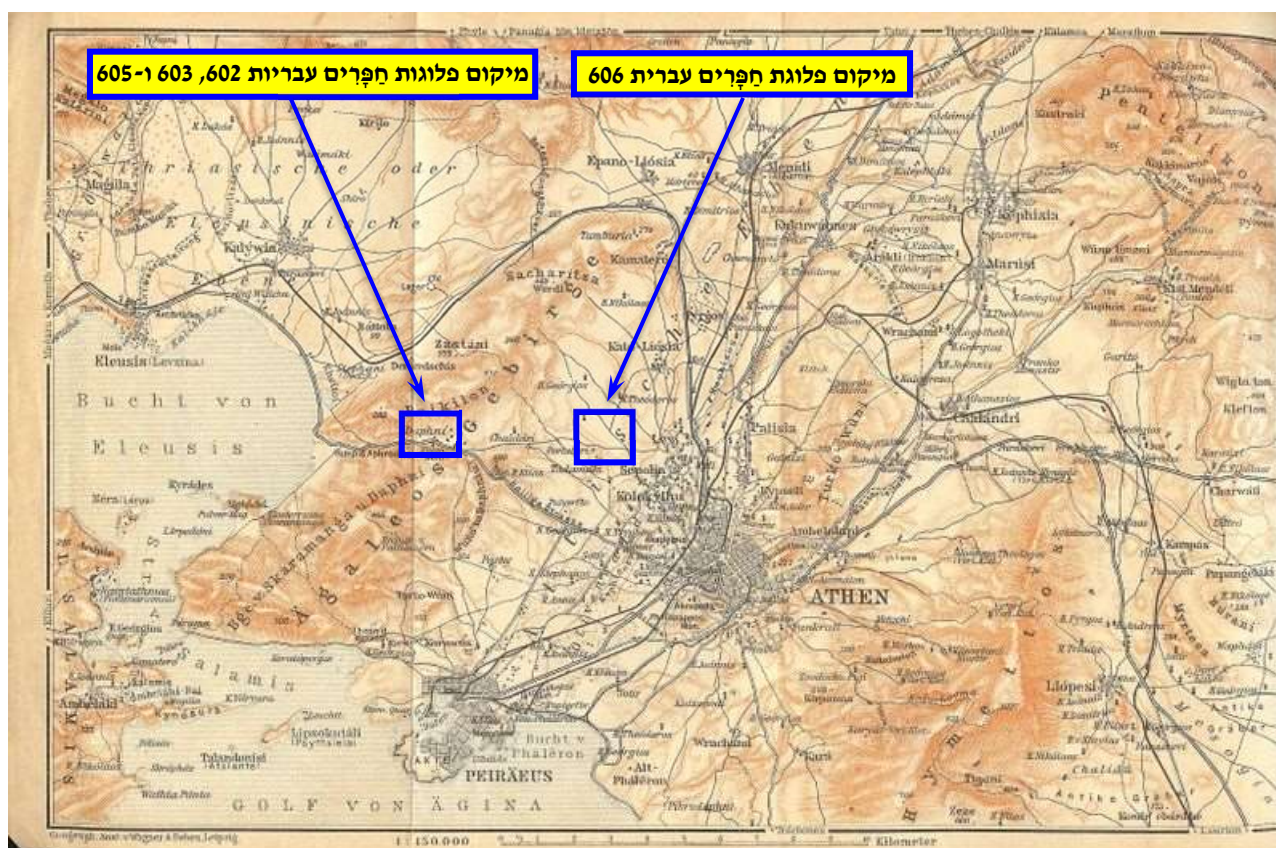
בשעה 7 ירדנו מהאניה. לחיילים נתנו טה שוקולד וסיגריות וגם פה קרא [קרה] פנצ'ר לכמה מחיילינו. היה מי שהוא שרצא [שרצה] להפלות אותם לרעה. הם עשו סקנדל ותיכף תוקן הדבר. הושיבו אותם באוטובילים ושלחו אותם ל"סידי ביש" [סידי בישר (Sidi Bishr)]. אני ירדתי עם בנקובר תיכף אחרי הנמל והלכנו לבן אשר. פה נודע לנו שלי יצא מיון. עד עכשיו היינו בטוחים שאני הקצין היהודי היחידי החי. שמענו מעט על א"י. אני יצאתי לקנות לעצמי מה שהוא ללבוש וחזרתי ל"סידי ביש" לראות כמה אנשים משלנו הגיעו ובכלל לבוא בקשרים ובנקובר נסע לארץ ישראל.

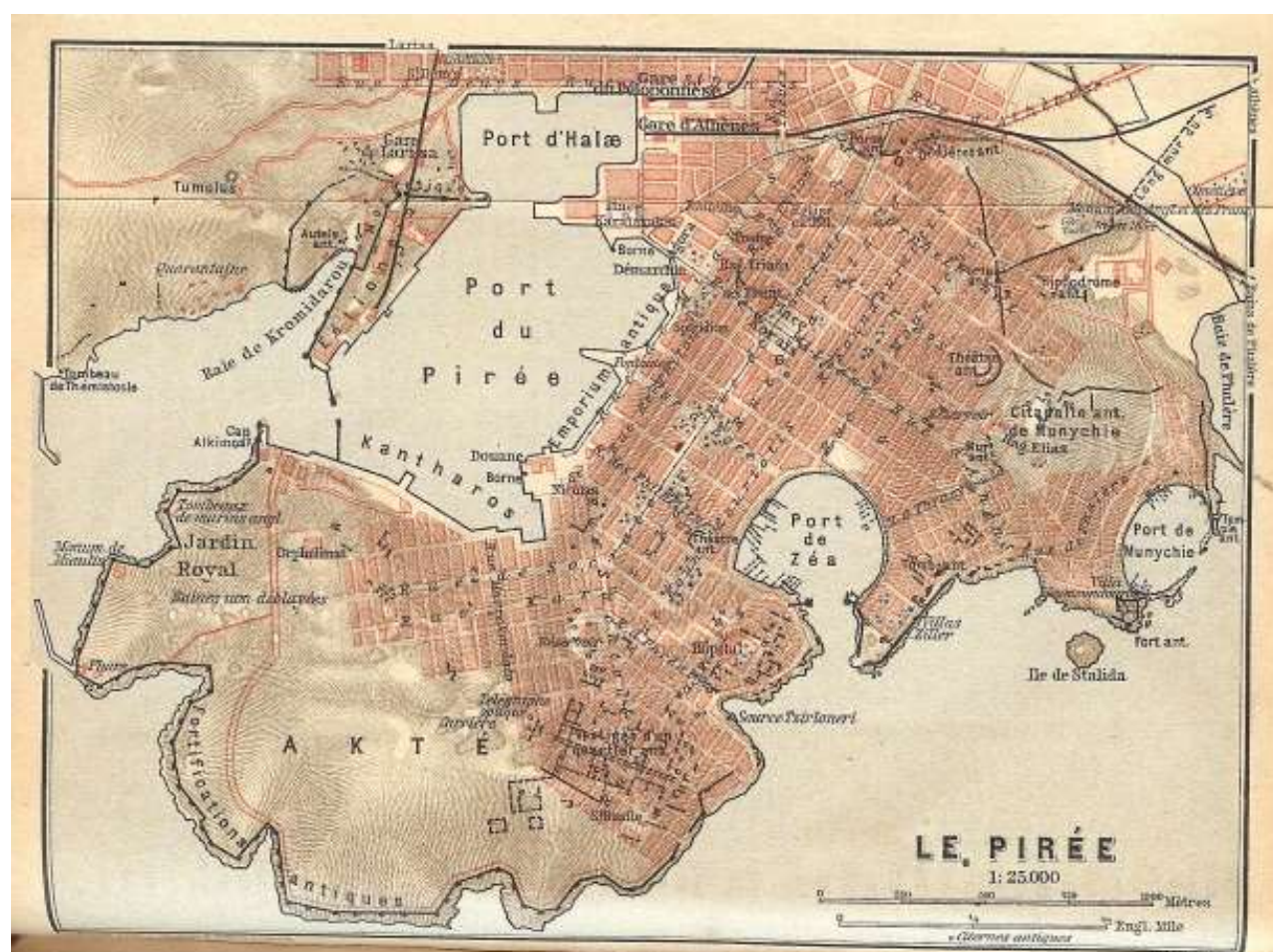
מפה 1: מפת יוון.

במפה הודגש מיקומן של 7 פלוגות החפרים אשר הגיעו לנמל פיראוס במרץ 1941 ומשם הוצבו במקומות המסומנים במפה. anzacportal.dva.gov.au, סימונים על מפת המקור - יוסף שקד)

מפה 2: מפת אזור אתונה-פיראוס משנת 1908.

במרץ 1941 הגיעו לנמל פיראוס 7 פלוגות חפרים ארץ-ישראליות. פלוגת חפרים עברית 606 מוקמה באזור העיירה קוקיניה (Kokkinia), בתוך יער עצי זית. פלוגות חפרים עבריות 602, 603 ו-605 מוקמו באזור העיירה דפני (Daphni). (Wikimedia Commons, סימונים על מפת המקור - יוסף שקד)

מפה 3: סכימה של נמל פיראוס משנת 1908.

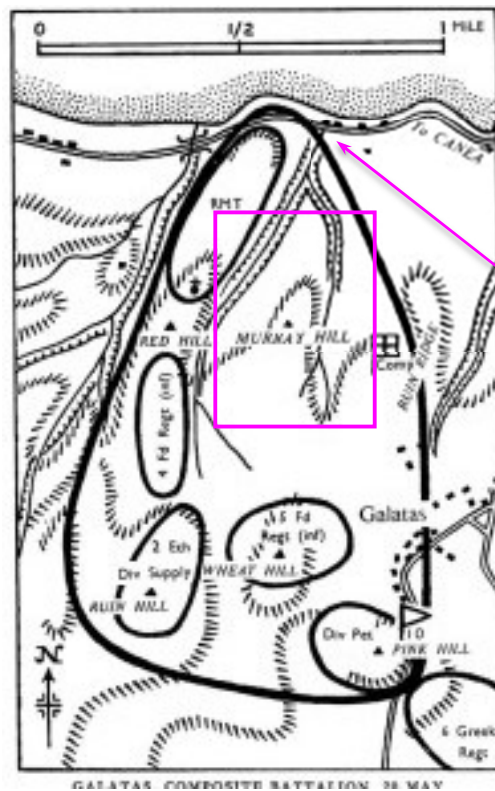
מפה 4: צירי ההתקדמות של הכוחות הגרמניים ביוון וצירי הנסיגה של הכוחות הבריטיים לכרתים באפריל 1941. (ויקיפדיה, crete-during-the-world-war-2-battle-of-crete, אתר מקוון)

מפה 5: מפת האי מילוס (Milos) - שם, במפרץ ספיליה (Spilia), ביום 23/4/1941, נפגעה האוניה "פאנקרסיון" מטורפדו. למניעת טביעה, הושטה האוניה מיידית לעבר החוף ונתקעה על שרטון 50 מ' מהחוף. (grecetravel.com, אתר מקוון)

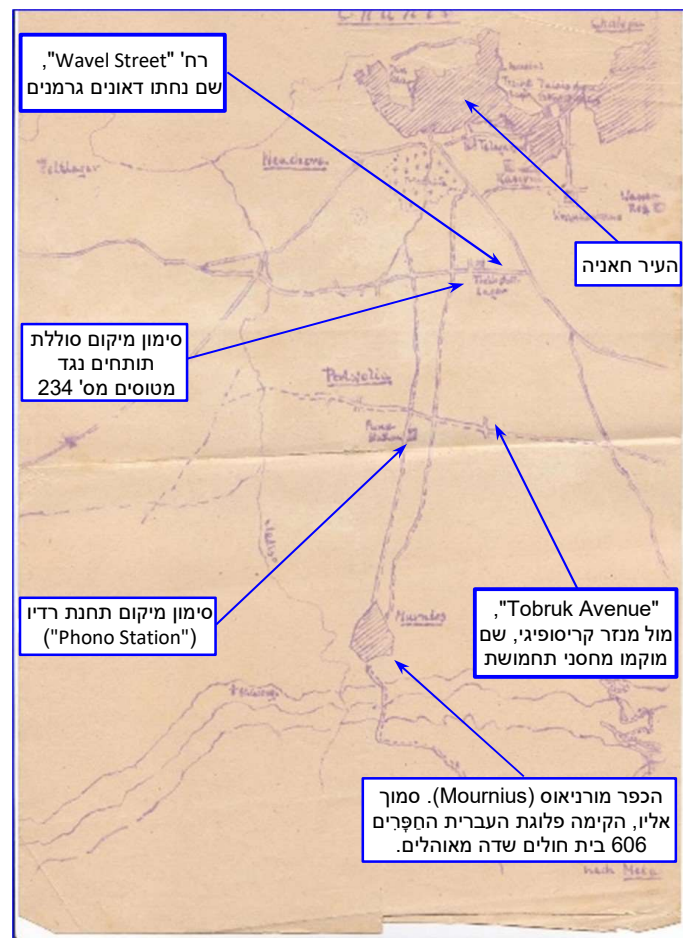

מפה 6: מפת כרתים. במפה סומנו שמות ישובים ואתרים הקשורים לקרבות ולאירועים שהתרחשו בכרתים במאי 1941. (הארכיונים הלאומיים הבריטיים, blog.nationalarchives.gov.uk, אתר מקוון, אוגוסט 1941)

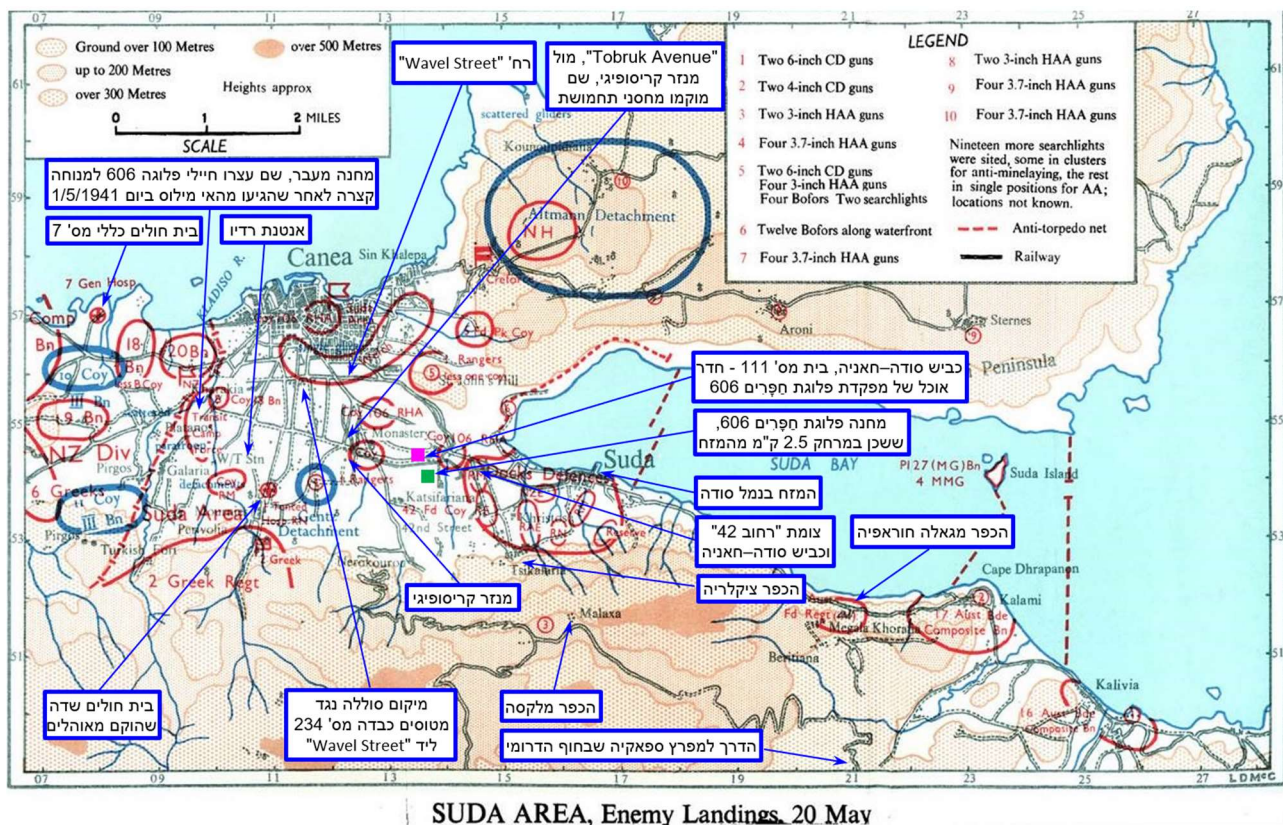

הכניסה למחנה "D" (Camp "D")
והדרך לגבעת Murray Hill

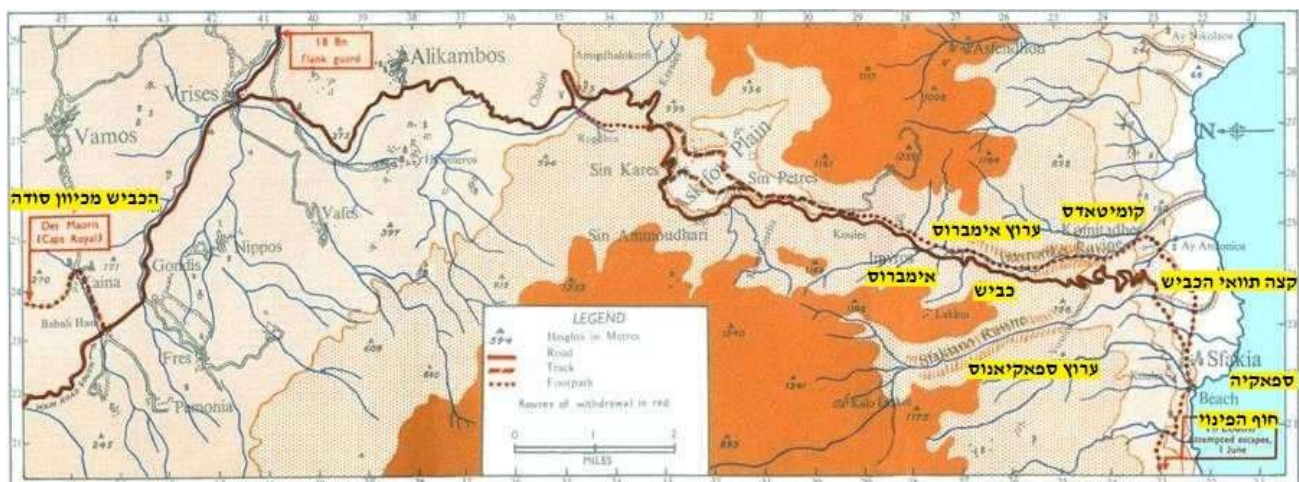
מפה 7: מיקום יחידות בריטיות שונות באזור מחנה "D" הסמוך לכפר גאלטאס (Galatas), לשם הגיעה פלוגת חפ"רים 606 ביום 1/5/1941. הפלוגה מוקמה על גבעה המסומנת במפה בשם Murray Hill (על שם מייג'ור מורי, מפקד הפלוגה) ושהתה במחנה עד ליום 5/5/1941. מיקום מחנה הפלוגה מסומן במלבן ורוד שהוסף למפה. (nzhistory.govt.nz, אתר מקוון. סימונים על מפת המקור - יוסף שקד)

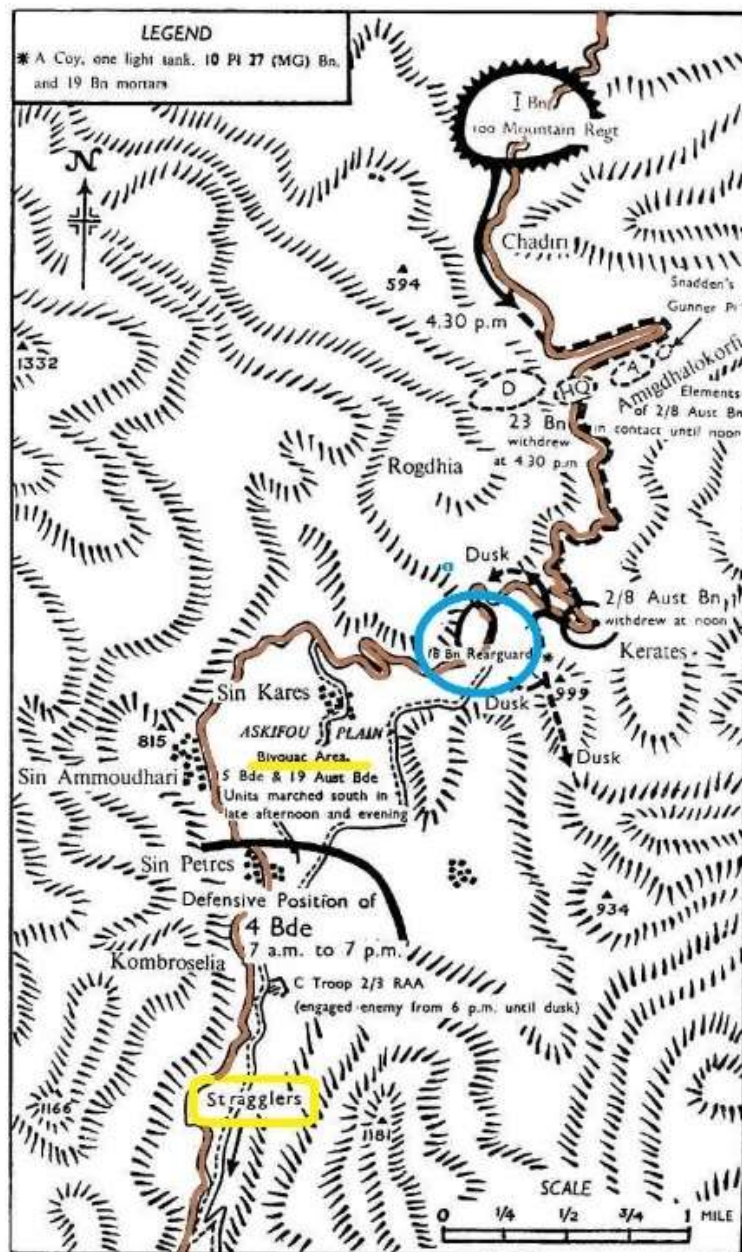
מפה 8: מפה בה השתמשו הצנחנים הגרמנים שצנחו בגזרת חאניה ביום 20/5/1951, עליה מסומנים במקור: מיקום סוללת תותחי נ"מ מס' 234 ומיקום תחנת הרדיו שנמצאה במרחק כ-1 ק"מ ממערב למנזר קריסופיגי. (Dimitris Skartsilakis, אוסף BATTLE OF CRETE-Historical research and collections, אתר מקוון, יוסף שקד)

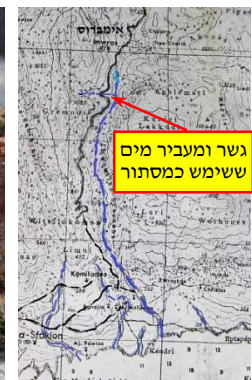
מפה 9: מפת הכוחות הצבאיים בכרתים בגזרת סודה-חאניה ביום 20/5/1941. עליה הוספו מיקומים הקשורים לפלוגת חפרים 606. הריבוע הירוק שהוסף, מסמן את מחנה הפלוגה, ששכן, לפי יומנו של הקצין שיפמן, "בין עצי הזית במרחק של כ-2 ק"מ מהמחצ בבנל סודה" (בפועל 2.5 ק"מ). הריבוע הורוד שהוסף, מסמן את חדר האוכל של מפקדת הפלוגה, ששכן בבית מס' 111 על יד כביש סודה-חאניה. באזור המחנה, מצדו הדרומי של הכביש ובצמוד אליו, עברה מסילת רכבת מטען קלה שהובילה ציוד ותחמושת מנמל סודה ל"שדרות טוברוק" (שם קוד לרחוב מול הכניסה למנזר קריסופיגי, הפונה צפונה מכביש סודה-חאניה).
(nzhistory.govt.nz, אתר מקוון. סימונים על מפת המקור - יוסף שקד)

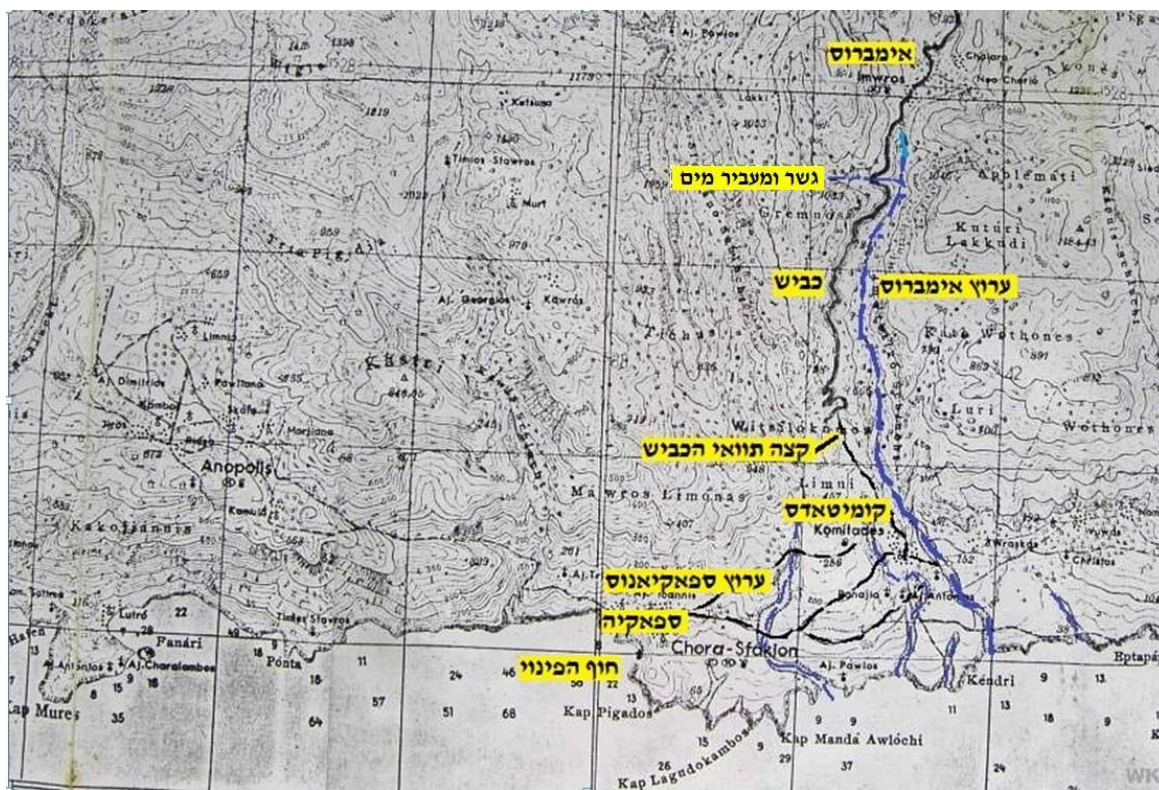
מפה 10: דרכי הפינוי של הכוחות הבריטיים דרומה (ממפרץ סודה) למפרץ ספאקיה, דרך ערוץ אימברוס (Imbros gorge), הכביש המקביל לו וערוץ ספאקיאנוס (Sfakianos Gorge) – מרשם קרב ניו-זילנדי ליום 28/5/1941
(nzhistory.govt.nz, אתר מקוון. סימונים על מפת המקור - יוסף שקד)

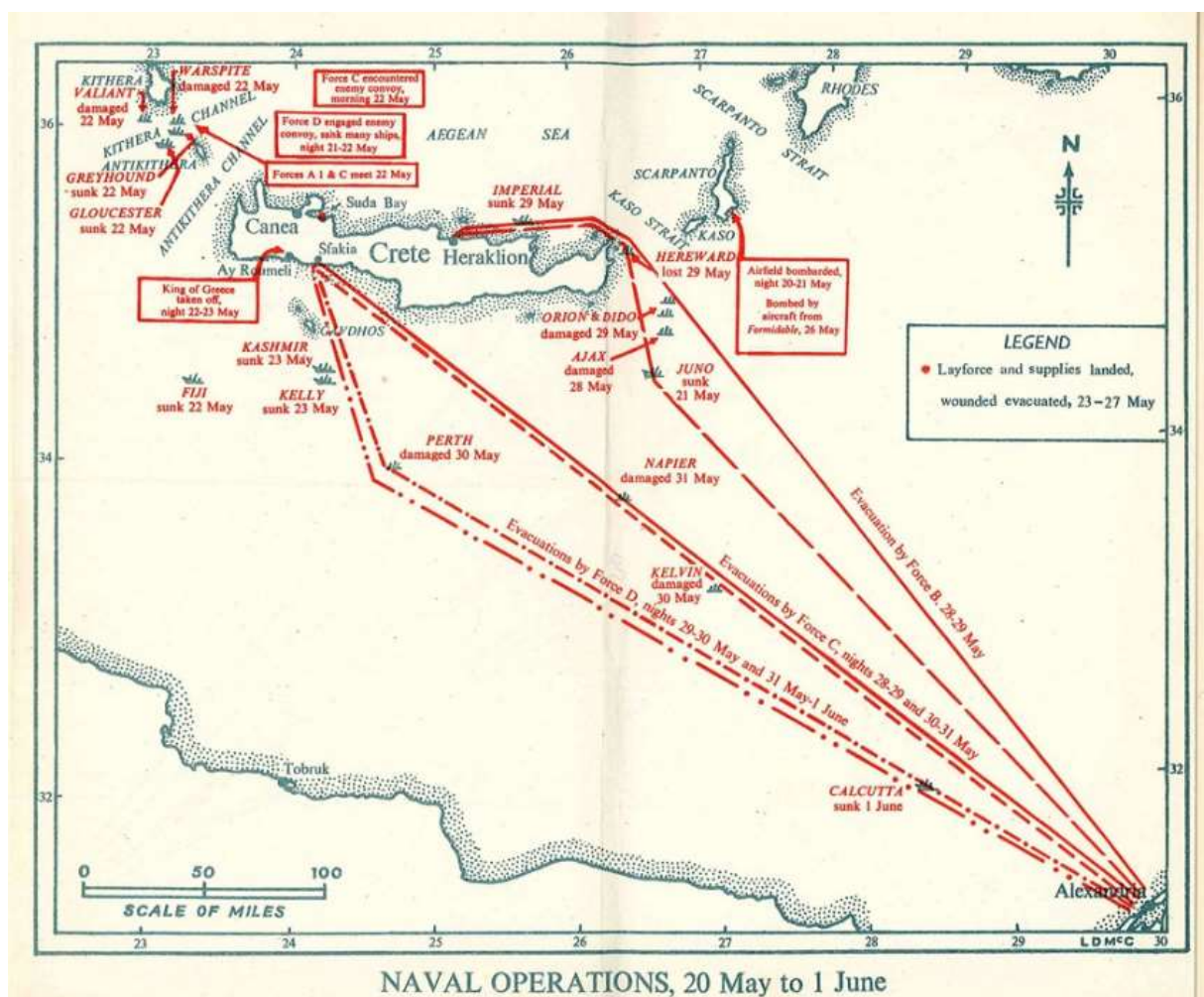
מפה 11: ציר הפינוי של כוחות הבריטיים לכיוון מפרץ ספאקיה דרך ערוץ אימברוס (Imbros Gorge), שם נעו היחידות הלא מאורגנות ("Stragglers") ובכללם פלוגת חפרים 606, והכביש המקביל לציר, שם נעו היחידות המאורגנות – מבוסס על מרשם קרב ניו-זילנדי ליום 28/5/1941. nzhistory.govt.nz, אתר מקוון. סימונים על מפת המקור - יהודה שפר, נובמבר 2020)

מפה 12: גשר המשמש גם כמעביר מים מתחת לכביש (נמצא כ-1.5 ק"מ דרומה מהבאר שבמרכז הכפר אימברוס). תחתיו הסתתרו כמה עשרות חיילים בריטיים, וביניהם גם חיילי פלוגת חפרים 606 בעת נסיגתם לכיוון חוף הפינוי במפרץ ספאקיה בימים 28 - 29 במאי 1941. (תמונות מימין ובמרכז: צילום: יוסף שקד, 9/10/2021. תמונה משמאל: אתר מקוון)

מפה 13: הדרכים לחוף הפנימי במפרץ ספאקיה דרך: ערוץ אימברוס (Imbros Gorge), הכביש מאימברוס לכיוון ספאקיה וערוץ ספאקיאנוס (Sfakianos Gorge) – מבוסס על מפה טופוגרפית יוונית ישנה בה השתמשו הגרמנים. (מקור: גלריית תמונות של וולפגנג קיסטלר, אתר מקוון. סימונים על מפת המקור - יהודה שפר, נובמבר 2020)

מפה 14: הצי הבריטי בים התיכון – זירת כרתים, איזורי קרבות ימיים ומהלך שיירות הפינוי מכרתים לנמל אלכסנדריה במצרים, בתקופה 1/6/1941 - 20/5/1941 (אתר מקוון, nzhistory.govt.nz)

מפתח מפות

- מפה 1 : מפת יוון, עליה סומן מיקומן של 7 פלוגות החפרים שהגיעו ליוון במרץ 1941.
מפה 2 : מפת אזור אתונה- פיראוס ביוון (1908). על המפה מסומן מיקום משוער של מחנה קוקיניה ומחנה דלפי.
מפה 3 : מפת נמל פיראוס ביוון (1908).
מפה 4 : צירי התקדמות של הכוחות הגרמנים וצירי הנסיגה של הכוחות הבריטיים ביוון במהלך אפריל 1941.
מפה 5 : מפת האי מילוס, לשם הגיעה מנמל פיראוס אוניית הפינוי "פנקרטיון" ועליה מפונים מחיל החפרים.
מפה 6 : מפת כרתים, עליה סומנו שמות ישובים ואתרים הקשורים לקרבות ולאירועים שהתרחשו באי במאי 1941.
מפה 7 : מיקום יחידות בריטיות שונות בכרתים באזור מחנה " D" הסמוך לכפר גאלטאס.
מפה 8 : מפה בה השתמשו הצנחנים הגרמנים שצנחו בגזרת חאניה ביום 20/5/1951.
מפה 9 : מפת הכוחות הצבאיים בכרתים בגזרת סודה-חאניה ביום 20/5/1941.
מפה 10 : דרכי הפינוי של הכוחות הבריטיים בכרתים דרומה (ממפרץ סודה) למפרץ ספאקיה.
מפה 11 : ציר הפינוי של כוחות הבריטיים בכרתים לכיוון מפרץ ספאקיה דרך ערוץ אימברוס.
מפה 12 : גשר המשמש גם כמעביר מים מתחת לכביש (נמצא כ-1.5 ק"מ דרומה מהבאר שבמרכז הכפר אימברוס).
מפה 13 : הדרכים לחוף הפינוי במפרץ ספאקיה.
מפה 14 : הצי הבריטי בים התיכון -זירת כרתים - איזורי קרבות ימיים ומהלך שיירות הפינוי - מאי 1941.

מפתח אנשים

- אביש, (מקס, לימים מנשה) 16
אחות רחמניה, [לא זוהתה בשמה] 10
איזנברג, (מקס), (סרג'נט) 11
ארנסט, (ולדיסלאב, לימים לוי) 14

בולטון, (סי. א.), (בריגדיר), [מפקד חיל החפרים במזרח התיכון (Brig. C. A. Bolton)] 15
בלכרי, (לימים אורן), (דוד) 26, 27
בן-אהרן, (יצחק), (סקנד לוטננט), [קצין עברי בפלוגת חפרים 606] 1, 2, 3, 4, 11, 13, 14
בן-אשר, [לא זוהה בשמו המלא] 28
בנקובר, (יוסף), (סרג'נט) 3, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 24, 25, 26, 27, 28
בריגדיר, ע"ע ברנסקיל 24
ברנסקיל, (ג'ראלד, ס.), (בריגדיר), [מפקד בחיל הציוד הבריטי (Brig. Gerald S. Brunskill)] 16, 21, 22

גריס, (כומר קפטן) 4, 11, 12
גרשונוביץ, (נחום), (קורפורל) 10, 24, 26
גרשוני, (נתן), (סקנד לוטננט), [קצין עברי בפלוגת חפרים 605] 11

דונט, (פאול), (סרג'נט) 24
דזימס, (מדוייק גיימס), (ה. מ.), (קפטן), [קצין במפקדה ממונה על פלוגות החפרים בכרתים (Capt. H. M. James)] 23
דמינטר, (טעויות במקור ולא : דמיטר או דמנטר), (שלמה), (סרג'נט) 16, 26
דנציגר, (שלמה), (סרג'נט) 11

האורדרלי, [סמל משמעת בפלוגת חפרים 606] 18
האורדרלי, [סמל משמעת בריטי] 20
הבריגדיר, ג"כ הבריגדיר ההוא, [בריגדיר תות, ליאונרד, המפקד הבכיר בחוף קלמטה (Brig. Leonrad Parrington)] 12, 22
הבריגדיר, ע"ע ברנסקיל 21
הכהן, (שמעון), (לוטננט), [קצין עברי בפלוגת תפעול הנמלים העברית 1039] 11, 12, 13, 14
המדיקל אורדרלי, [חובש] 19
המיוור, ע"ע מררי, (מדוייק מורי), [מפקד פלוגת חפרים 606] 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 21, 22, 23, 26
המיוור, ע"ע סיגר, [מפקד פלוגת חפרים 603] 1
המיוור, ע"ע פנינגטון, [סגן הממונה על עבודות החפרים ביוון, פעל שם בגזרת לאריסה] 18
המיוור של הקומפני השביעית, ג"כ מיוור בודד, [מפקד פלוגת חפרים ארץ-ישראלית ערבית 607 (Maj. A.K. Richardson)] 2
המיוור שלו, [מייג'ור ארדן, א.], [מפקד פלוגת תפעול הנמלים 1039 (Maj. E. Arden)] 12
המיוור שלי, ע"ע סיגר, [מפקד פלוגת חפרים 603] 3, 4
המיוור שלנו, ע"ע סיגר, [מפקד פלוגת חפרים 603] 2
המשרת, [של מפקד פלוגת חפרים ארץ-ישראלית ערבית 607] 2
המשרת, [של קפטן מקקולק, סגן מפקד פלוגת חפרים 603] 28
הנציב, ג"כ נציב החוף, ע"ע מושל כללי יוני בדרגת קצין ימי 8, 9
הסגן, [מייג'ור קוטון, ג'. ט.], סגנו של קולונל רנטון, מפקד פלוגות החפרים ביוון, (Maj. J. T. Cotton)] 3
הסרג'נט מייג'ור, (וורנט אופיסר קלאס 2), [נגד ניוזילנדי (W.O.2.)] 21
הסרג'נט מייג'ור, (וורנט אופיסר קלאס 2), [נגד של פלוגת חפרים 606 (W.O.2.)] 18, 23
הקוורטר מסטר סרג'נט, (קומפני קוורטר מסטר סרג'נט), [רס"ר יחידתי ניוזילנדי (C.Q.M.S.)] 21
הקולונל, ע"ע ליסטר 2
הקולונל, ע"ע קולונל מפקד עליון של הגרופ 2
הקולונל הניוזילנדי 19
הקפטן, ע"ע מקקולוד 3, 6
הקפטן, ע"ע ריד 27
הקפטן של האניה, [רב החובל של האוניה פנקרטיון] 6
הקצין, [קצין בריטי שלא זוהה בשמו] 20
הקצין הממונה על התחמושת 17

וגנר, (ריכרד), (לאנס קורפורל) 18, 19

וינטראוב, (יוסף) 8

ונדרמן, (ג"כ וואונדרמן, לימים שגב יצחק), (סרגינט) 14, 15, 22, 23, 25, 27

וסרפוגל, (קורט), (סרגינט) 24

חסיד, (מרדכי), (קורפורל) 25, 26

טגיר, (מדויק תגיר), (שלום), (סרגינט) 15

טורבין, (מדיקל אורדלי), (לאנס קורפורל), [חובש בריטי (Torbin) 20]

טריג, (קורטר מיסטר), (קומפני קורטר מסטר סרגינט), [רס"ר בפלוגת חפרים 606 (C.Q.M.S.) 6, 9, 10, 21]

טשיגלי, ע"ע ששיקלי, [קצין בפלוגת חפרים קפריסאית, לא זוהה בשמו המלא] 6, 8

כהנה, (יהושע), (סרגינט) 3, 8, 9, 10, 14, 21, 24, 25, 26

לב, (שלמה), (סרגינט) 20

לויט, [קצין בריטי (Lvid) 4]

לי, (גורג), (במקור ליפשיץ, גרשון), (סקנד לוטננט), [קצין עברי בפלוגת חפרים 608] 11, 28

ליסטר, (סי.), (לוטננט קולונל), [מפקד כל פלוגות החפרים הארץ ישראליות ביוון (Lt. Col. C. Lister) 14]

מושל כללי יוני בדרגת קצין ימי, ג"כ נציב החוף, ג"כ הנציב 6

מטיוק, (שמואל), (פרייבט) 26

מיור אחד, [מייגור בריטי שלחם באי סרפוס הסמוך לאי מילוס] 9

מיור בודד, ע"ע המיור של קומפני השביעית, [מפקד פלוגת חפרים ארץ-ישראלית ערבית 607] 3

מיור מרויל מרינס, [מייגור בצי הבריטי המלכותי] 19

מקקלוק, (מדויק מק-קולוך), (ג.), (קפטן), [סגן מפקד פלוגת חפרים 603 (Capt. G. Mckulloch) 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13,

15, 18, 19, 21, 22, 23, 28]

מררי, (מדויק מורי), (רופרט לקסמור טאנר), (מייגור), [מפקד פלוגת חפרים 606 (Maj. Rupert Luxmoore Tanner Murray)]

3, 4, 6, 11, 15

נימן, (לימים נאמן), (שמואל), (סרגינט מייגור), [נגד עברי בפלוגת החפרים הקפריסאית (W.O.2.) 21]

נציב החוף, ג"כ הנציב, ע"ע מושל כללי יוני בדרגת קצין ימי 7

סגן, ע"ע הסגן, [סגנו של קולונל רנטון] 3

סטפנידיס, (תיאודור פיליפ), (ד"ר קפטן), [רופא יוני בצבא הבריטי (Dr. Capt. Theodore Philip Stephanides) 4, 22]

סיגר, (ר.), ג"כ המיור, ג"כ המיור שלי, ג"כ המיור שלנו, (מייגור), [סיגר, ר., מפקד פלוגת חפרים 603 (Maj. R. Seager) 14]

סינטו, (משה), (סקנד לוטננט), [קצין עברי בפלוגת חפרים 603] 1, 2, 3, 11, 13

ספקטור, יצחק, (וולונטיר, [מתנדב (Volunteer) עברי בצי המלכותי הבריטי, השתתף בפעולות חבלה ימיות ביוון] 13]

סקלצקי, (ברוך), (סרגינט) 10, 15, 16, 24

סרגינט מיור מהקומפני השישית, [נגד בפלוגת חפרים 606 (W.O.2.) 2]

פורטר, (קפטן), [Capt. Porter] 21, 22

פנינגטון, (ג'י. וו.), (מייגור), [סגן דירקטור לענייני פיונרים (Maj. G. W. Penington) 15, 18, 19]

פרוסטג, (ויקטור), (לימים נצחי, אביגדור), (סקנד לוטננט), [קצין עברי בפלוגת חפרים, שירת ביוון] 11

פריבורג, (מדויק פרייברג), (ברנרד סיריל), (גנרל), [מפקד הצבאי הבריטי העליון של כרתים

(Gen. Bernard Cyril Freyberg) 21]

פרלר, (פרנסיס), (לימים אלמגור, אלישע), (סרגינט) 14

צאן, (ברוניסלב), (לימים ברוך), (סקנד לוטננט), [קצין עברי בפלוגת חפרים 606] 1, 2, 3, 4, 11, 13, 25

צ'רצ'יל (וינסטון) ליאונרד ספנסר, (סר), [ראש ממשלת בריטניה בזמן מלחמת העולם השנייה] 13, 19, 21

קולונל, [קולונל בצי הבריטי, שירת על המשחתת "הווק", או על המשחתת "הוטספור", ששימשו כאוניות פינוי ממילוס] 10

קולונל מפקד עליון של הגרופ, ג"כ הקולונל, [רנטון, א. פ. ג., מפקד כלל פלוגות החפרים ביוון (Col. A. F. G. Renton) 3]

קייזר [סגן-ד"ר יצחק קייזר, רופא ממתנדבי היישוב], 2, 3, 13, 14, 16

קלר, (לימים בן-יצחק), (עמנואל), (סרגינט), 24

קמנצקי, (לימים אבני), (יעקב), (סרגינט) 24, 25, 26, 27

קמפ קומנדנט, [מפקד מחנה "D" בכרתים] 11, 12

קפטן, ע"ע הסגן, [סגנו של קולונל רנטון] 3

קצין מהרואל מרינס [קצין בחיל הים הבריטי שלא זוהה בשמו] 17

קריסטי, (מדויק כריסטי), (ארנסט וולאך), (קפטן), [סגן מפקד פלוגת חפרים 606 (Capt. Ernest Wallace Christie) 3, 4, 5, 6]

קרלנבוים, (לימים אלמוגי), (יוסף אהרן), (סרגינט) 3

ריד, (וו. א. פ.), (קפטן), [מפקד פלוגת חפרים הקפריסאית 1008 (Capt. W. F. Reid) 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 19, 22, 27]

רייט, (מדויק רייד), (לוטננט קולונל), [Lt. Col. Ride] 23

רמז, (דוד) 11

ריקליס, (מדויק רקלס), (יעקב), (פרייבט) 8

שור, (צבי), (פרייבט) 27

שיפמן, (ג"כ "אני", "עצמי" וכד'), (מרדכי לייב, לעיתים בקיצור מרדכי), (סקנד לוטננט), [קצין עברי בפלוגת חפרים 603, צורף ביוון עם 90 מחיילי הפלוגה לפלוגת חפרים 606]. מחבר היומן, שנכתב בגוף ראשון, ולכן לא פורטו מראי מקום. ששיקלי, ג"כ טשיקלי, [קצין בפלוגת חפרים קפריסאית, לא זוהה בשמו המלא] 4

מפתח מקומות

אורודרום, (ג"כ טעות במקור ולא אורודרום) 12, 13, 17, 18, 20, 22, 23
אולימפוס 1
אימברוס, [כפר] 24, 25, 26, 27
אלכסנדריה, [נמל] 28
אמריקה 13
אקרופוליס 3
ארץ ישראל 11, 14, 28
אתונה 1, 2, 3, 4, 6, 17

בית החולים, [באי מילוס] 7
בית החולים, ע"ע בית החולים הכללי השביעי 16, 17, 22, 23
בית החולים, [בית חולים שדה בכרתים] 20
בית החולים הכללי השביעי, ג"כ בית החולים 14, 17
בית חרושת 19
בית מס' 111, [על כביש סודה – חאניה בכרתים, שם שכן חדר אוכל של מפקדת פלוגת חפרים 606] 13
בריטניה 13

גרביה, 2
גרמניה 1
גשר, [סמוך למעגן אוניות באי מילוס] 10
גשר, [גשר קטן ומעביר מים בכרתים] 24, 25

האי, (ע"ע מילוס) 5
האי, [ע"ע כרתים] 23
הוספיטל, [בית חולים השביעי בכרתים] 14, 22
הוספיטל, [בית חולים זמני בכרתים ליד הכפר מורניאוס] 20, 21
הים האטלנטי 13
הים התיכון 13

הכפר, [הכפר ציקלריה בכרתים (Tsikalariá)] 21, 22
הכפר, [הכפר חורה ספאקיון בכרתים (Hora Sfakion), ג"כ ספקיה (Sfakia)] 23, 24
הכפר בקצה של המפרץ, [הכפר מגלאה חוראפיה בכרתים, כ-6 ק"מ מזרחה מרציף נמל סודה (Megala Khorafia)] 23
הנמל, ג"כ נמל, [נמל פיראוס ביוון (Piraeus)] 1, 4
הנמל, [נמל העיר חאניה בכרתים (Chania)] 12
הנמל, [נמל סודה בכרתים (Suda)] 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23
הנמל, [מעגן דייג בחוף הפנימי במפרץ ספקיה בכרתים (Sfakia)] 24, 26, 27
הנמל, [נמל אלכסנדריה במצרים (Alexandria)] 28
המפקדה, [מערת הפיקוד של גנרל פריבורג בערוץ קומידטס בכרתים, ממנה נצפה הים מול חוף הפנימי בספקיה] 25, 26
העמק, [עמק בו שכן בית הסוהר, לכפר גלאטאס בכרתים, (Prison Wally)] 19
הרקליון, [שדה תעופה בעיר הרקליון בכרתים] 18

וויול (רחוב), [שם קוד בריטי לרחוב בכרתים, המצוי כ-500 מ' ממנזר קריסופיגי (Weivel Street)] 18
וינה 17

טוברוק אַנְיֵי, [שדרות טוברוק, שם קוד בריטי לרחוב בכרתים, המצוי ליד מנזר קריסופיגי (Tobruk Avenue)] 17, 21

יוגוסלביה, (מדויק יוגוסלביה) 1
יון, (בכתיב מלא יוון) 1, 11, 12, 13, 14, 15, 21, 22, 25, 28

כפר, [כפר ביוון שלא זוהה בשמו] 15
כפר, [מורניאוס (Mournius)] 20
כפר בנוי בתוך ההר ג"כ הכפר, [הכפר ציקלריה בכרתים (Tsikalariá)] 19, 21
כפר, ג"כ הכפר הזה, ע"ע ספקיה, [הכפר חורה ספאקיון בכרתים (Chora Sfakion)] 23, 24
כרתה, ע"ע כרתים 6, 8, 10
כרתים, ג"כ כרתה, ג"כ האי 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 24

לאריסה, ג"כ לריסה 1
ליבאדיה, 4
לוביה, [לוב] 13
למיה, 2
לריסה, ע"ע לאריסה 2

מאלמה (ג"כ טעויות במקור ולא : מלמרה, מלמירי, מלאמיה), [שדה תעופה בכרתים] 12, 13, 18

מונסטיר, [מנזר קריסופיגי בכרתים] 17
 מחנה הריכוז, [מחנה צבאי בריטי בכרתים] 19
 מחנה שלי, [מחנה של מחלקה מפלוגת חפרים 603, בתוך מחנה קוקניה ביוון] 1
 מילוס, ג"כ האי 6, 8, 9, 11, 15, 17, 21, 27
 מפקדה, ג"כ מפקדה עליונה, [מפקדת הכוחות הבריטים בכרתים] 19, 21
 מפקדה הבריטית, ג"כ המפקדה, [מפקדת חיל החפרים ביוון, בפקודו של קולונל רנטון] 2, 3, 11, 14
 מפקדה העליונה, ג"כ המפקדה, [מפקדת הכוחות הבריטיים בקהיר שבמצרים] 10, 12, 16, 17, 28
 מפקדה של הקמפ, [מפקדה של מחנה קוקניה ביוון] 2
 מצרים 3, 11, 12, 14, 15, 16, 22
 מקום חדש, [מחנה פלוגת חפרים 606 בכרתים, כשני ק"מ מערבה מרציף נמל סודה, סמוך לכביש סודה – חאניה] 12

נמל, ג"כ הנמל, ע"ע נמל פיראוס, [ביוון] 2, 4
 נמל, [באי מילוס] 7
 נמל, ג"כ הנמל, ע"ע נמל סודא [בכרתים] 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 22, 23, 24
 נמל, ג"כ הנמל, [מעגן דייג במפרץ ספקיה בכרתים] 26
 נמל סודא, ע"ע נמל סודה [בכרתים] 17
 נמל סודה, ג"כ נמל סודא [בכרתים] 22
 נמל פיראוס, ג"כ נמל, ג"כ הנמל [נמל העיר פיראוס ביוון] 4
 נמלים, [נמל העיר אלאוסיס ביוון (Eleusis)] ונמל העיר סקרמאנגה (Skaramanga) 3
 נמלים שבסביבת אתונה ופיראוס, [נמל העיר וולוס ביוון (Volos)] ונמלים אחרים 1

סודה, [עיר] 11, 12, 13, 16, 17, 19, 23
 סודא ביי, [נמל מפרץ סודה בכרתים (Suda Bay)] 11
 סידי ביש, [מחנה סידי ביש מוצרים] 28
 סלונקי, 1
 ספקיה, ג"כ כפר, ג"כ הכפר הזה 24, 27
 סרפוס, [אי] 9

פיראוס, [עיר] 1
 פיראוס, [נמל] 4
 פליפונסיס, [מדויק פלופונסוס], [חצי אי בדרום יוון], 17

קוטירה, [האי קיתרה] 15
 קוקיניה, [מחנה צבאי בריטי שהוקם בסמוך לאתונה] 1, 3, 4
 קורינט, [מדויק קורינת], [תעלה] 13
 קיטריס, [האי קיתרה] 11
 קלמטה, 11, 12, 13
 קמפ, ג"כ המחנה שלי, מחננו, הקמפ, [המחנה בקוקיניה] 2, 3, 4
 קמפ, [מחנה פלוגה 606 ליד מפרץ סודה] 14, 23
 קמפ אחר, [מחנה מעבר בריטי בכרתים (Tarnsit Camp)] 11
 קמפ ד', [מחנה צבאי בריטי בכרתים ("Camp D"), בסמוך לכפר גלאטאס (Galatas)] 11
 קניה, [העיר חאניה בכרתים] 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22
 קפריסין 1, 23

רודוס, [אי] 17
 רחוב הארבעים ושנים, [מדויק דרך הארבעים ושניים], [דרך עפר ליד נמל סודה בכרתים שכיוונה צפון-דרום 42nd Street] 17

תחנת הרדיו, [בכרתים] 12, 17, 20, 22, 23
 תחנת רדיו, [באי מילוס] 6
 תחנת רכבת, [סמוך לנמל פיראוס ביוון] 4

מפתח יחידות / צבא הקשורות למתנדבים הארץ ישראליים

גרופ, [מפקדת חיל החפרים ביוון בפקודו של קולונל רנטון] 3
 גרופ של החפרים בא"י וביוון, [מפקדת חיל החפרים העבריים ביוון ("קבוצה 43") בפקודו של לוטננט קולונל ליסטר] 14
 חיל העזר הארץ-ישראלי, [חיל החפרים הארץ-ישראלי] 11
 קומפני אחת, [פלוגת חפרים 601] 1
 קומפני שתיים, ג"כ קומפני 2, [פלוגת חפרים 602] 3
 קומפני שלישית, ג"כ קומפני שלוש ג"כ קומפני 3 ג"כ קומפני שלי, ג"כ קומפני שלנו [פלוגת חפרים 603] 1, 2, 3
 קומפני הרביעית, ג"כ קומפני 604, [פלוגת חפרים 604] 23
 קומפני ששית, ג"כ שישיית [פלוגת חפרים 606] 1, 2, 3, 10, 27
 קומפני השביעית, [פלוגת חפרים ארץ-ישראלית ערבית 607] 2, 3
 קומפני 604, ג"כ קומפני הרביעית 11
 קומפני 605, [פלוגת חפרים 605] 11
 קומפני 608, [פלוגת חפרים 608] 11
 R. E., [פלוגת תפעול הנמלים העברית 1039 בחיל המהנדסים המלכותי הבריטי (1039 Coy, Royal Engineers)] 11

- אוניות איטלקיות 13
 אוסטרלים 1, 3, 14, 17, 22, 23, 27
 איטלקים, 20
 אנגלים 6, 14, 20, 21, 22, 25, 27
 אניה, [שם כללי לאוניות שונות שלא זוהו בשמותיהן] 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 19
 ארץ ישראלים 3, 4, 12, 27
 בריגדות ניו זילנדיות 27
 בריטיים 7, 9, 14
 גרמנים 2, 3, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 18, 19, 21, 23, 24
 גלנגייל, [נחחת בצי הבריטי ששימשה כאוניית פינוי מכרתים], ג"כ Glengal, (מדויק Glengyle) 27
 הסטף הכללי, [סגל הפיקוד של פלוגת חפרים ארץ-ישראלית ערבית 607] 3
 יהודים 5, 9, 11, 12, 14, 15, 22
 יוגוסלבים 13
 יוני, [בכתיב מלא יווני] 4
 יונים, [בכתיב מלא יווניים] 4, 6, 7, 8, 10, 15, 20
 מהנדסים מלכותיים (R. E.), [חייליים בחיל ההנדסה המלכותי הבריטי (Royal Engineers)] 7, 8
 מיורים 4, 14
 ניוזילנדים 14, 19, 22, 23, 27
 סרגינטים 3, 9, 14, 15, 16, 23, 24, 25
 סרגינטים בריטים 5
 ערבים 12, 23
 פטרול גרמני 15
 פיונרים, ע"ע פיונירים 12, 15, 16, 22, 27
 פיונירים, ג"כ פיונרים, [חיילים בחיל החפרים, הכוונה לרוב לחיילים ארץ-ישראליים (יהודים וערבים), ולעיתים גם קפריסאיים] 11, 14
 פיונירים היהודים, [חיילים ארץ-ישראליים עבריים ששירתו בפלוגות החפרים הארץ-ישראליות] 9
 פלוגת תפעול רציפים, [פלוגת בריטית שעסקה בעיקר בהפעלת מנופים וציוד ברציפים (Dock Operating Coy)] 11
 פלסטיניאס פיונירס, [במקור באנגלית (Palestinian Pioneers), [חיילי חיל החפרים ארץ-ישראליים (יהודים וערבים)] 25
 פנקרטיון, [אוניה סוחר יוונית, שימשה כאוניית פינוי מנמל פיראוס ביוון], ג"כ PANKRATION, PANCRATION] 4, 25
 פרט, [אוניה, סירת קלה בצי האוסטרלי, שימשה כאוניית פינוי מכרתים (PERTH)] 28
 ציפרוסים, ע"ע קיפרוסים, [חיילי פלוגות החפרים הקפריסאיות 1001 עד 1009 שהגיעו ליוון] 1, 2
 ציפרוסים, ע"ע קיפרוסים, [חיילי פל' החפרים הקפריסאיות 1008 ובודדים מפל' 1005 ו-1006 שהגיעו למילוס ומשם לכרתים] 4, 10
 קומפני אחת של הקיפרוסים, [פלוגות חפרים קפריסאית 1001] 3
 קונבוי, [שיירת אוניות] 14, 26
 קיפרוסים, ג"כ ציפרוסים, [חיילי פלוגות החפרים הקפריסאיות 1001 עד 1009 שהגיעו ליוון] 2, 3
 קיפרוסים, ג"כ ציפרוסים, [חיילי פלוגת החפרים הקפריסאיות 1001 ובודדים מפלוגות אחרות שהגיעו למילוס ומשם לכרתים] 4, 6, 10, 11, 12, 14, 17, 21, 23, 24, 27
 רגימנט, [רגימנט] 20, 23, 25, 26
 רגימנט הזה, [חיילי חיל החפרים (ארץ-ישראליים וקפריסאיים) ששהו סמוך לכפר ציקלריה בכרתים ביום 27 במאי 1941] 23
 רויאל מרינס, [חיילי הצי המלכותי הבריטי] 14, 23